

Pētījumu sagatavoja biedrība „Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS” sadarbībā ar biedrību „Latvijas Pilsoniskā alianse”

Pētījums sagatavots ar Sorosa fonda – Latvija finansiālu atbalstu

ISBN 978-9984-9911-3-9

© Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS

© Latvijas Pilsoniskā alianse

© Agnese Lešinska, Gatis Litvins, Rasma Pīpiķe, Inta Šimanska, Oskars Kupics, Katrīne Bušēvica

© Vāka foto – doommeer, flickr.com

Saturs

Ievads	3
Pētījuma mērķis un metodoloģijas apraksts	8
[1] Sociālās uzņēmējdarbības attīstība pasaulē	11
1. Sociālās uzņēmējdarbības tiesiskā regulējuma attīstība Eiropā un ASV	11
2. Sociālā uzņēmuma jēdziens	15
3. Sociālo uzņēmumu juridiskās formas	20
4. Sociālo uzņēmumu darbības jomas	21
5. Atbalsta mehānismi sociālajiem uzņēmumiem	22
[2] Padziļināta ārvalstu pieredzes analīze	26
1. Itālija	26
2. Polija	29
3. Lietuva	31
4. Somija	33
5. Dānija	36
6. Beļģija	37
7. Francija	38
8. Šveice	40
9. Luksemburga	41
10. Lielbritānija (Anglija un Skotija).....	42
11. Īrija	46
[3] Eiropas Komisijas iniciatīvas	48
[4] Tiesiskā un faktiskā situācija Latvijā	52
1. Sociālās uzņēmējdarbības tiesiskais regulējums Latvijā	52
2. Nevalstiskās organizācijas kā sociālās uzņēmējdarbības subjekti	53
3. Sociālais uzņēmums kā komersants	54
4. Valsts atbalsta mehānismi sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai	56
[5] Sociālās uzņēmējdarbības Latvijā prakses vērtējums	58
1. Izvērtēšanas kritēriji	59
2. Sociālā uzņēmēja profils Latvijā	60
Kopsavilkums un ieteikumi sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai Latvijā	67
Izmantoto avotu saraksts	81

Ievads

Bezdarbs, tā radītās sekas, neefektīva veselības sistēma, imigrācijas problēmas, sociālā atstumtība un vides degradācija ir 21. gadsimta izaicinājumi ikvienai valstij. Ir daudz dažādu veidu, kā cīnīties ar sociālām problēmām, piemēram, uzliekot pienākumu un atbildības nastu pilnībā uz valsts pleciem, tomēr valsts budžeta izdevumu apjoms sociālo problēmu risināšanai ir atkarīgs no valsts kopīgajiem ienākumiem, un izdevumi nevar būt neproporcionāli. Līdz ar to ir jārada alternatīvi risinājumi, kas balstās cilvēku savstarpējā solidaritātē un sadarbībā. Šobrīd šī sadarbība notiek makrolīmenī – veidojot valsti, tomēr minētās problēmas liek veidot sadarbību arī mikrolīmenī – citam ar citu sadarbojoties tieši un radot risinājumus, kuros valsts loma samazinās.

Latvija ir sociāli atbildīga valsts, un šis virsprincips ir atzīts Satversmes 107., 109., 111. un 112. pantā, kā arī Satversmes tiesas judikatūrā. Tā mērķis ir izlīdzināt sabiedrībā būtiskākās sociālās atšķirības, katrai iedzīvotāju grupai nodrošinot atbilstošu dzīves līmeni, kā minimumu jebkuram cilvēkam garantējot elementāru izdzīvošanu, kas ietver nepieciešamo pārtiku, apģērbu, pajumti, medicīnisko palīdzību, kā arī pamatizglītības nodrošināšanu.¹ Diemžēl jākonstatē, ka ekonomiskā un finanšu krīze Latvijā ir radījusi dažādas sociālās problēmas, kurām līdz šim nav rasti pietiekami efektīvi un ilgtspējīgi risinājumi. Sociālās problēmas un to radītās sekas veicinājušas Latvijas iedzīvotāju emigrāciju uz citām valstīm, it sevišķi – darba tīrgus meklējumos, savukārt palikušie iedzīvotāji nejūtas droši par savu un savu bērnu nākotni. Apzinoties pieejamo finanšu resursu ierobežotību, ir svarīgi atrast pašus labākos un efektīvākos līdzekļus cīņā ar ikvienu sociālo problēmu, bet it īpaši ar bezdarbu. Latvijai tuvākajos gados ir jāpanāk, ka cilvēki, kas krīzes laikā un pēc tam nonāca sociāli atbalstāmo lokā, pašu spēkiem spētu izrauties no šī loka un atsākt normālu dzīvi.

Sociālā uzņēmējdarbība ir viens no veidiem, kā veidot tiešo sadarbību starp ikvienu sabiedrības locekli un inovatīvi un efektīvi rast kopīgus risinājumus sociālajām problēmām, kuras valsts un pašvaldība nevar atrisināt, bet privātais sektors neuzsāks darbību, jo konkrētā joma nenesīs peļņu, vai kuru risināšana ir dārgs un laikietilpīgs process. Kā norādījis Nobela Miera prēmijas laureāts

¹ Skat. Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas viedokli par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu, 375., 378. punkts, 17.09.2012. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/17092012_Viedoklis_2.pdf [skatīts 17.09.2012.].

Muhameds Junuss (*Muhammad Yunus*)², sociālās uzņēmējdarbības mērķis primāri ir risināt sociālo problēmu iepretim mērķim gūt peļņu uzņēmuma īpašniekiem. Mēraukla, kā konstatēt sociālā uzņēmuma efektivitāti, ir tā spēja rast veiksmīgus risinājumus sociālajai problēmai. Sociālā uzņēmuma misija ir ietekmēt cilvēku dzīvi, nevis skaitīt nopelnīto naudu.³

Sociālie uzņēmumi pasaulē ne tikai risina bezdarba problēmas, piedāvājot no darba tirgus izstumtām personām iespēju atgriezties darba tirgū, atgūt vai iegūt aroda prasmes, bet arī novirza savus ienākumus sociālo problēmu tiešai risināšanai. No 2005. līdz 2007. gadam sociālie uzņēmumi Lielbritānijā nodarbināja apmēram 800 000 personu⁴, savukārt Itālijā pirmajos desmit gados no dienas, kad stājās spēkā likums, kas ieviesa sociālā kooperatīva juridisko formu, tika radītas darba vietas 24 000 cilvēku ar īpašām vajadzībām⁵. Sociālais uzņēmums „7 Vents du Cotentin” pārdod ūdeni, kas pildīts ekopudelēs (pudeles ražotas no kukurūzas un izskatās līdzīgi kā plastikāta pudeles), un visu iegūto peļņu novirza dažādiem vides projektiem. Ar uzņēmuma atbalstu tika uzsākts projekts pie Temzas attīrīšanas iekārtu uzstādīšanas, kā rezultātā katru nedēļu no upes tiek izsmelta apmēram viena tonna atkritumu.⁶

Šie piemēri no ārvalstu pieredzes norāda uz sociālo uzņēmumu potenciālu un risināmo problēmu daudzveidību, un Latvijas situācijā jaunu uzņēmumu veidošana, darba vietu radīšana un sociāli mazaizsargāto personu iesaistīšana preču ražošanā un pakalpojumu sniegšanā ir īpaši būtiska, ņemot vērā lielo bezdarbnieku skaitu un krīzes radītās sekas.

Sociālās uzņēmējdarbības jautājums nav kļuvis aktuāls tikai Latvijā, tas ir aktuāls arī Eiropas Savienības līmenī. 2011. gada oktobra nogalē Eiropas Komisija nāca klajā ar paziņojumu par sociālās uzņēmējdarbības iniciatīvu, tādējādi apliecinot savu vēlmi atbalstīt un veicināt šādas uzņēmējdarbības attīstību un atpazīstamību. Eiropas Komisijas iniciatīvā noteikts, ka „vienotajam tirgum ir vajadzīga jauna iekļaujoša izaugsme, kas būtu vērsta uz nodarbinātību visiem. Runa ir

² M. Junuss tiek uzskatīts par mikrokredītu koncepcijas izstrādātāju un 2006. gadā saņēma Nobela Miera prēmiju par to, ka izveidojis un vadījis banku „Grameen”, kura sniedz mikrokredītus nabadzīgajiem iedzīvotājiem.

³ „Toward a new capitalism” <http://www.muhammadyunus.org/In-the-Media/toward-a-new-capitalism/>

⁴ „Time for Social Enterprise”, pieejams http://www.socialenterprise.org.uk/uploads/files/2011/12/time_for_social_enterprise_feb_2011.pdf, [skatīts 28.09.2012.]

⁵ Defourny J., Nyssens M. Social enterprise in Europe: Recent trends and developments. EMES European Research Network, 2008, p.26. Pieejams: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/News/2008/WP_08_01_SE_WEB.pdf [skatīts 10.06.2012.].

⁶ Sk.: <http://www.7vents.fr/scic>

par to, ka jāapmierina augošais eiropiešu pieprasījums, lai viņu darbam, patēriņam, iekrājumiem un ieguldījumiem būtu „ētiskāka” un „sociālāka” atbalss un nozīme”.⁷

2011. gada nogalē biedrība „Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS” sadarbībā ar biedrību „Latvijas Pilsoniskā alianse” uzsāka projektu – sociālās uzņēmējdarbības koncepcijas izveide Latvijā. Šis darbs tā procesa laikā pārveidoja galvenos projekta uzdevumus, jo pašos pirmajos darba mēnešos pētnieku komanda nonāca pie secinājuma, ka Latvijā, neraugoties uz atsevišķiem – sociālās uzņēmējdarbības piemēriem, sociālais uzņēmums un sociālā uzņēmējdarbība nav valstiski atpazīta un sabiedrībā akceptēta.

Sociālās uzņēmējdarbības jēdziena definēšana aizsākās 20. gadsimta astoņdesmito gadu beigās Amerikas Savienotajās Valstīs (ASV) un Eiropā, mēģinot rast līdzekļus nabadzības, sociālās izstumšanas un citu sociālās politikas noviržu novēršanai. 2009. gadā veiktā pētījumā, kas apskata sociālo uzņēmumu izplatību Eiropā, secināts, ka to ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits, kuri iesaistīti sociālajā uzņēmējdarbībā, katrā valstī ir dažāds, piem., Beļģijā 4,1%, Somijā 7,5%, Francijā 3,1%, Itālijā 3,3%, Slovēnijā 5,4% un Lielbritānijā 5,7%.⁸ Citu pētnieku veiktā pasauli aptverošā sociālās uzņēmējdarbības monitoringā atklājās, ka vīrieši biežāk nekā sievietes uzsāk sociālo uzņēmējdarbību (lai gan dažādās valstīs ir atšķirīga pieredze, piemēram, Krievijā, Malaizijā, Libānā, Izraēlā, Īslandē un Argentīnā sievietes salīdzinājumā ar vīriešiem biežāk uzsāk sociālo uzņēmējdarbību).⁹

Sociālā uzņēmējdarbība Latvijā ir maz pētīta. Līdz šim Latvijas uzņēmējdarbības vide analizēta dažādos aspektos, ir pieejami pētījumi, piemēram, „Global Entrepreneurship Monitor” (GEM),¹⁰ kur ietverta arī sadaļa par sociālo uzņēmējdarbību, tomēr, nezinot konkrētā pētījuma izejas datus, ir visai problemātiski noteikt sākuma punktu objektīvai sociālās uzņēmējdarbības situācijas definēšanai Latvijā. Pētniecību apgrūtināja arī fakts, ka Latvijā nav normatīvā regulējuma, kas ļautu nošķirt sociālo uzņēmējdarbību no nevalstisko organizāciju saimnieciskās darbības un/vai

⁷ Komisijas paziņojums. Sociālās uzņēmējdarbības iniciatīva. Labvēlīgu apstākļu izveide sociālajiem uzņēmumiem sociālās ekonomikas un sociālo inovāciju pamatam. Brisele: Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja, 2011, 1. lpp.

⁸ Terjesen S., Lepoutre J., Justo R. un Bosma N. 2011. *Global Entrepreneurship Monitor Report on Social Entrepreneurship*. EMES European Research Network, 2011. Pieejams: http://www.gemconsortium.org/about.aspx?page=pub_gem_special_topic_reports [skatīts 12.06.2012.].

⁹ Ibid., Executive Summary, p. 5.

¹⁰ Pētījums tiek izstrādāts, lai novērtētu uzņēmējdarbības aktivitāti dažādās pasaules valstīs. Pieejams: <http://www.gemconsortium.org/news/758/entrepreneurs-now-numbering-near-400-million-in-54-countries.-according-to-gem-2011-global-report> [skatīts 12.03.2012.].

piešķirt uzņēmējdarbībai (tajā skaitā mikrouzņēmumiem un pašnodarbinātām personām) kā juridiskai formai īpašu sociālās uzņēmējdarbības veicēja – statusu.

Lai analizētu pasaulē pastāvošos sociālās uzņēmējdarbības dažādos konceptus un piedāvātu risinājumus Latvijai, pētījumā apskatītas vairākas Eiropas valstis – Itālija, Polija, Lietuva, Somija, Dānija, Beļģija, Francija, Šveice, Luksemburga, Lielbritānija, Īrija, kā arī sniegts ieskats sociālās uzņēmējdarbības tiesiskā regulējuma attīstībā ASV.

Pētījumā konstatēts: lai gan ikvienā apskatītajā valstī sociālās uzņēmējdarbības koncepts ir attīstījies un veidojies atšķirīgi, var saskatīt kopīgas iezīmes un tendences un gūt vērtīgu pieredzi, kas ļautu Latvijai izvairīties no kļūdām, kuras pieredzējušas citas valstis, veidojot atbalsta sistēmas sociālajiem uzņēmumiem. Latvijai, veidojot savu sociālās uzņēmējdarbības konceptu, nāksies un arī ir nepieciešams izveidot savu pieeju, jo tieša paraugu adaptēšana nebūs pats labākais risinājums, ņemot vērā faktu, ka Latvijas ekonomika, kā arī sociālie izaicinājumi un mērogi ir atšķirīgi.

Ar šo pētījumu autori tiecas novilkt robežas starp uzņēmējdarbību un labdarību, tāpēc pētījumā analizēta tiesiskā un faktiskā sociālās uzņēmējdarbības situācija Latvijā, kuras ietvaros bija jāatbild uz jautājumiem, vai nevalstiskās organizācijas var būt sociālās uzņēmējdarbības veicēji.

Pētījuma autori augstu vērtē visus Latvijas piemērus – gan tos, kas pētījuma gaitā tika analizēti, gan tos, kas netika analizēti. Pateicoties tiem, diskusija par sociālo uzņēmējdarbību Latvijā sāk īstenoties rīcības politikas veidotāju izpratnē, plānošanas dokumentu kontekstā, un, visdrīzāk, tuvāko gadu laikā sociālās uzņēmējdarbības pieeja tiks praktizēta kā pašsaprotama sociālo izaicinājumu risināšanā.

Latvijas politikas veidotājiem ir jāsaprot, ka nepieciešamība atzīt un stiprināt sociālos uzņēmumus kā īpašu grupu ir svarīga nevis tāpēc, ka par to runā un raksta ārvalstīs, vai tāpēc, ka Eiropas Komisija nolēmusi nošķirt šo uzņēmējdarbības veidu no citiem, bet tāpēc, ka šis ir efektīvs risinājums ieilgušo sociālo problēmu risināšanai un attīsta ilgtspējīgas sabiedrības veidošanos.

Lai piedāvātu konkrētus ieteikumus sociālās uzņēmējdarbības koncepta attīstības nodrošināšanai Latvijā, pētījumā sniegta sociālās uzņēmējdarbības definīcija, uzskaitītas sociālā uzņēmuma pazīmes un sniegti ieteikumi valsts atbalsta mehānisma izveidei.

Kā pētījuma autoru kolektīvs mēs apzināmies, ka Latvijai vēl daudz darāmā, lai īstenotu šo konceptu, tomēr esam pārliecināti, ka pētījums ir „bruģakmens” šajā ceļā. Mēs izsakām pateicību visiem, kuri piedalījās pētījuma tapšanā, iedvesmošanā un pētījuma laikā notikušo aktivitāšu īstenošanā.

Pētījuma mērķis un metodoloģijas apraksts

Pētījuma mērķis ir sniegt ieskatu sociālās uzņēmējdarbības praksē Eiropā un Latvijā un piedāvāt risinājumus sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai un attīstībai Latvijā.

Gatavojot pētījumu, tika apzināta 11 valstu pieredze sociālās uzņēmējdarbības definēšanā un atbalsta instrumentu izvēlē. Tāpat tika izpētīti juridiskie risinājumi, kā valstis identificē un nošķir sociālos uzņēmējus no citiem uzņēmējiem un kādās jomās sociālie uzņēmēji darbojas.

Papildus ārvalstu prakses izpētei tika analizēti Latvijas uzņēmumi un nevalstiskās organizācijas (biedrības un nodibinājumi), kas var tikt uzskatītas par sociālajiem uzņēmumiem vai kas pašas sevi tā definējušas un praktiski darbojas kā sociālais uzņēmums. Uzņēmumiem un nevalstiskajām organizācijām tika uzdoti šī pētījuma ietvaros izstrādāti vienoti jautājumi par darbību un mērķiem, kā arī izzināta to izpratne par sociālās uzņēmējdarbības potenciālo attīstību un nozīmi Latvijā. Pētījumā analizēta sociālo uzņēmēju praktiskā pieredze, veicot savu darbību Latvijā.

Kaut arī sociālās uzņēmējdarbības raksturojošos parametrus ir noteikuši vairāki sociālās uzņēmējdarbības koncepta attīstītāji, tajā skaitā starptautiski pētījumu centri (tāds kā *EMES Network*¹¹), sociālās uzņēmējdarbības identificēšanai, datu ieguvei un analīzei Latvijā autori par pamatu izvēlējās M. Junusa, viena no galvenajiem sociālās uzņēmējdarbības koncepta attīstītājiem, izstrādātos septiņus kritērijus sociālās uzņēmējdarbības atpazīšanai un raksturošanai:

- 1) biznesa mērķis ir nevis maksimāli nopelnīt, bet novērst nabadzību vai arī sociālu problēmu;
- 2) finansiāla un ekonomiska ilgtspēja;
- 3) investori saņem atpakaļ tikai savu ieguldījumu bez procentiem;
- 4) kad investīcijas ir atmaksātas, uzņēmuma peļņa tiek izmantota tā attīstībai;
- 5) atbildība pret vidi;
- 6) darbaspēks saņem darba tirgum atbilstošu atalgojumu un labākus darba apstākļus;
- 7) dari ar prieku¹².

¹¹ EMES ir 1996. gadā dibināts starptautisks pētniecības centrs, kurš devis lielu ieguldījumu arī sociālās uzņēmējdarbības koncepta attīstībā. Par organizāciju vairāk sk.: <http://www.emes.net/index.php?id=7>

¹² Seven principles of social business. Pieejams: <http://www.muhammadyunus.org/Social-Business/seven-principles-of-social-business/> [skatīts 07.09.2012]

Tā kā Latvijā sociālā uzņēmējdarbība nav nodalīta pēc juridiskās formas, kā septītais kritērijs tika izmantots juridiskais statuss, aizstājot septīto kritēriju – „dari ar prieku”, taču M. Junusa septītā kritērija klātesamība – dari ar prieku – visos analizētajos Latvijas piemēros bija konstatējama, jo visi intervētie cilvēki puda neizmērojamu entuziasmu un degsmi, īstenojot savu darbu. Kritērijs tika aizstāts, lai varētu novilkt skaidras robežas starp to, kas ir uzņēmējdarbība un kas – nevalstisko organizāciju saimnieciskā darbība, un noteikt kopsakarības.

Biedrību un nodibinājumu saimnieciskās darbības galvenais uzdevums ir nodrošināt papildu ienākumus mērķu realizācijai, kuri var būt un var arī nebūt sociāli mērķi. Savukārt tradicionālās uzņēmējdarbības galvenais uzdevums ir iegūt maksimālo peļņu, ieguldot pēc iespējas mazāk resursu. Balstoties uz kritērijiem, pētījuma veikšanai tika izveidota sociālās uzņēmējdarbības vērtēšanas matrica, kurā tika ievietoti konkrēti Latvijas sociālās uzņēmējdarbības piemēri ar detalizētu katra piemēra skaidrojumu par reālo situāciju atbilstoši noteiktajam kritērijam.

Pētījumā analizētie piemēri atlasīti, izvēloties 30 Latvijas biedrības, nodibinājumus un uzņēmumus, kas sevi dažādos formātos identificējuši kā sociālās uzņēmējdarbības veicējus un/vai sociālās uzņēmējdarbības veicinātājus, kā arī tādus, kas minējuši, ka plāno darboties, izmantojot sociālās uzņēmējdarbības principus. Pētījuma veicēji uzrunāja organizācijas, lūdzot sniegt datus un informāciju (gada pārskatus, stratēģiskos dokumentus, statūtus un biznesa plānus), lai iegūtu pēc iespējas plašāku pētāmo materiālu. Atsaucība bija neliela, atsaucās trešā daļa uzrunāto organizāciju, kas nodrošināja iespēju padziļināti analizēt 10 organizāciju/ uzņēmumu darbību. Papildus tam dati tika iegūti no SIA „Lursoft”, kas sniedza ieskatu organizāciju un uzņēmumu dokumentācijā. Pētījuma veicēji, balstoties un sociālās uzņēmējdarbības kritērijiem, izstrādāja kritēriju matricu, lai noskaidrotu organizāciju un uzņēmumu atbilstību sociālās uzņēmējdarbības konceptam un principiem saskaņā ar M. Junusa kritērijiem, kā arī lai noskaidrotu sociālās uzņēmējdarbības veicēju izpratni par šo konceptu un tā īstenošanu praksē Latvijas situācijā, reālās ikdienas darbībās.

Pētījuma laikā tika veikta sekundārā datu analīze, analizējot šādu pieejamo dokumentāciju:

- a) gada pārskatus (tiem, kuriem tie bija pieejami, jo daļa no organizācijām darbojas mazāk par 12 mēnešiem un gada pārskati nav iesniegti, kas savukārt neļauj pilnvērtīgi izanalizēt ekonomisko atdevi no konkrētiem sociālās uzņēmējdarbības piemēriem);
- b) organizāciju statūtus (pieejami visiem, neatkarīgi no juridiskā statusa);

- c) stratēģiskos dokumentus (kuriem tie bija pieejami, jo atsevišķām organizācijām nav šādu specifisku, bet nozīmīgu dokumentu un vienīgais dokuments ir statūti).

Pētnieki neanalizēja tādas sociālās uzņēmējdarbības organizāciju piemērus, kuru darbība faktiski nav uzsākta, bet tikai plānots tādu veikt, kā arī tādas, kuri savā darbībā kā darbības formu minējuši sociālo uzņēmējdarbību, bet pēc dokumentu analīzes pētījuma veicēji secināja, ka šo konkrēto organizāciju darbība ir atbalsta funkciju nodrošināšana sociālās uzņēmējdarbības veicējiem, bet organizācijas pašas nav sociālās uzņēmējdarbības īstenotājas. Pētījuma laikā, laika posmā no 2012. gada janvāra līdz martam, tika veiktas padziļinātas intervijas ar sociālās uzņēmējdarbības veicējiem, papildu informācija tika iegūta, organizējot sociālās uzņēmējdarbības veicēju fokusa grupu, strukturētu diskusiju 2012. gada 27. aprīlī, kurā piedalījās pieci sociālie uzņēmēji, un ekspertu diskusiju 2012. gada 8. maijā. Ekspertu diskusijā piedalījās deviņi eksperti, kas saistīti ar sociālās uzņēmējdarbības analīzi akadēmiskajā vidē, tāpat ministriju un tās padotības iestāžu darbinieki, speciālisti, kas atsevišķus sociālās uzņēmējdarbības aspektus īsteno praksē, piemēram, nodarbinātības jomā, organizācijas, kas nodrošina atbalsta infrastruktūru sociālajiem uzņēmumiem, kā arī dažādu sociālās uzņēmējdarbības pilotprojektu finansēšanu Latvijā. Pētījuma gaitā notika vairākas tikšanās ar valsts pārvaldes darbiniekiem atsevišķās institūcijās – Ekonomikas ministrijā, Labklājības ministrijā, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijā, kur tika diskutēts par sociālās uzņēmējdarbības koncepta aspektiem un tā potenciālu Latvijā, risinot ekonomiskas, sociālas un reģionālās attīstības izaicinājumus. Pētījuma veicējiem bija iespēja piedalīties Sociālās uzņēmējdarbības forumā 2011. gada novembrī, kurā tika prezentēti starptautiski sociālās uzņēmējdarbības piemēri no Ungārijas un Krievijas, kā arī iegūt informāciju no ekspertiem, kuri izveidojuši vairākus sociālos uzņēmumus ārvalstīs.

[1] Sociālās uzņēmējdarbības attīstība pasaulē

1. Sociālās uzņēmējdarbības tiesiskā regulējuma attīstība Eiropā un ASV

Kopš 20. gadsimta sešdesmitajiem gadiem Eiropā ir novērojama tendence, ka arvien vairāk juridisko personu – uzņēmumu – kā galveno mērķi neizvirza maksimālu peļņas gūšanu tā īpašniekiem. Fondi, asociācijas, kooperatīvi un citas organizācijas piedāvā preces un pakalpojumus, lai apmierinātu sabiedrības vajadzības un/vai reaģētu uz sabiedrībā pastāvošu problēmu. Kā atzīst eksperti, sociālā uzņēmējdarbība cieši saistīta ar sociāli labklājīgas valsts koncepciju.¹³

Pirmā izpratne par sociālo uzņēmējdarbību kā īpašu sociālo problēmu risināšanas metodi radās pagājušā gadsimta astoņdesmito gadu beigās Itālijā, kad sabiedrība saskārās ar iepriekš nezināmām vajadzībām nodarbinātības jomā.¹⁴ Dažādas sabiedrības grupas atradās ārpus darba tirgus, tādējādi radot apgrūtinājumu valsts sociālajam budžetam un spriedzi sabiedrībā. Kooperatīvu (*cooperatives*), kas tradicionāli un galvenokārt aizstāvēja savu dalībnieku intereses, aktivitātes paplašinājās un aptvēra lielāku skaitu dalībnieku, arī sasniedzamie mērķi un intereses kļuva vispārīgākas. Turklāt šie jaunie kooperatīvi savā darbā iesaistīja dažādu sociālo grupu pārstāvjus: algotus darbiniekus, brīvprātīgos un atbalstītājus.

Itālija 1991. gadā kooperatīviem (*social cooperatives*) izstrādāja atsevišķu likumu,¹⁵ nodalot divu veidu sociālos kooperatīvus:

- 1) tādus, kas piedāvā sociālos, veselības un izglītības pakalpojumus;
- 2) tādus, kas veicina konkrētu sociālo grupu, mērķu grupu (piem., cilvēku ar īpašām vajadzībām) integrāciju darba tirgū.

2005. gadā likumdevējs paplašināja „sociālā uzņēmuma” izpratni, ietverot tajā arī citas uzņēmumu formas – ne tikai kooperatīvus un bezpeļņas organizācijas, bet arī, piemēram,

¹³ Carini C., Costa E., Carpita M., Andreaus M. The Italian Social Cooperatives in The 2008: a portrait using descriptive and principal component analysis. 3rd EMES International Research Conference on Social Enterprise, Roskilde (Denmark), July 4–7, 2011. EMES Conferences Selected Papers, 2011, p. 3–4. Pieejams: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/Selected_Papers/Serie_3_All_sessions/ECSP-R11-06_Carini_et_al.pdf [skatīts 12.06.2012.].

¹⁴ Ibid., p. 4.

¹⁵ Gosling P. Social co-operatives in Italy: Lessons for the UK. Social Enterprise London, 2002, p. 25. Pieejams: <http://www.sel.org.uk/uploads/SocialCooperativesInItaly.pdf> [skatīts 14.06.2012.].

investoru organizācijas. Tika paplašinātas darbības jomas: labklājības pakalpojumi, darba integrācijas jautājumi, vides, veselības, izglītības pakalpojumu sniegšana utt.¹⁶

Eiropas līmenī par sociālo uzņēmējdarbību kā īpašu darbības formu sāka diskutēt deviņdesmito gadu vidū. Lielbritānijā sociālā uzņēmējdarbība ir plaši atpazīta un kļuvusi par nozīmīgu sociālās ekonomikas sastāvdaļu. Līdzīgi kā Itālijā, arī Lielbritānijā sociālā uzņēmējdarbība veido „trešo nozari” starp valsts un privāto sektoru. Sociālo uzņēmumu Lielbritānijā raksturo tā īpašais izveides mērķis un misija – ar biznesa instrumentiem risināt sabiedrībai nozīmīgu sociālo problēmu, nevis gūt peļņu tā īpašniekiem, kā arī plašais darbības spektrs, sākot no maizes cepšanas uzņēmuma līdz kredītapvienībām. Tajā pašā laikā abu valstu modeļi krasi atšķiras. Itālijā likums nosaka īpašu uzņēmuma pārvaldības modeli, kurā jāiesaista dažādas personas no mērķgrupām, savukārt Lielbritānijā īpaši uzsvērts uzņēmuma biznesa raksturs.

Francijā, Portugālē, Spānijā un Grieķijā par sociālo uzņēmumu uzskata tikai tādu uzņēmumu, kas darbojas kā kooperatīvs (*co-operative type*). Portugālē tiesiskais regulējums (1997) paredzēja, ka sociālie solidaritātes kooperatīvi (*social solidarity co-operative*) kā sociālie uzņēmumi sniedz pakalpojumus, lai veicinātu neaizsargātu sabiedrības grupu, piemēram, bērnu, cilvēku ar īpašām vajadzībām, integrāciju sabiedrībā, tajā skaitā darba tirgū. Spānijā 1999. gadā tika izveidoti sociālo iniciatīvu kooperatīvi (*social initiative co-operative*), uzņēmumi, kas sniedz sociālos pakalpojumus vai veic ekonomiska rakstura darbības ar mērķi veicināt atstumto personu nodarbinātību. Grieķijā 1999. gadā tika radīti sociālie kooperatīvi ar ierobežotu atbildību (*limited liability social co-operative*) ar specifisku mērķi – integrēt sabiedrībā psihosociāli neveselus cilvēkus. Šīs organizācijas balstās uz sadarbību starp mērķgrupas locekļiem, psihiatriskās slimnīcas darbiniekiem un sabiedrības pārstāvjiem. Šāda vairāku dalībnieku stratēģija atbilst arī Francijas likumam (2002) par sabiedrības interešu kooperatīviem (*collective interest co-operative society*), kuros aktīvi iesaistās gan kooperatīva darbinieki, gan klienti, brīvprātīgie, valsts un pašvaldību iestādes. 1996. gadā Beļģijā tika pieņemts tiesiskais regulējums, ar ko nodibināja uzņēmumu formu „sociālā mērķa uzņēmums” (*social purpose company*). Pielikumā nr. 1 pievienota tabula, kurā koncentrēti izklāstīta informācija par apskatīto valstu normatīvajiem aktiem un uzskaitītas sociālo uzņēmējdarbību raksturojošās pazīmes.

¹⁶ Defourny J., Nyssens M. Social enterprise in Europe: Recent trends and developments. EMES European Research Network, 2008, p. 5–6. Pieejams: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/News/2008/WP_08_01_SE_WEB.pdf [skatīts 10.06.2012.].

Ir Eiropas valstis, kur jautājumam par sociālo uzņēmējdarbību nav būtiska vieta politiskajā un akadēmiskajā diskusijā. Viena no tādām valstīm ir Vācija. Sociālekonomiskais modelis balstās uz plašu sociālās sadarbības līgumu (*social partnership agreement*), to saprotot kā specifisku vienošanos starp tirgu un valsti par sociālekonomiskās attīstības veicināšanu. Šādā modelī sociālajai uzņēmējdarbībai kā trešajam sektoram nav iespējas attīstīties. Kaut arī Vācijā darbojas daudz bezpeļņas organizāciju, kuru nolūks ir gūt ienākumus un risināt sociālus mērķus, sociālie uzņēmumi kā tādi netiek atsevišķi nodalīti.¹⁷ Tajā pašā laikā Vācijā ir skaidri noteikti kritēriji sociālo pakalpojumu jomā, ko veic nevalstiskās organizācijas.

Savukārt ASV jēdzienu „sociālais uzņēmējs” deviņdesmito gadu vidū definēja dažādi fondi un organizācijas. Par tādu tika atzīts indivīds, kas veica aktivitātes ar mērķi risināt sociālo problēmu, tajā pašā laikā darbojoties kā uzņēmums brīvā tirgus apstākļos.¹⁸ Šī bija jauna pieeja, kā risināt sociālas problēmas. Pretēji tam Eiropā uzsvars tika likts uz sociālā uzņēmuma kolektīvo dabu, kā arī uz tā asociācijas (*associative*) un kooperatīvu (*cooperative*) formu.¹⁹ Līdz ar to Eiropas un ASV modelis atšķiras ar sociālā uzņēmuma organizatorisko formu, ko uzņēmums iegūst, iesaistot dažādus dalībniekus un institūcijas.²⁰ ASV cenšas iezīmēt neskaidrās robežas starp institucionālajām un juridiskajām formām, kā arī „sajauktajām vērtībām” (peļņa blakus sociāliem mērķiem), kas raksturo sociālo uzņēmējdarbību, turpretim Eiropa drīzāk uzsver faktu, ka sociālā uzņēmējdarbība veido „trešo sektoru”, proti, starp publisko un privāto sektoru.

¹⁷ Defourny J., Nyssens M. Social enterprise in Europe: Recent trends and developments. EMES European Research Network, 2008, p. 8. Pieejams:

http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/News/2008/WP_08_01_SE_WEB.pdf [skatīts 10.06.2012.].

¹⁸ Travaglini C., Bandini F., Mancinone K. Social Enterprise in Europe: Governance Models. An analysis of social enterprises governance models through a comparative study of the legislation of eleven countries. [b.g.], p. 2. Pieejams:

http://www.euricse.eu/sites/euricse.eu/files/db_uploads/documents/1254755470_n175.pdf [skatīts 18.06.2012.].

¹⁹ Defourny J., Nyssens M. Social enterprise in Europe: Recent trends and developments. EMES European Research Network, 2008, p. 4. Pieejams:

http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/News/2008/WP_08_01_SE_WEB.pdf [skatīts 10.06.2012.].

²⁰ Travaglini C., Bandini F., Mancinone K. Social Enterprise in Europe: Governance Models. An analysis of social enterprises governance models through a comparative study of the legislation of eleven countries. [b.g.], p. 2. Pieejams:

http://www.euricse.eu/sites/euricse.eu/files/db_uploads/documents/1254755470_n175.pdf [skatīts 18.06.2012.].

Sociālais uzņēmums Eiropā ir kā hibrīds starp tradicionālo uzņēmumu un bezpeļņas uzņēmumu. Sociālā uzņēmuma mērķis ir sasniegt sociālu labumu, šajā procesā gūstot ienākumus, kas novirzāmi sociālā mērķa sasniegšanai un konkrētā uzņēmuma darbības attīstībai.

Kā atzīmēts starptautiskajos pētījumos, ir būtiski nošķirt sociālo uzņēmējdarbību no citu organizāciju (plašākā izpratnē) darbībām, kā arī skaidri nodalīt sociālo uzņēmējdarbību no sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības. „EMES Network” pētījumā dots skaidrojums, kā nošķirt sociālo uzņēmējdarbību no citu organizāciju (plašākā izpratnē) darbībām, izmantojot četrus kritērijus (skat. 1. tabulu).

Tabula Nr. 1²¹

	Labdarība	Sociālā uzņēmējdarbība	Komercedarbība
Motivācija	Labā griba	Motivācijas dažādība	Savu interešu nodrošināšana
Metodes	Misijas vadītas	Misijas un tirgus ekonomikas balanss	Tirgus ekonomikas vadītas
Mērķi	Sociālas vērtības radīšana	Sociālu un ekonomisku vērtību radīšana	Ekonomisku vērtību radīšana
Ieņēmumu/peļņas mērķis	Bezpeļņas organizācijas aktivitātes mērķa sasniegšanai	Reinvestēt mērķa sasniegšanas aktivitātēs vai uzņēmuma darbību izmaksu noseigšanai, kā arī darbības paplašināšanai un attīstībai	Sadalīšana dalībniekiem un īpašniekiem

Izvērtējot minēto tabulu, jāsecina, ka sociālo uzņēmējdarbību raksturo pazīmes, kas sastopamas gan labdarībā, gan komercedarbībā. Faktiski sociālā uzņēmējdarbība ir filantropijas un komercedarbības sintēze.

Sociālā uzņēmējdarbība ir jānošķir no sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības. Pēdējā desmitgadē komersanti arvien biežāk rīkojas sociāli atbildīgi – uzlabojot savu darbinieku darba apstākļus, rīkojoties videi draudzīgi, palielinot preču un pakalpojumu kvalitāti, atbalstot dažādus labdarības projektus utt., tomēr šādas darbības nav atzīstamas par sociālo uzņēmējdarbību. Atšķirībā no

²¹ Travaglini C., Bandini F., Mancinone K. Social Enterprise in Europe: Governance Models. An analysis of social enterprises governance models through a comparative study of the legislation of eleven countries. [b. g.], p. 3. Pieejams: http://www.euricse.eu/sites/euricse.eu/files/db_uploads/documents/1254755470_n175.pdf [skatīts 18.06.2012.].

sociālā uzņēmuma sociāli atbildīgi uzņēmēji ar savu darbību tieši nerada sociāla rakstura labumu vai nav izveidoti, lai atrisinātu kādu sabiedrībai svarīgu problēmu. Tie darbojas peļņas gūšanas nolūkā un tikai daļu no peļņas novirza dažādu sociālu problēmu risināšanai, arī vairums aktivitāšu tiek īstenotas, izmantojot publicitātei domātos resursus, kam ir cieša saikne ar vēlmi panākt situāciju, ka pēc iespējas plašāks cilvēku loks tiek pārliecināts kļūt par uzņēmuma klientiem.

Izvēloties risinājumus sociālās uzņēmējdarbības atbalstīšanai un veicināšanai, ir svarīgi atcerēties, ka sociālā uzņēmējdarbība skatāma kopsakarā ar sociālo ekonomiku²². Sociālā ekonomika nav tikai tiesību aktu radīta, un tā nav saistīta tikai ar valsts atbalstu, tā ir sabiedriska kustība, kas veido trešo valsts ekonomikas sektoru. Sociālo uzņēmumu tiesiskais regulējums nepieciešams, lai leģitimizētu šo sociālās un ekonomiskās sintēzes parādību un mazinātu nenoteiktību, kas attiecas uz tās īstenošanu praksē. To iespējams panākt, pielāgojot esošo vai radot jaunu tiesisko regulējumu. Ar tiesisko regulējumu pēc iespējas lielāku daļu sabiedrības var rosināt veidot vai atbalstīt sociālās uzņēmējdarbības attīstību, tādējādi vienlaicīgi atbalstot gan sociālu, gan ekonomisku vērtību radīšanu.²³ Šāds risinājums Latvijā nepieciešams tieši pēckrīzes periodā, jo, politikas dokumentos sociālo uzņēmējdarbību atzīstot un nostiprinot kā īpašu uzņēmējdarbības formu, tiks veicināta tādu uzņēmumu izveide, kas ne tikai risinās sabiedrībai kopumā svarīgās problēmas, bet arī nodrošinās ikviena iesaistītā indivīda dzīves kvalitātes uzlabošanu.

2. Sociālā uzņēmuma jēdziens

Katrā valstī sociālā uzņēmuma definīcija ir atšķirīga, tomēr tām visām ir kopīgas pazīmes, kas ļauj konstatēt vienotu konceptu, kas attīstījies daudzu gadu laikā un kļuvis pazīstams kā atsevišķs sociālās uzņēmējdarbības koncepts.

Starptautiskā organizācija „EMES Network”, vairākus gadus pētot sociālā uzņēmuma koncepcijas attīstību un apkopojot daudzu valstu praksi un likumus ietvertos jēdzienus Eiropas valstīs, izstrādājusi sociālā uzņēmuma definīciju. Kā atzīst „EMES Network” eksperti, sociālais uzņēmums ir privāta bezpeļņas organizācija (*not-for-profit private organization*), kas piedāvā

²² Skat. plašāk: Wygnański K., Frączak P. Social Economy in Poland: definitions, application, expectations and uncertainties. Social economy text, 2007. Pieejams: http://www.ekonomiaspoleczna.pl/files/ekonomiaspoleczna.pl/public/socialconomyinPL/wygnanski_opening_report.pdf [skatīts 23.05.2012.].

²³ Iamiceli P. Regulating social enterprises: a comparative view on some of the legal models in the European context. Gdansk Social Economy Conference Gdansk, June 26–28, 2008, p. 3. Pieejams: http://www.ekonomiaspoleczna.pl/files/ekonomiaspoleczna.pl/public/gk/panele/GKES_sesjaA_Plamiceli_Regulating_social_enterprises.pdf [skatīts 02.06.2012.].

pakalpojumus vai preces, lai sniegtu labumu sabiedrībai.²⁴ „EMES Network” uzsver sociālā uzņēmuma ienākumu dažādību: ienākumi, kas gūti no pakalpojumu sniegšanas, preču pārdošanas vai valsts subsīdijām, kā arī privātiem ziedojumiem un/ vai brīvprātīgo darbu.²⁵ „EMES Network” koncepcija par sociālo uzņēmumu sastāv no četriem ekonomiskiem un pieciem sociāliem kritērijiem. Kā norāda pētnieki, „EMES Network” noteiktie sociālā uzņēmuma kritēriji nav nosacījumi, lai tiktu iegūts sociālā uzņēmuma statuss, tie raksturo ideālo sociālo uzņēmumu un ir izmantojami kā līdzeklis, lai palīdzētu nošķirt sociālo uzņēmumu no citiem uzņēmumiem.²⁶ Kā norāda „EMES Network”, sociālais uzņēmums atbilst šādiem ekonomiskiem kritērijiem:

1) Ilgstoša preču ražošana un pakalpojumu sniegšana

Atšķirībā no citām tradicionālajām bezpeļņas organizācijām sociālo uzņēmumu pamataktivitāte parasti nav kādu uzskatu jeb ideoloģijas izklāstīšana un aizstāvība vai finanšu plūsmas pārdale (kā, piemēram, daudziem fondiem), sociālie uzņēmumi ir tieši iesaistīti ilgstošā preču ražošanā un pakalpojumu sniegšanā. Piemēram, Itālijā 70% sociālā uzņēmuma ienākumu veido ienākumi no preču un pakalpojumu piedāvāšanas, kam ir sociāls labums.

2) Augsta autonomijas pakāpe un neatkarība

Sociālo uzņēmumu personu grupa izveido kā atsevišķu projektu un šo uzņēmumu pārvalda tās pašas personas. Sociālais uzņēmums var būt finansiāli atkarīgs no valsts piešķirtām subsīdijām, tomēr to ne tieši, ne netieši nepārvalda valsts iestādes vai citas organizācijas (federācijas, privāti uzņēmumi u. tml.). Dibinātājiem ir tiesības gan brīvi nodibināt, gan arī pārtraukt uzņēmuma darbību. Turklāt sociālo uzņēmumu pārvaldības lēmumi tiek pieņemti, nevis ievērojot īpašumtiesību apmēru, bet gan pēc principa – viens dalībnieks, viena balsis.²⁷ Ar dalībnieku

²⁴ Travaglini C., Bandini F., Mancinone K. Social Enterprise in Europe: Governance Models. An analysis of social enterprises governance models through a comparative study of the legislation of eleven countries. [b. g.], p. 2. Pieejams:

http://www.euricse.eu/sites/euricse.eu/files/db_uploads/documents/1254755470_n175.pdf [skatīts 18.06.2012.]; skat. arī Brouard F., Larivet S. Social enterprises: Definitions and Boundaries. Conférence ANSER – ARES 2011 Conference Association for Nonprofit and Social Economy Research, 2011. Pieejams:

<http://www.anser-ares.ca/files/conf11/papers/Brouard-Larivet.pdf> [skatīts 09.06.2012.].

²⁵ Defourny J., Nyssens M. Social enterprise in Europe: Recent trends and developments. EMES European Research Network, 2008, p. 5. Pieejams:

http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/News/2008/WP_08_01_SE_WEB.pdf [skatīts 10.06.2012.].

²⁶ Ibid.

²⁷ Travaglini C., Bandini F., Mancinone K. Social Enterprise in Europe: Governance Models. An analysis of social enterprises governance models through a comparative study of the legislation of eleven countries. [b. g.], p. 8. Pieejams:

(*stakeholder*) saprotama persona, kas var ietekmēt uzņēmuma mērķa sasniegšanu vai kuru ietekmē darbības, kas saistītas ar mērķa sasniegšanu. Dalībnieki ir labuma guvēji (klienti) vai mērķgrupas pārstāvji, darbinieki, uzņēmuma donori un dibinātāji (īpašnieki), valsts un pašvaldību iestāžu pārstāvji, dažādu privātpersonu pārstāvji, brīvprātīgie. Beļģijā par uzņēmuma dalībnieku var kļūt pēc viena gada nostrādāšanas uzņēmumā. Grieķijā, Polijā u. c. valstīs ir noteiktas kvotas, cik jābūt, piemēram, uzņēmuma darbības rezultātā labumu guvušo dalībnieku organizācijas pārvaldes sastāvā. Valsts un pašvaldību iestāžu un dažādu privātpersonu pārstāvji Spānijā un Francijā ir uzņēmuma pārvaldes sastāvā, bet Itālijā – nav, to klātbūtne pieļaujama uzņēmumu pārvaldības institūcijās. Turklāt Francijā valstij vai pašvaldībai var piederēt līdz 20% uzņēmumu kapitāldaļu.²⁸ Itālijā un Spānijā par dalībniekiem var būt arī brīvprātīgie, tomēr Spānijā tiem nav balsstiesību.²⁹

Tikai dalībnieki var balsot dalībnieku sapulcē un iecelt uzņēmuma vadību.³⁰

3) Augsts ekonomiskā riska līmenis

Personas, kas nodibina sociālo uzņēmumu, uzņemas pilnīgu vai daļēju risku saistībā ar uzņēmuma darbību. Pretēji daudzām publiskām institūcijām sociālā uzņēmuma dzīvotspēja atkarīga no to dibinātāju un darbinieku centieniem nodrošināt pietiekamus resursus.

4) Minimāls apmaksātu darbinieku skaits

Līdzīgi kā citās tradicionālajās bezpeļņas organizācijās sociālie uzņēmumi var kombinēt finanšu resursus un citu veidu resursus, kā arī apmaksātu un brīvprātīgo darbu. Turklāt sociālajā uzņēmumā jānodrošina minimāls apmaksātā darba apjoms, proti, minimāls skaits algotu darbinieku. Piemēram, Itālijā darbinieku skaits nevar būt mazāks par 50% no kopējā darbinieku skaita, līdz ar to brīvprātīgo skaits nevar pārsniegt 50% no visiem darbiniekiem. Ja uzņēmuma mērķis ir darba integrācijas jautājumi, mērķgrupas darbinieku īpatsvars nevar būt mazāks par

http://www.euricse.eu/sites/euricse.eu/files/db_uploads/documents/1254755470_n175.pdf [skatīts 18.06.2012.].

²⁸ Skat.: Travaglini C., Bandini F., Mancinone K. Social Enterprise in Europe: Governance Models An analysis of governance models in social enterprises through a comparative study of the legislation of eleven countries. Facoltà di Economia di Forlì, AICCON, 2010. Pieejams: www.aiccon.it/file/convdoc/wp75.pdf [skatīts 25.05.2012.].

²⁹ Travaglini C., Bandini F., Mancinone K. Social Enterprise in Europe: Governance Models. An analysis of social enterprises governance models through a comparative study of the legislation of eleven countries. [b.g.], p. 11–12. Pieejams: http://www.euricse.eu/sites/euricse.eu/files/db_uploads/documents/1254755470_n175.pdf [skatīts 18.06.2012.].

³⁰ Ibid., p. 12.

30% no visiem darbiniekiem. Arī Somijā 30% no visiem darbiniekiem sociālajā uzņēmumā jābūt mērķgrupas pārstāvjiem. Savukārt Lietuvā šī proporcija ir augstāka – 40%.³¹

Saskaņā ar „EMES Network” sociālais uzņēmums atbilst arī vairākiem sociāliem kritērijiem, kuri ir šādi:

5) Precīzi formulēts mērķis sniegt labumu sabiedrībai

Viens no galvenajiem sociālā uzņēmuma mērķiem ir darboties sabiedrības vai kādas tās grupas labā. Sociālā uzņēmuma pazīme ir tā vēlme vietējā kopienā sekmēt sociālo atbildību. Piemēram, sociālā uzņēmuma mērķis var būt sociālā labuma radišana noteiktā nozarē, vietējās kopienas vai vispārīgās sabiedrības interesēs, darba integrācija, mērķu grupu dalībnieku darba un sociālo spēju uzlabošana.

6) Personu grupas iniciēts

Sociālais uzņēmums rodas, iesaistot vietējai kopienai piederīgus cilvēkus, lai apvienotos kādas sabiedrībai svarīgas vajadzības vai mērķa sasniegšanai.

7) Lēmumu pieņemšanas vara neatkarīga no uzņēmuma īpašumtiesībām

Šis kritērijs atbilst principam: viens dalībnieks, viena balss, kas nozīmē, ka uzņēmuma pārvaldībā, pieņemot lēmumu par sociālā uzņēmuma darbību, nav svarīgi, cik kapitāla daļu pieder katram tā dibinātājam un kāda ir to vērtība.

8) Mērķgrupu pārstāvju iesaistīšana uzņēmuma pārvaldīšanā

Klientu un labumu guvēju pārstāvība un līdzdalība sociālā uzņēmuma pārvaldībā ir svarīga pazīme. Tādējādi tiek veicināta demokrātijas izpratne ar ekonomisko aktivitāšu starpniecību.

9) Ierobežota vai pilnībā izslēgta peļņas sadale

Dažādās valstīs atšķiras noteikumi attiecībā uz peļņas sadalīšanu. Daļā valstu peļņu nevar sadalīt starp īpašniekiem, daļā valstu šādu ierobežojumu nav, savukārt citās peļņu var sadalīt likumā ierobežotos apmēros.³²

³¹ Skat.: Travaglini C., Bandini F., Mancinone K. Social Enterprise in Europe: Governance Models An analysis of governance models in social enterprises through a comparative study of the legislation of eleven countries. Facoltà di Economia di Forlì, AICCON, 2010. Pieejams: www.aiccon.it/file/convdoc/wp75.pdf [skatīts 25.05.2012.].

³² Defourny J., Nyssens M. Social enterprise in Europe: Recent trends and developments. EMES European Research Network, 2008, p. 37–38. Pieejams:

Sociālo uzņēmumu tiesiskais regulējums Eiropas valstīs atbilstoši „EMES Network” kritērijiem (skat. 2. tabulu).

Tabula Nr. 2³³

Kritērijs	Lielbritānija Kopienas interesešu uzņēmums (CIC)	Itālija Sociālie kooperatīvi	Beļģija Sociālo mērķu uzņēmumi	Portugāle Integrācijas uzņēmumi	Somija Sociālie uzņēmumi
ilgstoša preču ražošana un pakalpojumu sniegšana		+	+	+	+
augsta autonomijas pakāpe un neatkarība		+	+		
augsts ekonomiskā riskā līmenis	+	+	+	+	+
minimāls apmaksātu darbinieku skaits		+	+	+	+
personu grupas iniciēts	+	+		+	
lēmumu pieņemšanas vara neatkarīga no uzņēmuma īpašumtiesībām		+	+	+	
mērķu grupu pārstāvju iesaistīšana uzņēmuma pārvaldīšanā	+	+	+		
ierobežota vai pilnībā izslēgta peļņas sadale	+	+	+	+	
precīzi formulēts mērķis sniegt labumu sabiedrībai	+	+	+	+	+

http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/News/2008/WP_08_01_SE_WEB.pdf [skatīts 10.06.2012.].

³³ Pättiniemi P. Development of legal framework for social enterprises in Finland. Discussion on Social enterprises. [b.v.], 2006, p. 5. Pieejams: <http://www.oecd.org/dataoecd/8/51/37508850.pdf> [skatīts 17.05.2012.].

Izvērtējot iepriekš norādīto, jāsecina, ka saskaņā ar normatīvajiem aktiem tikai Itālijā sociālajiem uzņēmējiem tiek piemērotas augstākās prasības, kuras izvirza „EMES Network” eksperti, tomēr tas nemazina sociālās uzņēmējdarbības izplatību un atpazīstamību šajā valstī. „EMES Network” noteiktie kritēriji sasaucas ar tiem, kurus izstrādājis M. Junuss un kuri tika izmantoti Latvijas situācijas analīzē. Tajā pašā laikā M. Junusa kritēriji ir visaptverošāki un detalizēti, kā arī skaidrāki:

- 1) biznesa mērķis ir nevis maksimāli nopelnīt, bet novērst nabadzību vai arī sociālu problēmu;
- 2) finansiāla un ekonomiska ilgtspēja;
- 3) investori saņem atpakaļ tikai savu ieguldījumu bez procentiem;
- 4) kad investīcijas atmaksātas, uzņēmuma peļņa tiek izmantota tā attīstībai;
- 5) atbildība pret vidi;
- 6) darbaspēks saņem darba tirgum atbilstošu atalgojumu un labākus darba apstākļus;
- 7) dari ar prieku³⁴.

3. Sociālo uzņēmumu juridiskās formas

Katrā valstī sociālo uzņēmumu tiesiskās formas atšķiras, ņemot vērā gan pastāvošās uzņēmējdarbības tradīcijas, gan atbildīgo politikas virzītāju ieceres par to, ar ko sociālam uzņēmumam būtu jānodarbojas. Jau kopš pagājušā gadsimta deviņdesmitajiem gadiem arvien vairāk palielinās prasība dažādot sociālo uzņēmumu juridiskās formas. Tradicionālās formas – kooperatīvi, asociācijas un nodibinājumi – papildinātas ar citām – uzņēmējdarbības formām.³⁵

Tika konstatēts, ka pārsvarā sastopamas trīs visbiežāk izmantotās juridiskās formas:

- 1) **kooperatīvi** (piem., Itālijā – sociālie kooperatīvi (1991), Portugālē – sociālās solidaritātes kooperatīvi (1997), Francijā – Sociālie kooperatīvi kolektīvās interesēs (2001), Polijā – sociālie kooperatīvi (2006)):

³⁴ Seven principles of social business. Pieejams: <http://www.muhammadyunus.org/Social-Business/seven-principles-of-social-business/> [skatīts 07.09.2012.].

³⁵ Travaglini C., Bandini F., Mancinone K. Social Enterprise in Europe: Governance Models. An analysis of social enterprises governance models through a comparative study of the legislation of eleven countries. [b. g.], p. 3. Pieejams: http://www.euricse.eu/sites/euricse.eu/files/db_uploads/documents/1254755470_n175.pdf [skatīts 18.06.2012.].

- a. mērķis ir radīt labumu sabiedrībai, darbojoties saistībā ar plašu vai konkrētu, no sabiedrības atstumtu, personu loku. Sociāla iekļaušana un darba integrācija ir galvenā darbības forma, lai arī ne vienīgā;
 - b. dalībnieki parasti ir darbinieki, kuru īpatsvars un proporcija kopējā darbinieku skaitā katrā valstī atšķiras, piemēram, 30% Itālijā, 80% Polijā;
 - c. katrā valstī ir atšķirīga attieksme pret ieņēmumu sadali;
 - d. pamatprincips – viens dalībnieks, viena balss;
- 2) **uzņēmumi** (*company*) (Beļģija (1995), Lielbritānija (2005)): galvenokārt tie ir uzņēmumi, kas gūst peļņu, ievērojot sociālo dimensiju, tāpēc tajos iespējama ienākumu sadale likumā noteiktajās robežās. Pārvaldībā balsu skaitu nosaka proporcionāli kapitāla ieguldījumiem;
- 3) **brīva forma** (Somija (2004)): sociālais uzņēmums ir kā zīmols, ko piešķir organizācijai neatkarīgi no tās juridiskās formas; tas nav īpašs uzņēmuma juridisks modelis.³⁶

4. Sociālo uzņēmumu darbības jomas

Sociālie uzņēmumi pēc lieluma galvenokārt ir maza vai vidēja lieluma vietējā līmeņa uzņēmumi, kuru mērķis ir sniegt sociālu labumu vietējās kopienas iedzīvotājiem.³⁷

Eiropā sociālie uzņēmēji darbojas dažādās jomās. Ir valstis, kur sociālā uzņēmējdarbība saistīta tikai ar darba integrāciju (Somija, Polija, Lietuva, Grieķija u. c.), taču ir daļa valstu, kur sociālais uzņēmums var darboties gandrīz ikvienā darbības jomā, kur saskatāmas problēmas, ko var risināt ar sociālā uzņēmuma darbības attīstības principiem (Lielbritānija, Beļģija, Francija u. c.). Otrajā gadījumā likumā var nebūt uzskaitītas jomas. Beļģijā jomas uzskaitītas īpašā memorandā, Lielbritānijā izveidots sabiedrības interešu novērtēšanas tests, kurā analizētas izmaksas un konkrētā biznesa ietekme uz sabiedrību. Francijā uzņēmums definē un pamato sabiedrības

³⁶ Iamiceli P. Regulating social enterprises: a comparative view on some of the legal models in the European context. Gdansk Social Economy Conference Gdansk, June 26–28, 2008, p. 9–12. Pieejams: http://www.ekonomiaspoleczna.pl/files/ekonomiaspoleczna.pl/public/gk/panele/GKES_sesjaA_Plamiceli_Regulating_social_enterprises.pdf [skatīts 02.06.2012.].

³⁷ Heckl E., Pecher I. Study on Practices and Policies in the Social Enterprise Sector in Europe. Final Report. Austrian Institute for SME Research and TSE Entre, Turku School of Economics, Finland. Vienna, June 2007, p. 2. Pieejams: http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/_getdocument.cfm?doc_id=3408 [skatīts 04.06.2012.].

ieguvumu savā darbības deklarācijā (sastāv no mērķa, organizācijas un darbības instrumentiem), un šīs deklarācijas kalpo par pamatu, lai piešķirtu sociālā uzņēmuma statusu.³⁸

Izpētot Eiropas valstu praksi, var secināt, ka visbiežāk sociālie uzņēmumi darbojas darba integrācijas jomā – iesaista darba tirgū personas, kas zaudējušas darbu. Kā jau konstatēts iepriekš, Somija, Zviedrija un Lietuva, kā arī Polija ir tās valstis, kur nodarbinātības veicināšana ir sociālo uzņēmumu pamatmērķis. Piemēram, Polijā 2006. gadā tika pieņemts Sociālās sadarbības likums (*Act on Social Co-operatives*), kura mērķis ir veicināt konkrētu mērķgrupu nodarbinātību: bijušie ieslodzītie, ilgstoši bezdarbnieki, invalīdi, bijušie alkoholiķi vai narkomāni.³⁹ Zviedrijā ikdienā jēdzienam „sociālais kooperatīvs” kā sinonīms tiek minēts jēdziens „darba integrācijas sociālais uzņēmums”.⁴⁰ Savukārt tādās valstīs kā Lielbritānija, Francija, Itālija, Portugāle, Beļģija, Spānija sociālie uzņēmumi darbojas arī citās jomās, piemēram, veselības aprūpē, bērnu aprūpes pakalpojumu sniegšanā, mājokļa nodrošināšanas un mājas aprūpes pakalpojumu sniegšanā, kultūrā, mākslā un sportā, vides un ekosistēmas aizsardzībā, izglītībā un pētniecībā.

5. Atbalsta mehānismi sociālajiem uzņēmumiem

Primāri sociālajiem uzņēmumiem jāspēj pašiem nodrošināt savu darbību, pārdodot preces un sniedzot pakalpojumus, tomēr liela daļa sociālo uzņēmumu Eiropā saņem valsts vai pašvaldību finansiālo atbalstu.⁴¹ Izpētot pieejamo informāciju, konstatēts, ka pastāv dažādi valsts vai pašvaldību atbalsta pasākumi un veidi:

1. **Tiesiskais regulējums** – nodrošina skaidru un paredzamu kārtību gan attiecībā uz sociālo uzņēmumu nodibināšanu, gan darbību, tajā skaitā atbalsta mehānismus. Līdz ar to tiesiskais regulējums vērtējams kā viens no valsts atbalsta mehānismiem, jo nodrošina stabilitu un drošu sociālās uzņēmējdarbības attīstību.

³⁸ Travaglini C., Bandini F., Mancinone K. Social Enterprise in Europe: Governance Models. An analysis of social enterprises governance models through a comparative study of the legislation of eleven countries. [b. g.], p. 9–10. Pieejams:

http://www.euricse.eu/sites/euricse.eu/files/db_uploads/documents/1254755470_n175.pdf [skatīts 18.06.2012.].

³⁹ Defourny J., Nyssens M. Social enterprise in Europe: Recent trends and developments. EMES European Research Network, 2008, p. 8. Pieejams:

http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/News/2008/WP_08_01_SE_WEB.pdf [skatīts 10.06.2012.].

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Heckl E., Pecher I. Study on Practices and Policies in the Social Enterprise Sector in Europe. Final Report. Austrian Institute for SME Research and TSE Entre, Turku School of Economics, Finland. Vienna, June 2007, p. 3. Pieejams: http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/_getdocument.cfm?doc_id=3408 [skatīts 04.06.2012.].

2. **Nodokļu atlaides** – ir valstis, kur likumdevējs normatīvajos aktos sociālajiem uzņēmumiem paredzējis dažādu nodokļu samazinājumu un citas fiskālās privilēģijas. Piemēram, Maltā sociālajam uzņēmumam nav jāmaksā ienākuma nodoklis, Lihtenšteinā paredzētas nodokļu atlaides sociālo uzņēmumu īpašumiem, ienākumiem un peļņai, Slovēnijā darba integrācijas uzņēmumiem nav jāmaksā nodokļi par samaksātajām algām, Vācijā noteiktas nodokļu atlaides pašiem sociālajiem uzņēmumiem un to finanšu devējiem.
3. **Finanšu palīdzība** – ir valstis, kur paredzēts tiešs atbalsts sociālajiem uzņēmējiem – valsts un pašvaldību subsīdijas vai projektu granti – vai netiešs atbalsts – kompensējot darba algas sociālajā uzņēmumā nodarbinātajiem mērķu grupu darbiniekiem (piem., Lietuva, Slovēnija, Zviedrija, Slovākija). Portugālē valdība un sociālie partneri katru gadu vienojas par piešķiramo finanšu līdzekļu apjomu. Dānijā izveidots grants brīvprātīgajam sociālajam darbam (*Grants for Voluntary Social Work*); Somijā ir fonds, kas atbalsta sociālās uzņēmējdarbības uzsākšanu, nodrošinot sākuma investīciju. Sociālajiem uzņēmumiem jāspēj pašiem nodrošināt finanšu līdzekļus savas darbības īstenošanai. Dažu valstu likumos pat noteikta minimālā robeža, piem., Itālijā vismaz 70%, Lietuvā 20% jāveido paša uzņēmuma ienākumiem no preču un pakalpojuma pārdošanas.⁴²
4. **Atbalsts uzņēmējdarbības veikšanā** – nereti atbalsts sociālajam uzņēmumam tiek nodrošināts nevis naudas resursu veidā, bet iespējā saņemt konsultācijas biznesa inkubatoros, piedalīties darba grupās, ekspertu padomēs un saņemt mentoru atbalstu. Nereti sociālajiem uzņēmējiem vai topošajiem sociālajiem uzņēmējiem tiek nodrošinātas valsts vai pašvaldību apmaksātas mācības (gan *ad hoc* mācības, gan mācību programmas augstskolās). Piemēram, Somijā izveidota Nacionālā atbalsta sistēma sociālajiem uzņēmumiem (*National Support Structure for Social Enterprises*), kas sniedz konsultācijas, kā uzsākt sociālo uzņēmējdarbību, Vācijā darbojas Berlīnes Attīstības aģentūra sociālās uzņēmējdarbības un kopienas ekonomikas atbalstam (*Berlin Development Agency for Social Enterprises and Neighbourhood Economy*), kuras mērķis ir motivēt sabiedrību un atbalstīt personas, kas vēlas veidot sociālo uzņēmumu. Spānijā izveidota interneta vietne, kurā var dalīties ar pieredzi un informāciju par sociālo

⁴² Sk.: http://www.euricse.eu/sites/euricse.eu/files/db_uploads/documents/1254755470_n175.pdf, p. 16.

uzņēmējdarbību, apmācībām, darbības kvalitāti, fondiem, finanšu līdzekļiem, tiesību jautājumiem, nodokļiem, cilvēkresursiem, projektu vadīšanu utt.

5. **Sadarbības veicināšanas pasākumi** – sociālie uzņēmumi bieži sadarbojas gan ar valsts un pašvaldības institūcijām, piemēram, organizējot regulāras tikšanās un darba grupas, gan savā starpā, piemēram, veidojot „lietussarga” tipa organizācijas, kuras ir sociālo uzņēmumu interešu aizsardzības institūcijas, un organizējot sadarbības forumus.
6. **Fondi** – ir valstis, kur izveidoti fondi vai nodibinājumi, kas piešķir finanšu līdzekļus sociālās uzņēmējdarbības attīstībai, piem., Beļģijā ir fonds flāmu iesaistīšanai sociālajā ekonomikā (*Flemish Participation Fund for the Social Economy*), kas piešķir kredītus sociālajiem uzņēmumiem (riskā kapitāls), savukārt Rumānijā izveidots Rumānijas Sociālais attīstības fonds (*Romanian Social Development Fund*).
7. **Valsts politikas un rīcības programmas** – ir valstis, kur politikas dokumentos sociālā uzņēmējdarbība atzīta kā būtiska valsts sociālās ekonomikas sastāvdaļa. Lielbritānijā izveidota īpaša Sociālo uzņēmumu vienība (*Social Enterprise Unit*), kas koordinē valsts politikas attīstību un izpildi attiecībā uz sociālās uzņēmējdarbības veicināšanu un sektora attīstību. Bulgārijā Kopienų fonds un sociālo uzņēmumu programma (*Community Fund and Social Enterprise Programme*) atbild par ilgtspējīgas sociālās uzņēmējdarbības attīstību, piemēram, organizē apmācības, koordinē pieeju finanšu avotiem, nodrošina informācijas apmaiņu, nodarbojas ar līgumu slēgšanu starp valsti un sociālajiem uzņēmumiem publisko pakalpojumu izpildē.
8. **Preču vai pakalpojumu iepirkšana valsts/pašvaldību vajadzībām** – ir valstis, kur sociālā uzņēmējdarbība īpaši tiek atbalstīta ar valsts vai pašvaldību iepirkumiem. Pētījumā secināts, ka būtisks sociālo uzņēmumu atbalsta mehānisms ir preču un pakalpojumu iepirkšana valsts vajadzībām, dodot sociālajam uzņēmumam „privilēģijas” vai tiesības iegūt papildu punktus valsts/pašvaldību iepirkumos. Publiskā iepirkumā valsts var izvirzīt divus kritērijus: zemākā cena (par atbilstošu kvalitāti) vai ekonomiski izdevīgākais piedāvājums (*the most economically advantageous tender*). Piemēram, Itālijā jau 1991. gadā sociālajiem uzņēmumiem publiskajos iepirkumos tika paredzēts īpašs kritērijs, taču Zviedrijā, Īrijā, Portugālē, Spānijā šādu labvēlīgu noteikumu radīšana pagaidām nav atļauta (lai gan par to tiek diskutēts). Daudzu valstu pētnieki ir

konstatējuši, ka valsts iestādēm jābūt tiesīgām iepirkumu stratēģiju saskaņot ar sabiedriskā labuma mērķiem, proti, ietvert iepirkumu dokumentos sociālo klauzulu. Tas nodrošina dažādu mērķu vienlaicīgu sasniegšanu, piemēram, kompleksu sociālu problēmu atrisināšanu, augstu kvalitāti un efektīvas izmaksas.⁴³

9. Vaučeru sistēma – ir valstis, kur ieviesta tā sauktā vaučeru sistēma, kas ļauj sociālā pakalpojuma saņēmējam pašam izvēlēties pakalpojuma sniedzēju. Šāda sistēma mājās aprūpes pakalpojumu jomā pastāv Francijā un Beļģijā.⁴⁴

10. Valsts vai pašvaldību uzdevumu deleģēšana – dažās valstīs sociālie uzņēmumi īsteno valsts vai pašvaldības uzdevumus, it sevišķi sociālo pakalpojumu sniegšanā, piemēram, Lielbritānijā.⁴⁵ Polijā sociālie uzņēmumi nereti organizē sporta vai rekreācijas pasākumus cilvēkiem ar īpašām vajadzībām un finansējumu šādu pasākumu organizēšanai saņem no pašvaldības vai valsts.

⁴³ Skat. plašāk: De Rosa F. The Social Economy, Public Procurement and Public-Social Partnership in Europe. Pieejams: <http://www.socialeconomy.pl/x/438724>;
http://www.socialenterprise.org.uk/uploads/files/2012/02/public_services_act_2012_a_brief_guide_web.pdf

⁴⁴ Defourny J., Nyssens M. Social enterprise in Europe: Recent trends and developments. EMES European Research Network, 2008, p. 11. Pieejams: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/News/2008/WP_08_01_SE_WEB.pdf [skatīts 10.06.2012.].

⁴⁵ Gosling P. Social co-operatives in Italy: Lessons for the UK. Social Enterprise London, 2002, p. 5. Pieejams: <http://www.sel.org.uk/uploads/SocialCooperativesInItaly.pdf> [skatīts 14.06.2012.].

[2] Padziļināta ārvalstu pieredzes analīze

Šajā nodaļā analizēts konkrētu Eiropas valstu tiesiskais regulējums, sniedzot detalizētāku un konkrētāku ieskatu par šādiem jautājumiem:

- 1) sociālo uzņēmumu juridiskā statusa formas;
- 2) sociālo uzņēmumu darbības jomas;
- 3) peļņas sadales noteikumi;
- 4) valsts atbalsta mehānismi sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai.

1. Itālija

Itālijā sociālā uzņēmējdarbība ir svarīga un strauji augoša ekonomikas nozare. Sociālo uzņēmumu skaits laikā no 1985. gada līdz 1996. gadam pieaudzis sešas reizes: 1985. gadā bija 650 sociālo kooperatīvu, 1996. gadā – 3857.⁴⁶ Sociālā uzņēmējdarbība Itālijā sāka attīstīties 20. gadsimta septiņdesmito gadu beigās, kad valstī bija vāja ekonomika un liels bezdarbs. Attīstība kļuva straujāka kopš 1991. gada, kad tika pieņemts atsevišķs likums par sociālajiem kooperatīviem (381/1991), kas noteica, ka sociālo kooperatīvu mērķis ir sabiedriska labuma radīšana un mērķgrupu integrācija darba tirgū.⁴⁷ Likuma pieņemšanas galvenais iemesls bija skaidrības ieviešana, „spēles noteikumu” noteikšana un nepieciešamība veidot atbalsta sistēmu, kā arī atļaut kooperatīviem sniegt pakalpojumus ne tikai saviem dalībniekiem, bet arī plašākam personu lokam (sabiedrībai kopumā).

1) Sociālo uzņēmumu juridiskā statusa formas

Galvenā sociālo uzņēmumu forma Itālijā ir sociālais kooperatīvs (*social cooperatives*). Pastāv divu veidu sociālie kooperatīvi: **A tips**, kurā apvienojas pakalpojuma sniedzējs un labuma guvēji kā dalībnieki un sniedz veselības, sociālos, kultūras, vides vai izglītības pakalpojumus, **B tips** – kooperatīvs, kas nodrošina mācības, iesaista reālās uzņēmējdarbības aktivitātēs un nodrošina nodarbinātību konkrētai mērķgrupai, kā arī tajās apvienojas pastāvīgi darbinieki un bezdarbnieki ar fiziskās un psihiskās veselības traucējumiem, narkotiku un alkohola atkarībām, attīstības traucējumiem un likuma pārkāpēji, kas vēlas integrēties darba tirgū.⁴⁸ Sociālo kooperatīvu dalībnieki var būt dažādas personas, piemēram, darbinieki, labuma guvēji, brīvprātīgie (ne vairāk

⁴⁶ Gosling P. Social co-operatives in Italy: Lessons for the UK. Social Enterprise London, 2002, p. 6. Pieejams: <http://www.sel.org.uk/uploads/SocialCooperativesInItaly.pdf> [skatīts 14.06.2012.].

⁴⁷ Ibid., p. 13.

⁴⁸ Skat.: [b.a.] Social cooperative for work integration. Cauto. [b.g.], p. 1–2. Pieejams: http://socialeconomyaz.org/wp-content/uploads/2011/06/GKES_cluster_wise_Cauto.pdf [skatīts 24.06.2012.].

kā 50% no visiem darbiniekiem), finanšu investori, valsts un pašvaldību iestādes, kas nereti ir arī kooperatīvu dibinātājas.⁴⁹ B tipa kooperatīvos vismaz 30% dalībnieku ir mērķgrupām pieskaitāmās personas. Kopš pieņemts likums, kas ievieša sociālā kooperatīva juridisko formu, katru gadu pieaug sociālo kooperatīvu skaits (vidēji par 10–20%).⁵⁰ Pirmajos desmit gados izveidoti 7100 kooperatīvi ar 267 000 dalībnieku, 223 000 algotu darbinieku, 31 000 brīvprātīgo, 24 000 cilvēku ar īpašām vajadzībām integrēti darbā, un sociālo kooperatīvu kopējais apgrozījums ir pieci miljardi eiro. Apmēram 60% sociālo kooperatīvu ir A tipa, bet 33% – B tipa sociālie kooperatīvi un 8% – jauktie.⁵¹ 2008. gadā sociālo kooperatīvu apgrozījums bija gandrīz deviņi miljardi eiro; 60% sociālo kooperatīvu vidējais apgrozījums ir mazāk nekā 250 000 eiro, savukārt tikai 15% sasniedz miljonu eiro.⁵²

Kooperatīvu popularitāte nav liegusi attīstīties arī citām sociālā uzņēmuma formām. Likums par sociālajiem uzņēmumiem (*Law on social enterprise*) 118/2005 un *Legislative Decree* 155/2006 nostiprināja sociālo uzņēmējdarbību kā stabilu „trešo sektoru”.⁵³ Jaunie normatīvie akti ievieša sociālo uzņēmumu formu dažādības principu, paredzot konkrētu organizācijas pārvaldības struktūru kā nosacījumu, lai uzņēmumu atzītu par sociālo uzņēmumu. Par sociālo uzņēmumu atzīstamas dažādas privātas organizācijas (piemēram, asociācijas, nodibinājumi, kooperatīvi, komersanti), kas patstāvīgi realizē ekonomiskas aktivitātes ar mērķi saražot un piedāvāt sociālā labuma preces un pakalpojumus.⁵⁴ Likums iedalīja sociālos uzņēmumus divās grupās: komersantos un tādos, kas nav komersanti, tādējādi par sociālo uzņēmumu var kļūt ne tikai kooperatīvi un nevalstiskās organizācijas, bet arī biznesa uzņēmumi.

⁴⁹ Ibid., p. 13.

⁵⁰ Defourny J., Nyssens M. Social enterprise in Europe: Recent trends and developments. EMES European Research Network, 2008, p. 26. Pieejams: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/News/2008/WP_08_01_SE_WEB.pdf [skatīts 10.06.2012.].

⁵¹ Borzaga C. The Concept and Practice of Social Enterprise in Europe. The Italian Experience. Euricse: Social Entrepreneurship –The Possibilities and Prospects Belgrade – April 26th 2010, p. 15. Pieejams: http://www.emins.org/sr/aktivnosti/projekti/podrska-soc/P3_Carlo_Borzaga.pdf [skatīts 17.05.2012.].

⁵² Carini C., Costa E., Carpita M., Andreaus M. The Italian Social Cooperatives in The 2008: a portrait using descriptive and principal component analysis. 3rd EMES International Research Conference on Social Enterprise, Roskilde (Denmark), July 4–7, 2011. EMES Conferences Selected Papers, 2011, p. 12. Pieejams: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/Selected_Papers/Serie_3_All_sessions/ECSP-R11-06_Carini_et_al.pdf [skatīts 12.06.2012.].

⁵³ Ibid., p. 5.

⁵⁴ Iamiceli P. Regulating social enterprises: a comparative view on some of the legal models in the European context. Gdansk Social Economy Conference Gdansk, June 26–28, 2008, p. 5. Pieejams: http://www.ekonomiaspoleczna.pl/files/ekonomiaspoleczna.pl/public/gk/panele/GKES_sesjaA_PIamiceli_Regulating_social_enterprises.pdf [skatīts 02.06.2012.].

2) Sociālo uzņēmumu darbības jomas

Likums par sociālajiem uzņēmumiem definē sociālā uzņēmuma darbības jomas Itālijā, uzsverot, ka tās ir sabiedrības labumam derīgas jomas. Saskaņā ar likuma 2. panta pirmo daļu sociāla labuma preces un pakalpojumi ir tādi,⁵⁵ kas veikti turpmāk uzskaitītajās jomās: 1) labklājība, 2) veselība, 3) labklājība un veselība, 4) izglītība un profesionālā apmācība, 5) vide un ekosistēmas aizsardzība, 6) attīstība un kultūras mantojums, 7) sociālais tūrisms, 8) akadēmiskā un pēcstudiju izglītība, 9) pētniecība un kultūras pasākumi, 10) atbalsts sociālajiem uzņēmumiem. Turklāt likums atzīst arī sociālo kooperatīvu aktivitātes darba integrācijas jomā, nosakot, ka tie ir kooperatīvi, kuros 30% no darbiniekiem ir darba nespējīgas personas, invalīdi vai ilgstoši bezdarbnieki.⁵⁶

3) Peļņas sadales noteikumi

Itālijā pastāv sociālo uzņēmēju peļņas sadales ierobežojumi. Sociālo kooperatīvu dalībniekiem ļauts sadalīt tikai daļu no peļņas (nepārsniedzot 20%). Kooperatīvs var nolemt pilnībā nesadalīt peļņu un ieguldīt to uzņēmuma attīstībā.

4) Atbalsta mehānismi sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai

Sociālie uzņēmumi Itālijā saņem diferencētu valsts atbalstu, piemēram, priekšrocības publiskajos iepirkumos, juridisku atzīšanu, izdevīgus nodokļa noteikumus (piem., atbrīvojumu maksāt nodokļus par rezervēm un ieguldījumiem speciālā fondā, kura mērķis ir sociālās uzņēmējdarbības attīstība kopumā; sociālo uzņēmumu saražotām precēm vai sniegtiem pakalpojumiem ir piemērojama 0% vai 4% PVN likme, turpretī PVN likme citiem komerciāliem uzņēmumiem ir 20%, uzņēmumu ienākumu nodokļa un sociālās apdrošināšanas nodokļa samazinājums; nodokļu atlaides ziedojumiem), izdevīgus kredīta piedāvājumus.⁵⁷ Līdzšinējie rezultāti apliecina, ka apmēram vairāk nekā puse no darbiniekiem, kas sākotnēji tikuši nodarbināti sociālā uzņēmumā, vēlāk spēj iekļauties darba tirgū un iegūst patstāvīgu darbu ārpus sociālā uzņēmuma. Turklāt resursi, kas tiek patērēti mērķgrupu apmācībām un subsīdijām, bija mazāki nekā valsts ieguvumi.⁵⁸

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Defourny J., Nyssens M. Social enterprise in Europe: Recent trends and developments. EMES European Research Network, 2008, p. 26. Pieejams: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/News/2008/WP_08_01_SE_WEB.pdf [skatīts 10.06.2012.].

⁵⁷ Gosling P. Social co-operatives in Italy: Lessons for the UK. Social Enterprise London, 2002, p. 5. Pieejams: <http://www.sel.org.uk/uploads/SocialCooperativesInItaly.pdf> [skatīts 14.06.2012.].

⁵⁸ Ibid., p.7.

Papildus valsts atbalstam sociālie uzņēmumi Itālijā paši izveidojuši citus atbalsta mehānismus sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai, piem., Markoni fondu (*Marconi Fund*), kas nodrošina Itālijas sociālās uzņēmējdarbības attīstību. Markoni fonda finanšu ieguves pamats ir kooperatīvu ikgadējās iemaksas – 3% apmērā no gada peļņas. Kooperatīvi, kas veic iemaksas Markoni fondā, iegūst labvēlīgas nodokļu atlaides no valsts⁵⁹. Itālijā ir ieviestas arī solidaritātes obligācijas (*Solidarity bonds*) – īpaši izveidoti finanšu instrumenti, kuri paredzēti līdzekļu iegūšanai, lai finansētu sociālos kooperatīvus. Personām, kas iegādājas solidaritātes obligācijas, valsts nodrošina nodokļu atlaides.⁶⁰

Tāpat izveidota centralizēta kooperatīvu pārraudzība un koordinācija ar asociāciju palīdzību (*Co-operative consortia*). Kooperatīvu asociācijas sniedz atbalstu jaunajiem un esošajiem kooperatīviem (piem., konsultācijas vadības jautājumos, mārketingā, grāmatvedībā, līdzekļu piesaistē, kā arī palīdzība, sagatavojot kopīgus pieteikumus, publiskā sektora izsludinātajos iepirkumos).

2. Polija

Polijā ir ilgstoša problēma ar bezdarba samazināšanu, tajā skaitā ar vairāku mērķgrupu integrāciju darba tirgū, tādējādi valsts ir spiesta meklēt dažādus problēmu risināšanas veidus, tostarp sociālās uzņēmējdarbības veicināšanu un atbalstīšanu.⁶¹ Polija ir viena no valstīm, kur nodarbinātības veicināšana ir sociālo uzņēmumu pamatmērķis. 2006. gadā tika pieņemts Sociālo kooperāciju likums (*Act on Social Co-operatives*), kura mērķis ir stimulēt īpašu mērķgrupu – bijušo ieslodzīto, ilgstošo bezdarbnieku, invalīdu, bijušo alkoholiķu vai narkomānu – nodarbinātību.⁶²

1) Sociālo uzņēmumu juridiskā statusa formas

2006. gadā ar likumu „Par sociālajiem kooperatīviem” Polijā tika izveidota īpaša juridiskā forma – darba integrācijas sociālais uzņēmums, taču šobrīd norit diskusijas par īpaša normatīva akta izveidi, kas aptvertu daudz plašāku sociālo uzņēmēju loku. Likumprojektā paredzēts noteikt

⁵⁹ Ibid., p. 9.

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ [b.a.] Social economy in Poland, 2009. Pieejams: <http://www.socialeconomy.pl/x/433523> [skatīts 12.06.2012.].

⁶² Defourny J., Nyssens M. Social enterprise in Europe: Recent trends and developments. EMES European Research Network, 2008, p. 8. Pieejams: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/News/2008/WP_08_01_SE_WEB.pdf [skatīts 10.06.2012.].

sociālā uzņēmuma jēdzienu, iespējamās juridiskās formas un valsts atbalsta mehānismus. Daži analītiķi rosina paplašināt to juridisko formu skaitu, kas var iegūt sociālā uzņēmuma statusu, proti, ietverot šajā sarakstā arī sabiedrības ar ierobežotu atbildību un akciju sabiedrības ar sociālu mērķi. Paralēli tam tiek diskutēts par aizliegumu asociācijām un sabiedriskā labuma organizācijām nodarboties ar jebkādu saimniecisko darbību. Vēl citi analītiķi rosina veidot patstāvīgu jaunu juridisku formu – sociālais uzņēmums.⁶³ Praksē Polijā lielākajai daļai t. s. sociālo uzņēmumu ir šādas juridiskās formas: asociācijas vai citas brīvprātīgās organizācijas, fondi, nodibinājumi vai kooperatīvi. Bez iepriekš minētajām tradicionālajām formām ir arī veidojumi, kuriem nav juridiskas personas statuss – tie darbojas kā asociāciju, fondu/ nodibinājumu un citu brīvprātīgo organizāciju apakšorganizācijas, piemēram, amatniecības uzņēmumi invalīdiem, sociālās integrācijas centri un klubi, darba meklētāju klubi.

2) Sociālo uzņēmumu darbības jomas

Sociālie uzņēmēji Polijā pārsvarā nodarbojas ar darba integrācijas jautājumiem vai dažādu sociālo pakalpojumu sniegšanu.

3) Peļņas sadales noteikumi

Pētījuma tapšanas brīdī normatīvajos aktos Polijā nebija noteikti peļņas sadales ierobežojumi.

4) Atbalsta mehānismi sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai

Polijā darbojas atbalsta mehānismi sociālo kooperatīvu nodibināšanai un attīstībai, proti, nodrošinot iemaksu sociālo uzņēmumu nodibināšanai, par kuras piešķiršanu lemj reģionālie sociālās ekonomikas fondi. Polijā darbojas palīdzības centri sociālajiem kooperatīviem (visā valstī kopumā to ir 11), katrs no tiem var piešķirt grantus sociālajiem kooperatīviem kopsummā par 40 000 eiro vienam uzņēmumam.⁶⁴ Arī pašvaldībām ir tiesības atbalstīt sociālos uzņēmumus, deleģējot tiem publiskos uzdevumus. Visbiežāk tiek deleģēta sporta un rekreācijas pasākumu organizēšana, sociālie pakalpojumi un pakalpojumi cilvēkiem ar īpašām vajadzībām, veselības uzlabošanas pasākumi, vietējās kopienas attīstība (ekotūrisms un ekoloģija), izglītības pakalpojumi, kultūras un mākslas aktivitāšu īstenošana, nacionālo bagātību aizsardzība.⁶⁵

⁶³ Ibid., p. 28.

⁶⁴ Defourny J., Nyssens M. Social enterprise in Europe: Recent trends and developments. EMES European Research Network, 2008, p. 29. Pieejams: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/News/2008/WP_08_01_SE_WEB.pdf [skatīts 10.06.2012.].

⁶⁵ Ibid.

Vairākas Polijas augstskolas piedāvā apmācības programmas sociālo uzņēmumu vadītājiem un darbiniekiem.

3. Lietuva

Lietuvā sociālie uzņēmēji pārsvarā nodarbojas ar personu integrāciju darba tirgū. 2004. gada 1. jūnijā Lietuvā tika pieņemts normatīvais akts – Sociālo uzņēmumu likums⁶⁶, kura mērķis ir noteikt tiesības un pienākumus juridiskām personām, kurām piešķirts sociālā uzņēmēja statuss, tā piešķiršanas un atcelšanas noteikumus un kārtību, kā arī definēt mērķgrupas, kuras nodarbinot, uzņēmums var iegūt sociālā uzņēmuma statusu.

1) Sociālo uzņēmumu juridiskā statusa formas

Lietuvas Sociālo uzņēmumu likums neierobežo juridisko personu formas, kas var nodarboties ar sociālo uzņēmējdarbību. Saskaņā ar likumu sociālais uzņēmējs ir Lietuvas Republikā reģistrēta juridiska persona, kura šo sociālā uzņēmēja statusu ieguvusi atbilstoši likumā noteiktajai kārtībai un atbilst šādām pazīmēm:

- 1) mērķgrupai piederīgo darbinieku skaitam jābūt ne mazāk par 40% no vidēji visiem uzņēmumā gada laikā nodarbinātajiem darbiniekiem (aprēķināšanas kārtību nosaka ar Lietuvas valdības noteikumiem) un skaitliskā izteiksmē ne mazāk kā četriem;
- 2) uzņēmuma dibināšanas dokumentos kā darbības mērķis minēts – nodarbināt mērķgrupai piederīgos darbiniekus, attīstīt to darba un sociālās prasmes, kā arī veikt sociālo integrāciju;
- 3) juridiskā persona neveic tādas darbības, kuras valsts neatbalsta kā sociālo uzņēmējdarbību (sarakstu apstiprina valdība vai īpaši tam pilnvarota iestāde) vai arī ienākumi no tādām darbībām nepārsniedz 20% no kopējiem nodokļu gada uzņēmuma ienākumiem.

Ar 2006. gada 1. novembra likuma grozījumiem tikai izņemta pazīme, ka uzņēmumam jāatbilst maza vai vidēja uzņēmuma pazīmēm. Likuma 3. panta otrā daļa paredz speciālu regulējumu attiecībā uz sociālajiem uzņēmumiem, kas nodarbina cilvēkus ar īpašām vajadzībām. Šādiem

⁶⁶ Socialinių įmonių įstatymas. Pieejams:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=235368&p_query=&p_tr2=2 [skatīts 14.06.2012.];

Law on social enterprises. Pieejams:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=312453 [skatīts 14.06.2012.];

Закон о социальных предприятиях. Pieejams:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=267178&p_query=&p_tr2=2 [skatīts 14.06.2012.].

uzņēmumiem jāatbilst iepriekš minētajām pazīmēm, kā arī mērķgrupai piederīgo darbinieku skaitam jābūt ne mazāk par 50% no vidēji visiem uzņēmumā gada laikā nodarbinātajiem darbiniekiem, turklāt ne mazāk kā 40% no tiem jābūt 1. un 2. grupas invalīdiem vai cilvēkiem, kuru darbaspēja nepārsniedz 55% vai kuriem ir augsts vai vidējs speciālo vajadzību līmenis.

2) Sociālo uzņēmumu darbības jomas

Sociālās uzņēmējdarbības mērķis Lietuvā ir nodarbināt personas, kuras ir piederīgas likumā noteiktajām mērķgrupām un kuras ir zaudējušas savas profesionālās un darba spējas, ir ekonomiski neaktīvas un nespēj konkurēt darba tirgū, lai atbalstītu to atgriešanos darba tirgū un sociālo integrāciju, kā arī mazinātu sociālo izstumtību.

Likumā uzskaitītas personu grupas, kuras var nodarbināt sociālais uzņēmējs, un tās ir:

- 1) personas ar 1., 2., vai 3. grupas invaliditāti vai personas, kuru darbaspēja nepārsniedz 55% vai kurām ir augsts vai vidējs speciālo vajadzību līmenis (neatkarīgi no tā, vai persona ir vai nav reģistrējusies darba biržā);
- 2) ilglaicīgi bezdarbnieki – vismaz divus gadus reģistrēti darba biržā;
- 3) personas, kurām līdz pensijas vecumam atlikuši ne vairāk kā pieci gadi un kas ir bezdarbnieki vairāk nekā vienu gadu kopš reģistrācijas darba biržā;
- 4) vientuļie vecāki, kuri vieni paši rūpējas un audzina bērnu, kas ir jaunāks par astoņiem gadiem, un ir bezdarbnieki vairāk nekā sešus mēnešus kopš reģistrācijas darba biržā;
- 5) personas, kuras atbrīvotas no ieslodzījuma vietas, izcietušas sodu, ilgāku par sešiem mēnešiem, reģistrējušās darba biržā ne vēlāk kā sešu mēnešu laikā no atbrīvošanas no ieslodzījuma un ir bezdarbnieki vismaz sešus mēnešus kopš reģistrācijas darba biržā.

Likuma 5. panta trešajā daļā īpaši ir noteikts, ka mērķgrupas personu darbā nevar pieņemt, ja pirms tam atlaists cits darbinieks, tādējādi mākslīgi radot vakanci. Tāpat likums regulē arī citus specifiskus gadījumus darba tiesību jomā, piem., mērķgrupas personām pēc to lūguma un darba devēja piekrišanas var noteikt citu darba sākuma un beigu laiku. Likumdevējs noteicis, ka darba devējam radītos zaudējumus saistībā ar samazināto produktivitāti atlīdzina valsts. Sociālā uzņēmēja statusu piešķir, pamatojoties uz juridiskās personas iesniegumu Lietuvas valdības pilnvarotai iestādei – Darba biržai, kas veic regulāras pārbaudes un uzrauga sociālā uzņēmēja darbu. Tāpat Darba birža administrē sociālās uzņēmējdarbības atbalsta fondus, vērtē sociālo uzņēmumu pārskatus par aktivitātēm un valsts atbalsta izmantošanu, kā arī attīsta un ievieš

projektus, kuru mērķis ir sociālās uzņēmējdarbības attīstība. Lietuvā ir izveidots speciāls sociālo uzņēmēju reģistrs, ko uztur Latvijas Uzņēmumu reģistram līdzīga valsts institūcija.

3) Peļņas sadales noteikumi

Pētījuma tapšanas brīdī normatīvajos aktos nav noteikti peļņas sadales ierobežojumi.

4) Atbalsta mehānismi sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai

Valsts atbalsts sociālajiem uzņēmumiem Lietuvā izpaužas subsīdiju vai kompensāciju formā. Uzņēmējiem tiek daļēji kompensēti izdevumi par nodarbināto personu darba algām un valsts sociālās apdrošināšanas iemaksām, kā arī subsidēti izdevumi par darba vietu radīšanu un pielāgošanu cilvēkiem ar īpašām vajadzībām vai segti izdevumi par īpašām apmācībām, ja tādas nepieciešamas. Papildus iepriekš minētajiem palīdzības veidiem valsts var piešķirt arī citus atvieglojumus vai labumus sociālajiem uzņēmumiem, kas nodarbina cilvēkus ar īpašām vajadzībām:

- 1) subsīdijas par darba vides, ražošanas telpu un atpūtas istabu pielāgošanu;
- 2) subsīdijas kā kompensāciju par papildu administratīvajiem un transporta izdevumiem;
- 3) subsīdijas kā kompensāciju par izdevumiem, kas saistīti ar palīga algošanu darbiniekam ar invaliditāti (surdotulks, asistents u. c.).

4. Somija

Sociālās uzņēmējdarbības attīstību Somijā, līdzīgi kā citās valstīs, noteica ekonomiskās krīzes sekas. Pēc deviņdesmito gadu ekonomiskās krīzes valsts iespējas risināt sociālās problēmas kļuva ierobežotas, tāpēc bija jāmeklē citas alternatīvas. Reaģējot uz problēmām, Somijas valdība par prioritāti atzina sociālo uzņēmumu attīstību – pašpalīdzošu darba integrācijas uzņēmumu izveides veicināšanu.⁶⁷ 2003. gadā Somijas likumdevējs pieņēma likumu par sociālajiem uzņēmumiem (1351/2003)⁶⁸, ieviešot skaidrību gan lietotajos jēdzienos, gan uzņēmējdarbības pamatprincipos. Likuma mērķis ir sniegt pagaidu atbalstu darba vietu radīšanai cilvēkiem ar īpašām vajadzībām un ilgstošiem bezdarbniekiem, kamēr tie apgūst darba tirgum nepieciešamās darba iemaņas un

⁶⁷ Pättiniemi P. Development of legal framework for social enterprises in Finland. Discussion on Social enterprises. [b. v.], 2006, p. 1–2. Pieejams: <http://www.oecd.org/dataoecd/8/51/37508850.pdf> [skatīts 17.05.2012.].

⁶⁸ Act on Social Enterprises. No. 1351/2003. December 30, 2003. Pieejams: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2003/en20031351.pdf> [skatīts 10.05.2012.].

prasmes.⁶⁹ Papildus tam Somijā ir izveidots mehānisms, kā uzlabot likuma izpildi un novērst jebkādas problēmas – Darba lietu ministrija ir izveidojusi darba grupu, kurā ir dažādu ministriju pārstāvji, cilvēku ar īpašām vajadzībām un bezdarbnieku interešu aizsardzības organizāciju pārstāvji, kas veic monitoringu un pēta normatīvo aktu izpildi praksē.⁷⁰

1) Sociālo uzņēmumu juridiskā statusa formas

Ar sociālo uzņēmējdarbību Somijā var nodarboties ikviena juridiskā persona, kas ieguvusi statusu „sociālais uzņēmums” un iekļauta sociālo uzņēmumu reģistrā. Sociālā uzņēmuma statusu galvenokārt iegūst divu veida uzņēmumi: kooperatīvi (*co-operatives*) un darba centri, kas pieder invalīdu asociācijām (*work centres owned by the associations for the disabled*). Kooperatīvi galvenokārt darbojas pakalpojumu sniegšanas nozarē, savukārt darba centri ražo preces, jo īpaši metāla un tekstila nozarē.⁷¹

2) Sociālo uzņēmumu darbības jomas

Sociālā uzņēmuma mērķis Somijā ir mazināt bezdarba problēmu. Likumdevējs noteicis, ka šādiem uzņēmumiem ir jābūt orientētiem uz uzņēmējdarbību un jāspēj ražot preces vai sniegt pakalpojumus, pēc kuriem ir pieprasījums tirgū. Papildus noteikts, ka 30% no visiem uzņēmumā nodarbinātajiem darbiniekiem ir konkrētā mērķgrupā un atlīdzības lielums, kas tiek maksāts darbiniekiem, ir samērīgs.⁷²

3) Peļņas sadales noteikumi

Sociālajiem uzņēmumiem nav īpašs sabiedriskā labuma statuss un piešķirtās valsts subsīdijas tiem neierobežo tiesības rīkoties ar savu peļņu un ienākumu pārpalikumu.⁷³

4) Atbalsta mehānismi sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai

Valsts dod tiešu atbalstu sociālajiem uzņēmumiem, kā arī piešķir grantus organizācijām, kas veicina sociālās uzņēmējdarbības attīstību Somijā (piemēram, viena no lielākajām organizācijām, kas saņem attīstības fondu līdzekļus, ir *VATES Foundation* – nevalstiska organizācija, kura strādā

⁶⁹ <http://www.oecd.org/dataoecd/8/51/37508850.pdf>, p.6

⁷⁰ Pättiniemi P. Work Integration Social Enterprises in Finland. European Research Network, 2007, p. 19. Pieejams: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/PERSE/PERSE_WP_04-07_FIN.pdf [skatīts 03.06.2012.].

⁷¹ Ibid., p. 20.

⁷² Ibid., p. 3.

⁷³ Ibid., p. 4.

ar mērķi veicināt nodarbinātību, jo sevišķi cilvēkiem ar īpašām vajadzībām⁷⁴). Valsts tiešās subsīdijas vidējam sociālajam uzņēmumam veido aptuveni 1/5 no uzņēmuma kopējiem līdzekļiem.⁷⁵ Primāri valsts atbalsta sadale notiek, izmantojot nodarbinātības iestādes budžetā noteiktos resursus. Finansiālās palīdzības ietvaros atbalsts tiek sniegts gan sociālās uzņēmējdarbības uzsākšanai, gan arī darbības attīstības nodrošināšanai. Papildus tam valsts var piešķirt arī īpašas subsīdijas, kuru piešķiršanas noteikumus un kārtību nosaka Nodarbinātības likums (*Public Employment Services Act*)⁷⁶ un Bezdarba drošības likums (*Unemployment Security Act*)⁷⁷. Saskaņā ar Nodarbinātības likumu sociālie uzņēmumi saņem divu veidu subsīdijas: „nodarbinātības subsīdiju” un „kombinēto subsīdiju”. Ja uzņēmums nodarbina ilgstošu bezdarbnieku un invalīdu bezdarbnieku, tas var saņemt „kombinēto subsīdiju” uz 12 mēnešiem (var pagarināt līdz 24 mēnešiem), savukārt uzņēmums, kas nodarbina bezdarbnieku, kas ir bez darba mazāk par 12 mēnešiem, var saņemt „nodarbinātības subsīdiju” līdz 10 mēnešiem.⁷⁸ Subsīdijas mērķis ir segt izdevumus, kas saistīti ar mērķgrupas algu izmaksu, kā arī atlīdzināt citus saistītus izdevumus, kas radušies darba devējam, pieņemot darbā papildu darbiniekus no mērķgrupām.⁷⁹ Subsīdijas izmaksā pašvaldība, kuras teritorijas iedzīvotājus uzņēmums nodarbina. Tiek veidots reģistrs par valsts piešķirto palīdzību un sociālajos uzņēmumos nodarbinātajām personām.

Sociālajiem uzņēmumiem bez subsīdijām netiek piešķirtas nekādas citas privilēģijas, piemēram, nodokļu atvieglojumi, jo pastāv bažas par negodīgas konkurences rašanās risku.⁸⁰ Papildu atbalsta mehānismu neesamība nav veicinājusi sociālās uzņēmējdarbības izplatību, jo nereti uzņēmumi, kas nodarbina konkrētas mērķgrupas, neregistrējas kā sociālie uzņēmumi.⁸¹ Turklāt praksē

⁷⁴ VATES Foundation. Pieejams: <http://www.vates.fi> [skatīts 03.06.2012.].

⁷⁵ Pättiniemi P. Work Integration Social Enterprises in Finland. European Research Network, 2007, p. 20. Pieejams: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/PERSE/PERSE_WP_04-07_FIN.pdf [skatīts 03.06.2012.].

⁷⁶ Act on the public employment service. 30 December, 2002/1295. Pieejams: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2002/en20021295.pdf> [skatīts 13.06.2012.].

⁷⁷ Unemployment Security Act. 602/1984. Pieejams: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1984/en19840602.pdf> [skatīts 13.06.2012.].

⁷⁸ Pättiniemi P. Work Integration Social Enterprises in Finland. European Research Network, 2007, p. 19. Pieejams: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/PERSE/PERSE_WP_04-07_FIN.pdf [skatīts 03.06.2012.].

⁷⁹ Ibid., p. 16.

⁸⁰ Pättiniemi P. Social Enterprises as Labour Market Measure. Kuopio University Publications E. Social Sciences, 2006, p. 130. Citēts pēc: Pättiniemi P. Development of legal framework for social enterprises in Finland. Discussion on Social enterprises. [b.v.], 2006, p. 4. Pieejams: <http://www.oecd.org/dataoecd/8/51/37508850.pdf> [skatīts 17.05.2012.].

⁸¹ Huotari T. Sosiaalisen yrityksen uudet kehykset. (New frames for the social enterprises). University of Jyväskylä. Master's graduate theses September 2005. p. 109. Citēts pēc: Pättiniemi P. Development of legal

konstatējams, ka par sociālo uzņēmumu biežāk kļūst nevis uzņēmumi, kas sniedz pakalpojumus, bet gan preču ražotāji. Tas izskaidrojams tādējādi, ka visi attīstības fondi tiek piešķirti organizācijām (proti, *VATES Foundation*), kuras pārstāv galvenokārt rūpniecības nozares uzņēmumus, nevis pakalpojumu sniedzējus.

5. Dānija

Sociālā uzņēmējdarbība Dānijā tiek saistīta ar sociālo ekonomiku un sociālo inovāciju. Sociālās ekonomikas konceptu uztver kā ekvivalentu sociālās uzņēmējdarbības konceptam. Sociālo inovāciju izprot kā jaunu veidu, kā var radīt vērtību. Tomēr Dānijā nav atsevišķa likuma, kas regulē sociālos uzņēmumus, līdz ar to izpratne par sociālo uzņēmējdarbību ir attīstījusies un nostiprinājusies praksē, nevis normatīvajā regulējumā.

1) Sociālo uzņēmumu juridiskā statusa formas

Sociālajiem uzņēmumiem ir dažādas juridiskās formas, no kurām visizplatītākā ir individuālais uzņēmums (*self-owning institution*).

2) Sociālo uzņēmumu darbības jomas

Sociālo uzņēmumu darbības jomas galvenokārt saistās ar noteiktu mērķgrupu personu integrāciju darba tirgū (tajā skaitā piedāvājot apmācības bezdarbniekiem). Tomēr nereti sociālie uzņēmumi Somijā darbojas arī citās jomās, kā, piemēram, krīzes centri, kas sniedz brīvprātīgu sociālo palīdzību, finanšu un apdrošināšanas pakalpojumu uzņēmumi, kas izsniedz kredītus ekoloģiskajām zemnieku saimniecībām, un citi.⁸²

3) Peļņas sadales noteikumi

Normatīvajos aktos nav noteikti peļņas sadales noteikumi.

framework for social enterprises in Finland. Discussion on Social enterprises. [b.v.], 2006, p. 4. Pieejams: <http://www.oecd.org/dataoecd/8/51/37508850.pdf> [skatīts 17.05.2012.].

⁸² Pättiniemi P. Work Integration Social Enterprises in Finland. European Research Network, 2007, p. 15. Pieejams: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/PERSE/PERSE_WP_04-07_FIN.pdf [skatīts 03.06.2012.].

4) Valsts atbalsta mehānismi sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai

Dānijā nav noteikti konkrēti valsts atbalsta mehānismi sociālajai uzņēmējdarbībai. Sociālo uzņēmumu mērķi nereti sakrīt ar valsts labklājības iestādes uzdevumiem un mērķiem, tādējādi sociālo uzņēmumu radītās vērtības bieži ir daļa no valsts politiskās stratēģijas.⁸³

6. Beļģija

Sociālā uzņēmējdarbība Beļģijā ir visai neskaidrs, tomēr arvien biežāk un plašāk lietots jēdziens. Parasti ar sociālo uzņēmējdarbību tiek raksturota trešā ekonomikas sektora – bezpeļņas organizāciju – vēlme savā darbībā ieviest uzņēmējdarbībai raksturīgu darbības pieeju un metodes.

1) Sociālo uzņēmumu juridiskā statusa formas

Lai gan Beļģijas normatīvos aktos nav definēti tādi termini kā „sociālā uzņēmējdarbība” vai „sociālais uzņēmējs”, Komerclikuma (*code des sociétés*)⁸⁴ 661.- 669. pants nosaka uzņēmējdarbības veidu „uzņēmums ar sociālu mērķi” (*la société à finalité sociale, social purpose company*), kura pazīmes un darbības principi atbilst tradicionālajai izpratnei par to, kas ir sociālais uzņēmējs. Uzņēmums ar sociālu mērķi netiek nodalīts kā atsevišķs uzņēmējdarbības veids, bet gan kā noteiktu pazīmju kopums, kas raksturo uzņēmumu, nošķirot to no citiem uzņēmumiem.⁸⁵ Saskaņā ar Beļģijas Komerclikuma 661. pantu uzņēmums ar sociālu mērķi ir tāds uzņēmums, kura dalībnieku mērķis nav vairot savu peļņu jeb personīgo labumu, bet kurš darbojas sabiedrības vai kāda sociāla mērķa labā. Komerclikuma 668. pants pieļauj iespēju arī bezpeļņas organizācijām iegūt sociālā uzņēmuma statusu, saglabājot organizācijas juridisko formu. Šobrīd lielākās daļas Beļģijas sociālo uzņēmumu juridiskais statuss ir bezpeļņas asociācija, kas ir elastīgāka un vieglāk dibināma juridiskās personas forma, jo tā dibināšanai nav nepieciešams noteikts sākuma pamatkapitāls.⁸⁶

⁸³ Defourny J., Nyssens M. Social enterprise in Europe: Recent trends and developments. EMES European Research Network, 2008, p. 15. Pieejams: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/News/2008/WP_08_01_SE_WEB.pdf [skatīts 10.06.2012.].

⁸⁴ Code des sociétés. 7 mai 1999. Pieejams: <http://alturl.com/5vvo4> [skatīts 14.05.2012.].

⁸⁵ [B.a.] La société à finalité sociale. [b.g.]. Pieejams: <http://www.econosoc.be/files/sfs.pdf> [skatīts 07.06.2012.].

⁸⁶ Likums par bezpeļņas asociācijām (Loi sur les associations sans but lucratif, les associations internationales sans but lucratif et les foundations). Pieejams: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/loi_a1.pl?language=fr&la=F&cn=1921062701&table_name=loi&&caller=list&F&fromtab=loi&tri=dd+AS+RANK&rech=1&numero=1&sql=text+contains+ [skatīts 07.06.2012.].

2) Sociālo uzņēmumu darbības jomas

Visbiežāk Beļģijā sociālie uzņēmumi nodarbojas ar cilvēku ar īpašām vajadzībām, kā arī bezdarbnieku integrēšana darba tirgū. Darba integrācijas uzņēmumi strādā dažādos sektoros: ilgtspējīgas vides attīstības, būvniecības un citās nozarēs. Nereti sociālie uzņēmumi darbojas arī kā darba apmācību uzņēmumi (*on-the-job training enterprise*) vai sociālas darbnīcas (*social workshops*).

3) Peļņas sadales noteikumi

Uzņēmumam ar sociālu mērķi ir ierobežotas tiesības sadalīt peļņu starp tā īpašniekiem. Uzņēmuma statūtos tiek paredzēta kārtība, kādā notiek vai nenotiek peļņas sadale, bet, ievērojot likumā noteiktos ierobežojumus, piemēram, uzņēmumam jāveido rezerves uzkrājumi (likumā noteikti 5%), finansiālā labuma apmērs, ko var saņemt uzņēmuma īpašnieki, nedrīkst pārsniegt noteiktu procentu likmi (pašlaik tie ir ne vairāk kā 6%), uzņēmuma likvidācijas gadījumā pāri palikušie līdzekļi tiek novirzīti kādam citam uzņēmumam ar līdzīga rakstura sociālo mērķi. Likumdevējs noteicis, ka pāri palikušie līdzekļi nevar tikt sadalīti starp īpašniekiem, īpaši, ja sociālais uzņēmums iepriekš saņēmis valsts dotācijas, ziedojumus vai jebkādu citu atbalstu.

4) Atbalsta mehānismi sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai

Valsts atbalsts sociāliem uzņēmumiem Beļģijā ir dažāds. Uzņēmumam ar sociālu mērķi var tikt piemēroti dažādi nodokļu atvieglojumi, piemēram, ienākuma nodokļa atvieglojumi, atbrīvošana no sociālā nodokļa gadījumos, kad darbā tiek pieņemts bezdarbnieks ar zemu kvalifikācijas līmeni.⁸⁷ Atšķirībā no citām valstīm Beļģijā darbojas tā sauktā aprūpes pakalpojumu vaučeru sistēma, kuru izmantošana nereti notiek tieši sociālajos uzņēmumos, proti, vaučers dod tiesības tā izmantotājam izvēlēties sociālo pakalpojumu sniedzēju.

7. Francija

Sociālās uzņēmējdarbības koncepts Francijā attīstījies, pateicoties sociālās un solidarās ekonomikas attīstībai. Uzņēmumi ar sociālam uzņēmumam raksturīgām pazīmēm dibināti jau pagājušā gadsimta astoņdesmitajos un deviņdesmitajos gados, piemēram, tādi uzņēmumi, kas veicina personu ar zemu profesionālo kvalifikāciju, bezdarbnieku, personu, kas saņem sociālu

⁸⁷ [B.a.] Comparative table of existing legislation in Europe. Brussels: The European Confederation of Workers' Co-operatives, Social Cooperatives and Social and Participative Enterprises, p. 10. Pieejams: <http://europeandcis.undp.org/files/uploads/legislation%20social%20coop%20social%20enterprise%20final%20EN.pdf> [skatīts 20.05.2012.].

pabalstu, un invalīdu integrāciju darba tirgū, iestājas par bezdarba samazināšanu un cīnās pret personu izstumtību no sociālās vides.

1) Sociālo uzņēmumu juridiskā statusa formas

Ar sociālo uzņēmējdarbību Francijā var nodarboties ikviena juridiska persona, papildus tam 1974. gadā Francija izveidoja īpašu uzņēmumu veidu – „darba integrācijas sociālos uzņēmumus”, lai mērķgrupu pārstāvjus (bezdarbnieki, zemu kvalificēti jaunieši u. c.) integrētu darba tirgū.⁸⁸ 2001. gadā tika definēts jauns juridisks statuss: sabiedrības interešu kooperatīvu sabiedrības (*collective interest cooperative society/ société coopérative d'intérêt collectif*), kas ir privāta un uz sabiedrības interesēm vērsta organizācija, kuras mērķis ir darboties sociālajā, izglītības un kultūras sfērā, kā arī nodarbinātības veicināšanā. Jaunā kooperatīvu forma dod iespēju apvienoties darbiniekiem, klientiem, brīvprātīgajiem, valsts un pašvaldību iestādēm un uzņēmumiem, kas vēlas strādāt vietējās kopienas labā.⁸⁹

2) Sociālo uzņēmumu darbības jomas

Viens no galvenajiem darbības mērķiem sociālajam uzņēmumam Francijā ir darba integrācija, tomēr nereti sociālie uzņēmumi darbojas citās jomās, piemēram, kultūras, dabas aizsardzības vai veselības aprūpes jomā.⁹⁰

3) Peļņas sadales noteikumi

Tā kā sociālo uzņēmumu izaicinājums ir risināt sociālas problēmas, kuras ne valsts, ne ekonomiskais tirgus pašu spēkiem nevar atrisināt, gūtā peļņa netiek novirzīta uzņēmuma dalībnieku personīga labuma gūšanai, bet sociālu projektu īstenošanai.

Likumdevējs noteicis, ka uzņēmumam jāveido rezerves fonds vai attīstības fonds. Izmaksājamo ienākumu apjoms ir ierobežots un pirms izmaksu veikšanas no ienākumiem jāatskaita dotācijas un citu finanšu līdzekļu piešķirumi. Kooperatīvas sabiedrības likvidācijas gadījumā tās īpašumā esošie finanšu līdzekļi tiek novirzīti citai struktūrai (kooperatīvam, SIA, AS, valsts uzņēmumam u. c.), kam ir līdzīgs sociālais mērķis.

⁸⁸ Eme B. Les entreprises sociales d'insertion par le travail en France. Paris: EMES European Research Network, 2001, p. 2. Pieejams: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/PERSE/PERSE_WP_02-01_F.pdf [skatīts 06.06.2012.].

⁸⁹ Loi n° 47-1775 du 10 septembre 1947 portant statut de la cooperation (article 19⁵). Pieejams: http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?jsessionid=B3A6AEB7D20076D987B43E490186C2E8.tpdjo03v_1?idSectionTA=LEGISCTA000006084034&cidTexte=JORFTEXT000000684004&dateTexte=20120120 [skatīts 06.06.2012.].

⁹⁰ Au 31 décembre 2010, on en compte 190 dans le paysage économique français. Pieejams : <http://www.les-scic.coop/sites/fr/les-scic/documentation/chiffres-cles> [skatīts 23.05.2012.].

4) Atbalsta mehānismi sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai

Interesu kooperatīvu sabiedrībām nav izstrādāta atsevišķa finanšu atbalsta politika vai nodokļu atvieglojumi, tāpēc tām piemērojami tādi paši nodokļi kā jebkuram citam uzņēmumam.

8. Šveice

Šveices normatīvajos aktos nav izstrādāts sociālās uzņēmējdarbības tiesiskais regulējums,⁹¹ tajā skaitā legāldefinīcija jēdzieniem „sociālais uzņēmums” un „sociālais uzņēmējs”. Taču ir veikti pētījumi, kas apzina sociālo uzņēmējdarbību un tās nākotnes iespējas Šveicē. Iepriekš minēto jēdzienu skaidrojumus piedāvā organizācijas, kas atbalsta sociālo uzņēmējdarbību. Piemēram, 1998. gadā Šveicē nodibināta bezpeļņas organizācija „Schwab Foundation for Social Entrepreneurship”, kuras mērķis ir veicināt sociālās uzņēmējdarbības attīstību. Sociālās uzņēmējdarbības tradīcijas Šveicē aizsākās vēlāk nekā tās kaimiņvalstīs – 20. gadsimta deviņdesmitajos gados, kad bija novērojama bezdarba palielināšanās. Ar valsts finansiālu atbalstu tika dibinātas pagaidu nodarbinātības programmas bezdarbniekiem, kas tika realizētas gan valsts, gan privātajā sektorā (kā apmācības programmas), kā arī bezpeļņas organizācijās. Bezpeļņas organizācijām šis valsts atbalstītās programmas ļāva palielināt ražošanas aktivitāti un apjomu, tajā pašā laikā bezdarbniekiem tā bija iespēja attīstīt dažādas prasmes un integrēties darba tirgū. Sociālie uzņēmumi palīdz radīt darba vietas arī cilvēkiem ar īpašām vajadzībām, invalīdiem, sekmē šo mazaizsargāto grupu iekļaušanu darba tirgū.

1) Sociālo uzņēmumu juridiskā statusa formas

Lielākoties sociālie uzņēmumi Šveicē juridiski ir reģistrēti kā asociācijas (apmēram 40%) vai fondi (apmēram 40%).⁹² Pastāv arī sabiedrības ar ierobežotu atbildību (*limited company*), kooperatīvās sabiedrības (*cooperative society*) un citas formas.⁹³

⁹¹ Avilés G., Bracci A., Crivelli L. The future of social enterprise in Switzerland: preliminary results of an empirical investigation. 2nd EMES International Conference on Social Enterprise 1–4 July 2009, p. 2. Pieejams: http://www.euricse.eu/sites/euricse.eu/files/db_uploads/documents/1254491636_n148.pdf [skatīts 28.05.2012.].

⁹² Code Civil Suisse. Livre premier. Chapitre II: Des Associations, Chapitre III: Des Fondations. Pieejams: <http://www.admin.ch/ch/f/rs/210/index1.html> [skatīts 28.05.2012.].

⁹³ Avilés G., Bracci A., Crivelli L. The future of social enterprise in Switzerland: preliminary results of an empirical investigation. 2nd EMES International Conference on Social Enterprise 1–4 July 2009, p. 22. Pieejams: http://www.euricse.eu/sites/euricse.eu/files/db_uploads/documents/1254491636_n148.pdf [skatīts 28.05.2012.].

2) Sociālo uzņēmumu darbības jomas

Kā galvenos mērķus Šveices sociālie uzņēmumi izvirza cilvēku ar īpašām vajadzībām integrēšana sabiedrībā.

3) Peļņas sadales noteikumi

Šveicē nav izstrādāts sociālās uzņēmējdarbības tiesiskais regulējums, līdz ar to arī peļņas sadale netiek ierobežota.

4) Atbalsta mehānismi sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai

Valsts finansē programmas, kas saistītas ar konkrētai mērķgrupai piederošu personu integrāciju darba tirgū. Papildus tam Šveices valdības tiešā pārraudzībā atrodas bezpeļņas organizācija "Schwab foundation for social entrepreneurship", kuras mērķis ir veicināt sociālo uzņēmējdarbību gan reģionālā, gan globālā mērogā. Tā veido sadarbības tīklu, veicina komunikāciju, organizē konkursus un apmācības, piešķir stipendijas utt.⁹⁴

9. Luksemburga

Luksemburgas normatīvajos aktos nav definēti jēdzieni „sociālais uzņēmums” vai „sociālais uzņēmējs”. Nav arī regulējuma, kas veicinātu sociālās uzņēmējdarbības attīstību, taču pašlaik parlamentā tiek apspriests likumprojekts par asociācijām ar sabiedrībai nozīmīgu mērķi (*L'association d'intérêt collectif*), kā arī izstrādāts ieteikums grozījumiem likumā par nodarbinātības veicināšanu (*le loi Pour le rétablissement du plein emploi*), kas paredz juridiskā statusa izmaiņas, atvieglojumus darba devējiem un uzņēmumiem, kuri rada sociālu pievienoto vērtību.⁹⁵

1) Sociālo uzņēmumu juridiskā statusa formas

Sociālajiem uzņēmumiem ir dažādas juridiskās formas.

2) Sociālo uzņēmumu darbības jomas

⁹⁴ Aides publiques de l'Etat pour le financement. Pieejams: <http://www.kmu.admin.ch/themen/00175/00199/index.html?lang=fr> [skatīts 28.05.2012.].

⁹⁵ [B.a.] L'association d'intérêt collectif nn nouveau statut pour les entreprises de l'économie solidaire au Luxembourg. Le fonds pour l'économie solidaire une source de financement mixte, 2008, p. 4. Pieejams: http://www.ope.lu/fileadmin/filelist/ope.lu/images/Main/03Pour_en_savoir_plus/Association_d_interet_collectif_.pdf [skatīts 25.05.2012.].

Pirmās sociālās uzņēmējdarbības struktūras Luksemburgā radās 20. gadsimta astoņdesmitajos gados. Tās koncentrējās uz jauniešu sociālo integrāciju un darba vietu radīšanu ar sociālekonomisko vērtību.⁹⁶ Arī šobrīd attīstītākās sociālās uzņēmējdarbības struktūras Luksemburgā ir tās, kas koncentrējas uz bezdarbnieku, invalīdu un jauniešu integrāciju darba tirgū. Var nošķirt triju veidu uzņēmumus, kas veicina integrēšanos darba tirgū:

- 1) uzņēmumi, kas gan veic saimniecisku darbību, gan veicina sociāli izslēgto indivīdu integrāciju darba tirgū;
- 2) uzņēmumi, kas veicina solidaritātes principa attīstību ekonomikā;
- 3) uzņēmumi, kas nodarbojas ar invalīdu integrāciju darba tirgū (darba vietas, kurās nav nepieciešama augsta profesionālā kvalifikācija).

3) Peļņas sadales noteikumi

Luksemburgā nav izstrādāts sociālās uzņēmējdarbības tiesiskais regulējums, līdz ar to arī peļņas sadale netiek ierobežota.

4) Atbalsta mehānismi sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai

Ņemot vērā tiesiskā regulējuma trūkumu, Luksemburgā nav izstrādāti īpaši finanšu atbalsta mehānismi sociālas uzņēmējdarbības veicējiem. Atbalstu uzņēmējiem piešķir dažādas ministrijas (piem., Ģimenes lietu ministrija, Sociālās solidaritātes un jaunatnes ministrija, Darba un nodarbinātības ministrija un Veselības ministrija), kas sadarbojas ar organizācijām, lai cīnītos pret sociālo izstumtību un veicinātu nodarbinātību.

10. Lielbritānija (Anglija un Skotija)

Lielbritānijā valdība ir akceptējusi un pieņēmusi sociālās uzņēmējdarbības definīciju, nosakot, ka tas ir business, kuram ir sociāls mērķis, un visa nopelnītā peļņa tiek atkal ieguldīta mērķa realizācijai. Jēdziens „sociālais uzņēmums” nav kāds īpašs juridisks statuss, bet izriet no uzņēmuma mērķa un darbības metodēm. Skotijā sociālās uzņēmējdarbības aktivitātes ieguvušas plašu rezonansi, ir gan atpazītas un atzītas sabiedrībā, gan ietvertas dažādos politikas dokumentos. Sociālie uzņēmumi ir uz biznesu orientēti uzņēmumi, kuru pamatmērķis ir sociālu

⁹⁶ Delaunois P. Profils nationaux des entreprises sociales d'insertion Luxembourg. EMES European Research Network, 2007. Pieejams: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/ELEXIES/ELEXIES_WP_03-07_LUX.pdf [skatīts 25.05.2012.].

vai vides problēmu risināšana. Sociālais uzņēmums darbojas, lai gūtu peļņu, līdzīgi kā ikviens cits komersants, taču tie reinvestē savu peļņu savu mērķu sasniegšanai – sociālo vai vides problēmu risināšanai.

1) Sociālo uzņēmumu juridiskā statusa formas

Lielbritānijā nav noteikti ierobežojumi juridiskās formas izvēlei, lai gan valdība dokumentos uzsver, ka primāri tie ir uzņēmēji, bet nereti sociālās uzņēmējdarbības laukā darbojas arī labdarības organizācijas, nevalstiskas organizācijas un pat neregistrētas apvienības.⁹⁷ Tiek uzsvērts, ka pašiem iniciatīvas autoriem ir iespēja izvēlēties labāko juridisko formu un darboties atbilstoši šī juridiskās formas ierobežojumiem un nosacījumiem. Kā īpaša forma tiek uzsvērtā t. s. sociālās firmas (*social firms*), kuru vienīgais uzdevums ir radīt un dot darba vietas cilvēkiem, kuri dažādu iemeslu dēļ ir izstumti no darba tirgus. 2005. gada 1. jūnijā spēkā stājās normatīvs, kas atļāva veidot speciālu juridisko formu – sabiedrības interešu kompānijas (*community interest companies*),⁹⁸ kuras darbojas uzņēmējdarbības formā, taču to izveides mērķis ir sniegt labumu sabiedrībai. Atšķirībā no parasta uzņēmēja, sabiedrības interešu kompānijas reģistrējoties iesniedz ne tikai dokumentus, kas apliecina tā dibināšanu (statūtus u. tml.), bet arī speciālu apliecinājumu – sabiedrības interešu apliecinājumu. Sabiedrības interešu kompānijas statusu piešķir speciāli izveidota iestāde – „Regulator of Community Interest Companies”, kas ne tikai sākotnēji pārbauda uzņēmumu, bet arī regulāri nodrošina uzraudzību pār uzņēmuma darbību un peļņas izlietošanu. Īpašajā apliecinājumā organizācijai skaidri jānorāda darbības mērķis un sabiedriskais nozīmīgums, turklāt tā, lai ikvienai trešajai personai būtu skaidrs, kādu labumu sabiedrība (un cik liela sabiedrības daļa) gūs no šīs darbības. Ir noteikts, ka sabiedrības interešu kompānijas statusu nevar iegūt uzņēmēji, kas izveidoti politisko kampaņu atbalstīšanai, vai organizācijas, kas sniedz labumu tikai tās īpašniekiem vai darbiniekiem (ar izņēmumu, ja uzņēmumā strādā personas, kuras ir tikušas izstumtas no darba tirgus). Skotijā sociālie uzņēmumi darbojas dažādās juridiskās formās, 60% no visiem uzņēmumiem darbojas kā sabiedrības ar ierobežotu atbildību, taču pastāv arī:

⁹⁷ Social Enterprise: a strategy for success. Department of Trade and Industry, 2002, p. 14. Pieejams: http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.cabinetoffice.gov.uk/media/cabinetoffice/third_sector/assets/se_strategy_2002.pdf [skatīts 29.05.2012.].

⁹⁸ A Guide to Legal Forms for Social Enterprise. London: Department for Business, Innovation and Skills, 2011, p. 3. Pieejams: <http://www.bis.gov.uk/assets/biscore/business-law/docs/g/11-1400-guide-legal-forms-for-social-enterprise> [skatīts 14.06.2012.].

1. Kooperatīvi – organizācijas, kurās nodarbinātie vienlaicīgi ir uzņēmuma īpašnieki. Skotijā ir vairāk nekā 400 šādu uzņēmumu, kas nodarbina 27 000 cilvēku.
2. Kredītu apvienības – savdabīgs kooperatīvu paveids, kas sniedz aizdevumus tā biedriem. Skotijā ir vairāk nekā 130 šādu apvienību un to biedru skaits ir vairāk nekā 170 000.
3. Māju apsaimniekotāju asociācijas – organizācijas, kas darbojas uz brīvprātības pamata un sniedz dažādus māju apsaimniekošanas (tajā skaitā nomas un pārdošanas) pakalpojumus.
4. Sociālās firmas – biznesa uzņēmumi, kas piedāvā darba vietas invalīdiem vai citādi mazaizsargātiem indivīdiem.
5. Attīstības trasti – organizācijas, kas nodarbojas ar ekonomiskiem, kultūras, sociāliem un vides jautājumiem. Parasti to īpašnieki ir vietējie iedzīvotāji un sniedz tirdzniecības pakalpojumus, tādējādi gūstot ienākumus, kas tiek novirzīti kādu mērķu īstenošanai.

Visas iepriekš minētās juridiskās formas var pārveidoties par sabiedrības interešu kompāniju, ja uzņēmums atbilst noteiktiem kritērijiem un iztur t. s. sabiedrības interešu testu.⁹⁹ Svarīgi ir atzīmēt, ka sabiedrības interešu kompānija nevar vienlaicīgi būt arī labdarības organizācija, tāpat šādu statusu nevar iegūt politiskās partijas vai organizācijas ar politiskiem mērķiem.¹⁰⁰

2) Sociālo uzņēmumu darbības jomas

Sociālās uzņēmējdarbības jomas ir plašas, sākot no nodarbinātības problēmu risināšanas līdz inovatīvai uzņēmējdarbībai, kas sniedz labumu ne tikai konkrētās kopienas iedzīvotājiem, bet sabiedrībai kopumā (piem., uzņēmēji, kuru darbības mērķis ir vides jautājumu sakārtošana, veselības problēmu risināšana vai izglītības jautājumu analīze un uzlabošana). Kā jau minēts iepriekš, ir izveidotas t. s. sociālās firmas (*social firms*), kuru vienīgais uzdevums ir radīt un dot darba vietas cilvēkiem, kuri dažādu iemeslu dēļ ir izstumti no darba tirgus.

3) Peļņas sadales noteikumi

Lielbritānijā un Skotijā sociālajiem uzņēmējiem ir liegts sadalīt savu peļņu pilnībā. Attiecībā uz sabiedrības interešu kompānijā, pastāv t. s. *asset lock* jeb nopelnīto līdzekļu (aktīvu) izmantošanas aizliegums – uzņēmums visus savus aktīvus (tajā skaitā peļņu) izmanto tikai un vienīgi sabiedrības labā. Tāpat ir ierobežojumi dividendu maksājumiem, kur saņēmējs nav

⁹⁹ Skat. State of Social Enterprise Survey 2009. London: The Social Enterprise Coalition, 2009. Pieejams: <http://www.socialenterprisescotland.org.uk/policy/93> [skatīts 12.06.2012.].

¹⁰⁰ Skat. Community interest company. Pieejams: <http://www.bis.gov.uk/assets/bispartners/cicregulator/docs/guidance/11-951-community-interest-companies-guidance-chapter-2-preliminary%20considerations.pdf> [skatīts 23.05.2012.].

labdarības organizācijas vai cita sabiedrības interešu kompānija. Investoriem tiek piemērots izmaksājamo dividenžu limits jeb *dividend cap*, tādējādi, kaut arī tiek pieļauta iespēja izmaksāt dividendes, tās tiek ierobežotas ar specifisku instrumentu *dividend cap*, kas netiek piemērots akcionāriem, kas ir labdarības organizācijas, ja Regulators ir devis atļauju maksājumam, vai konkrētais subjekts ir minēts kā līdzekļu saņēmējs uzņēmuma statūtos.¹⁰¹

4) Atbalsta mehānismi sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai

Lielbritānijā nav noteiktas atsevišķas atlaides sociāliem uzņēmumiem, tie pakļaujas visiem ierobežojumiem un normām, kas attiecas uz ikvienu uzņēmumu. Tomēr pastāv izņēmumi, ja uzņēmums darbojas kādā īpašā sfērā, kurai valsts noteikusi kādus nodokļu atvieglojumus, taču šie noteikumi vienlīdz attiecas kā uz „parasto uzņēmēju”, tā uz sociālo uzņēmumu. Lielbritānijā valdība īpaši uzsver, ka atbalsts sociālajiem uzņēmējiem var tikt sniegts ne tikai nacionālajā līmenī, bet arī reģionālajā un pilsētu līmenī. Piemēram, Liverpūles pilsētas valdes izveidotā uzņēmēju atbalsta apvienība ne tikai sniedza padomus uzņēmējiem, bet arī piedāvāja finansiālu atbalstu, tādējādi nodrošinot 1000 jaunu darba vietu.¹⁰²

Lielbritānijā ir izveidota Sociālo uzņēmumu koalīcija (*Social Enterprise Coalition*), kas ir nacionāla līmeņa organizācija un pārstāv biedru intereses valsts politikas veidošanā.¹⁰³ Lielbritānijā ir izveidots fonds (*Community Development Finance Institution*), kas sniedz finansiālu palīdzību uzņēmumiem, kas nodarbina personas, kurām ir apgrūtināta integrācija darba tirgū.¹⁰⁴ Papildus tam darbojas Sociālo uzņēmumu fonds (*Social Entrepreneurs Fund*), kas dibināts 2008. gadā ar mērķi atbalstīt sociālo uzņēmumu dibināšanu un attīstību. Fonds nodrošina finansiālu atbalstu uzņēmumiem, kas tikko uzsākuši darbību. 2012. gadā papildus piešķirtas

¹⁰¹ Skat. Community interest companies. The key facts. 2008. Pieejams:

<http://www.bis.gov.uk/assets/bispartners/cicregulator/docs/leaflets/08-1559-community-interest-companies-key-facts-leaflet> [skatīts 12.06.2012.].

¹⁰² Social Enterprise: a strategy for success. Department of Trade and Industry, 2002, p. 45. Pieejams: http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.cabinetoffice.gov.uk/media/cabinetoffice/third_sector/assets/se_strategy_2002.pdf [skatīts 29.05.2012.].

¹⁰³ Study on Practices and Policies in the Social Enterprise Sector in Europe. Kmu forschung Austria. Austrian Institute for SME Research, 2007, p. 4. Pieejams:

http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf_getdocument.cfm?doc_id=3407 [skatīts 09.06.2012.].

¹⁰⁴ Thinking about starting a social enterprise? Pieejams:

<http://www.business.scotland.gov.uk/bdotg/action/detail?itemId=1079871206&r.i=1079871139&r.l1=1073858805&r.l2=1073859137&r.l3=1079870761&r.s=m&r.t=RESOURCES&site=202&type=RESOURCES> [skatīts 01.06.2012.].

500 000 mārciņas.¹⁰⁵ Ir izveidots Nacionālais iepirkumu centrs, kas sociālajiem uzņēmumiem palīdz piedalīties iepirkumu konkursos, īpaši veselības aprūpes sfērā. Centrs sniedz konsultācijas par iepirkumu procesu un ar to saistītajiem jautājumiem, padarot to maksimāli pieejamu sociālajiem uzņēmējiem.¹⁰⁶

Lielbritānijā ir ieviestas t. s. sabiedriskā labuma obligācijas (*Social impact bonds*), kas ir inovatīvs risinājums sociālo uzņēmumu atbalstam. Obligācijas tiek pārdotas privātiem investoriem, kuri projekta veiksmīgas īstenošanas gadījumā gūst ienākumus. Tādā veidā privātajiem investoriem tiek dota iespēja pašiem uzņemt risku un brīvā tirgus apstākļos, liekot lietā savas zināšanas un spējas, investēt potenciāli peļņu nesošos projektos. Valdība maksā fiksētu peļņu par pārbaudāmiem rezultātiem, un atlikums nonāk valsts budžetā. Ar sabiedriskā labuma obligācijām valsts pārceļ risku no nodokļu maksātājiem uz privātajiem investoriem.

Lielbritānijas normatīvā bāze, kas regulē publiskos iepirkumus, nosaka,¹⁰⁷ ka valsts institūcijas un iestādes, slēdzot līgumus par sabiedrisko pakalpojumu nodrošināšanu, obligāti papildus sniedzamajam pakalpojumam izvērtē arī tā ekonomisko, sociālo un vides ietekmi. Ar šo likumu tiek paredzēts, ka sociālajiem uzņēmumiem būs lielāka iespēja piedalīties un uzvarēt konkursos par sabiedrisko pakalpojumu nodrošināšanu.

11. Īrija

Sociālās uzņēmējdarbības sektors Īrijā attīstās, jo palielinās sabiedrības pašorganizācijas spējas. Sociālie uzņēmumi ir dažādi – gan mazi, gan lieli.¹⁰⁸

1) Sociālo uzņēmumu juridiskā statusa formas

Sociālie uzņēmumi ir daļa no Īrijas sociālās ekonomikas pamatprincipiem, ietverot gan labdarības organizācijas, gan kooperatīvus. Īrijas normatīvā bāze dod iespēju sociālo uzņēmējdarbību veikt, izvēloties dažādas juridiskās formas, sākot no uzņēmumiem ar ierobežotu atbildību līdz

¹⁰⁵ Social Entrepreneurs Fund. Pieejams: <http://www.scotland.gov.uk/Topics/People/15300/funding/Fund> [skatīts 23.05.2012.].

¹⁰⁶ Small Business Guide. Pieejams: http://www.nhsscotlandprocurement.scot.nhs.uk/index.php?option=com_content&view=article&id=88:sma-ll-business-guide&catid=58:doing-business&Itemid=260 [skatīts 23.05.2012.].

¹⁰⁷ Public Services (Social Value) Act 2012. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2012/3/introduction/enacted> [skatīts 03.06.2012.].

¹⁰⁸ About Social Enterprise. Pieejams: <http://www.socialenterprise.ie/default.aspx?m=23&mi=215&ms=0> [skatīts 19.05.2012.].

industriālām biedrībām un kooperatīviem. Līdzīgi kā citur kaimiņos, arī Īrijā sociāliem uzņēmumiem netiek piešķirts kāds īpašs statuss vai atpazīstamības zīme (ar izņēmumu, ja tiek dibināta t. s. sabiedrības interešu kompānija), uzsvāru liekot uz valsts atbalstu sociālo uzņēmumu atpazīstamībā un darbības atbalstīšanā. Primāri par sociāliem uzņēmumiem Īrijā uzskata komercsabiedrības, kuru mērķis ir risināt kādu sociālu problēmu, izmantojot biznesa instrumentus un iespējas. Parasti šādu uzņēmumu īpašnieki ir cilvēki, kurus vieno kopējs sociāls mērķis.¹⁰⁹

2) Sociālo uzņēmumu darbības jomas

Sociālie uzņēmēji Īrijā nodarbojas ar plašu jautājumu loku, piemēram, no darba tirgus izkritušo cilvēku integrācija darba tirgū, kredītu apvienības, reģiona attīstības organizācijas un māju apsaimniekotāju asociācijas.¹¹⁰ Kā īpašs sociālās uzņēmējdarbības piemērs tiek uzvērta Īrijas kredītu apvienība, kas izveidojās 1957. gadā un sniedz kredītus ar īpaši labiem nosacījumiem tās biedriem. Līdzīgi kā citur arī Īrijā tika ieviesta īpaša juridiskā forma – sabiedrības interešu kompānija, kura izveidota ar mērķi sniegt labumu sabiedrībai. Statusu var iegūt ikviens uzņēmums, kurš atbilst noteiktiem kritērijiem un peļņas sadalē ievēro principu, ka peļņa nevar tikt sadalīta starp uzņēmuma īpašniekiem, bet tā jāinvestē mērķa īstenošanā.¹¹¹

3) Peļņas sadales noteikumi

Īrijā, līdzīgi kā Anglijā un Skotijā, sociālajiem uzņēmējiem ir liegts sadalīt savu peļņu.

4) Atbalsta mehānismi sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai

Īrijā izveidoti vairāki privāti un valsts fondi, kas sniedz finansiālu palīdzību sociālajiem uzņēmumiem. 2006. gadā Finanšu ministrija nodibināja „Social Finance Foundation”, lai ar privāto banku palīdzību nodrošinātu finanšu pieejamību sociālajiem uzņēmumiem.¹¹²

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Clarke A., Eustace A. Exploring Social Enterprise. Eustace Patterson Ltd. final report, September 2009, p. 12. Pieejams: <http://www.dublinpact.ie/new/Doc%2004%20-%20PLANET%20Exploing%20Social%20Enterprise.Oct.09.pdf> [skatīts 21.06.2012.].

¹¹² About Social Enterprise. Pieejams: <http://www.socialenterprise.ie/default.aspx?m=23&mi=215&ms=0> [skatīts 19.05.2012.].

[3] Eiropas Komisijas iniciatīvas

2011. gada oktobra nogalē Eiropas Komisija nāca klajā ar paziņojumu par sociālās uzņēmējdarbības iniciatīvu, kurā noteikts, ka „sociālais uzņēmums, kas ir sociālās ekonomikas dalībnieks, ir tāds uzņēmums, kura galvenais mērķis ir sociālā ietekme, nevis ieguvums saviem īpašniekiem vai partneriem. Tas darbojas tirgū, uzņēmējdarbībai raksturīgā un inovatīvā veidā ražojot preces un sniedzot pakalpojumus, un izmanto ienākumus lielākoties sociāliem mērķiem. Šos uzņēmumus vada atbildīgi un pārredzami, proti, iesaistot uzņēmuma ekonomiskajā darbībā tā darbiniekus, klientus un ieinteresētās puses”.¹¹³

2011. gada 11. oktobrī Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESLK), ziņojot Eiropas Komisijai par sociālo uzņēmējdarbību, rosina lietot nevis definīciju, bet pazīmes, kas raksturo sociālo uzņēmējdarbību. EESLK ieteikums ir identificēt sociālo uzņēmēju pēc šādām iezīmēm:

- 1) uzņēmumiem galvenie ir sociālie mērķi, nevis peļņa, tiek radīti sociālie labumi visas sabiedrības vai tās locekļu interesēs;
- 2) uzņēmums ir pārsvarā bezpeļņas struktūra un pārpalikumus galvenokārt investē atkārtoti, nevis sadala privātajiem akcionāriem vai īpašniekiem;
- 3) uzņēmumiem ir dažādas juridiskās formas un modeļi: piem., kooperatīvi, brīvprātīgas apvienības, bezpeļņas apvienības, fondi, peļņas vai bezpeļņas uzņēmējsabiedrības; uzņēmumi apvieno dažādas juridiskās formas un dažreiz maina minēto formu atbilstoši savām vajadzībām;
- 4) uzņēmumi ir ekonomikas dalībnieki, kas ražo preces un sniedz pakalpojumus (bieži vispārējas nozīmes), tajos bieži ir spēcīgs sociālās inovācijas aspekts;
- 5) uzņēmumi darbojas kā neatkarīgas vienības, tajos ir spēcīgi līdzdalības un koplēmuma (darbinieki, lietotāji, locekļi), pārvaldības un demokrātijas (pārstāvības vai atklātas demokrātijas) aspekti;
- 6) uzņēmumi bieži rodas no pilsoniskās sabiedrības organizācijām vai ir saistīti ar tām.

¹¹³ Komisijas paziņojums. Sociālās uzņēmējdarbības iniciatīva. Labvēlīgu apstākļu izveide sociālajiem uzņēmumiem – sociālās ekonomikas un sociālo inovāciju pamatam. Brisele: Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja, 2011, 2. lpp. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:229:0044:0048:LV:PDF>

Ziņojot Eiropas Komisijai par sociālo uzņēmējdarbību, EESLK uzsvēra:

- 1) tā kā dalībvalstīs izmantotās definīcijas ir atšķirīgas, sociālais uzņēmums būtu jāraksturo, pamatojoties uz kopīgām iezīmēm, piemēram, sociālie mērķi, peļņas ieguldīšana, juridisko formu daudzveidība un ieinteresēto pušu līdzdalība;
- 2) dalībvalstīm un ES iestādēm jānodrošina, ka sociālos uzņēmumus iekļauj un ņem vērā valsts politikas uzņēmējdarbībai paredzētās iniciatīvās un programmās ar tādiem pašiem nosacījumiem, kādus piemēro citu veidu uzņēmumiem. Pārrobežu iniciatīvas attiecībā uz sociālajiem uzņēmumiem vislabāk var veicināt, izmantojot ES finansējumu, lai izveidotu Eiropas tikšanās vietas ideju un sociālo uzņēmumu darbības modeļu apmaiņai.¹¹⁴

Komisija saskata, ka sociālie uzņēmēji var būt saistīti arī ar šādiem aspektiem:

- a) tie sniedz sociālus pakalpojumus un/vai preces un pakalpojumus, kas paredzēti sabiedrības neaizsargātākajai daļai (mājokļa pieejamība, aprūpes pieejamība, palīdzība vecāka gadagājuma cilvēkiem un invalīdiem, neaizsargātāko grupu iekļaušana, bērnu aprūpe, piekļuve nodarbinātībai un izglītībai, atkarības pārvaldība u. c.);
- b) preču vai pakalpojumu ražošanas veidam ir sociāls mērķis (sociāla un profesionāla integrācija, nodrošinot darba iespējas sociālās atstumtības riska grupai saistībā ar šo personu zemo kvalifikāciju vai sociālām vai profesionālām problēmām, kas izraisa atstumtību un marginalizāciju), taču to darbība var attiekties ne tikai uz sociālām, bet arī uz citām precēm vai pakalpojumiem.¹¹⁵

Tādējādi Komisija aicina dalībvalstis un vietējās un reģionālās iestādes atbilstoši savai kompetencei atbalstīt un veicināt sociālo uzņēmumu izveidi, konkrētāk, ar ekonomiskās attīstības struktūru un tirdzniecības palātu palīdzību, ņemot vērā to atbalstīto partnerību un iniciatīvu pārrobežu dimensiju.

Eiropas Komisijas skatījumā, sociālās uzņēmējdarbības veicējs var būt arī komersants, tomēr uzsvars tiek likts uz darbības formu dažādību. Tā kā sociālās uzņēmējdarbības veicēji risina vietēja rakstura problēmas sabiedrībā, kopienā, tad, tāpat kā pārējiem komersantiem, tiem jābūt

¹¹⁴ Rodert A. Vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļas atzinums par tematu "Sociālā uzņēmējdarbība". Brisele: Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja, 2011, 1. lpp.

¹¹⁵ Komisijas paziņojums. Sociālās uzņēmējdarbības iniciatīva. Labvēlīgu apstākļu izveide sociālajiem uzņēmumiem – sociālās ekonomikas un sociālo inovāciju pamatam. Brisele: Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja, 2011, 3. lpp.

iespējai izmantot iekšējā tirgus priekšrocības ES ietvaros. Šobrīd iekšējā tirgus priekšrocības ir lielajiem komersantiem, kuru aktivitātes izvērstas pārrobežu un kontinentu mērogā.

Komisija, reaģējot uz esošo sociālo uzņēmēju darbības iezīmēm, ir identificējusi šādus darbības šķēršļus:

1. Grūtības rast finansējumu ilgtermiņa aktivitātēm. Investoriem un kreditoriem sociālā uzņēmējdarbība šķiet komercdarbība ar augstu risku, jo radīto pakalpojumu un preču kvalitāte noteiktā laika posmā var būt neparedzama, jo tiek nodarbinātas sociālā riska pakļautībā esošas sabiedrības grupas. Finansējumu apguve no publiskiem fondiem ir apgrūtināta augsto administratīvo prasību un birokrātisko procedūru dēļ. Komisija kā būtiskāko šķērslī tās atbildības ietvaros esošajos finanšu instrumentos saskata to, ka „sociālajiem uzņēmumiem var būt grūtības piekļūt strukturālajiem fondiem, ja pārvaldības iestādes finansē tikai īstermiņa projektus. Gan valstu, gan Eiropas līmenī dažādu programmu lielais skaits tās padara grūti pieejamas mazām struktūrām”.¹¹⁶

Arī normatīvā vide dalībvalstu līmenī nereti liedz sociālajiem uzņēmējiem piedalīties iepirkumu piedāvājumu izteikšanā, piekļuvi subsīdijām un atvieglojumiem, ko gūst citi komersanti.

2. Vājā atpazīstamība komersantu, darba ņēmēju un augstāko mācību iestāžu absolventu vidū mazina sociāli atbildīgas uzņēmējdarbības attīstību. Turklāt savstarpējās saiknes trūkums starp dažādu reģionu vai dažādu valstu dalībniekiem kavē labas prakses izplatību, partnerību izveidi un jaunu iespēju atklāšanu.¹¹⁷

Tādējādi Komisija ir nākusi klajā ar vairākām aktivitātēm, kas iekļautas rīcības plānā, lai attīstītu sociālo uzņēmējdarbību Eiropas Savienībā. Komisija definējusi vienpadsmit galvenās aktivitātes, kas paveicamas līdz 2012. gada nogalei. Nozīmīgākie pasākumi ir:

1. Eiropas finanšu instrumentu radīšana sociālo uzņēmumu atbalstam, lai stimulētu privātos un publiskos dalībniekus vairāk investēt šajos uzņēmumos ar līdzdalību kapitālā vai ar aizdevumiem:
 - a) instrumentu radīšana ietver normatīvās sistēmas izveidi tādu solidāro investīciju fondu radīšanai, kas atvieglotu sociālo uzņēmumu piekļuvi finanšu tirgiem;
 - b) plānots pilnveidot Eiropas mikrofinansēšanas instrumentu „Progress”;

¹¹⁶ Komisijas paziņojums. Sociālās uzņēmējdarbības iniciatīva. Labvēlīgu apstākļu izveide sociālajiem uzņēmumiem – sociālās ekonomikas un sociālo inovāciju pamatam. Brisele: Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja, 2011, 5. lpp.

¹¹⁷ Turpat.

- c) Eiropas finanšu instrumenta 90 miljonu eiro apmērā ieviešana, kura nolūks būtu atvieglot sociālo uzņēmumu piekļuvi finansējumam;
 - d) ieviest nepārprotamu investīciju prioritāti „sociālie uzņēmumi” ERAF un ESF noteikumos, sākot ar 2014. gadu.
2. Atpazīstamības veicināšana Kopienas ietvaros, veidojot sociālo uzņēmumu Eiropas datubāzi, identificējot labās prakses piemērus (pilnīga Eiropas sociālo uzņēmumu karte, nosakot kritērijus, ekonomiskos modeļus, ekonomisko kategoriju, pārrobežu izaugsmes potenciālu, juridiskā statusa un nodokļu režīma kritērijus, kā arī pašreizējos marķēšanas noteikumus) un veicinot savstarpēju iepazīšanu.
 3. Sociālo uzņēmēju spēju un prasmju pilnveidei veidot vienotu daudzvalodu elektronisku informācijas un tirdzniecības platformu, kā arī esošo Komisijas programmu ietvaros skart sociālās uzņēmējdarbības dimensiju, piemēram, ERASMUS, „Jaunatne darbībā”, TEMPO, „Apvārsnis 2020” un citas;
 4. Juridiskās vides uzlabošana, pirmkārt, rosinot priekšlikumu vienkāršot regulu par Eiropas kooperatīvās sabiedrības statūtiem; otrkārt, rosinot regulu, ar ko izveidotu Eiropas fonda statūtus nolūkā uzlabot fondu pārrobežu darbību izpildi un, treškārt, uzsākot pētījumu par savstarpējo apdrošināšanas sabiedrību situāciju.
 5. Komisija aicina dalībvalstis vienkāršot noteikumu piemērošanu valsts atbalsta jomā sabiedriskajiem pakalpojumiem un vietējiem pakalpojumiem.¹¹⁸

Papildus Komisija atzīst nepieciešamību apsvērt iespēju sociālajiem uzņēmumiem, kuri gūst peļņu, izmantot brīvprātīgo darbu un vākt ziedojumus bez negatīvas ietekmes saistībā ar nodokļiem.

¹¹⁸ Komisijas paziņojums. Sociālās uzņēmējdarbības iniciatīva. Labvēlīgu apstākļu izveide sociālajiem uzņēmumiem – sociālās ekonomikas un sociālo inovāciju pamatam. Brisele: Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja, 2011, 7.–11. lpp.

[4] Tiesiskā un faktiskā situācija Latvijā

1. Sociālās uzņēmējdarbības tiesiskais regulējums Latvijā

Sociālais uzņēmums un sociālā uzņēmējdarbība Latvijā nav identificēti un normatīvajos aktos definēti jēdzieni. Taču, neraugoties uz juridiskā regulējuma neesamību, pētnieki konstatēja, ka ir vairākas organizācijas (uzņēmumi un nevalstiskās organizācijas), kas definē sevi kā sociālie uzņēmēji, un nereti to darbības principi atbilst uzskatam par to, kas ir sociālā uzņēmējdarbība un kā to nošķirt no citām uzņēmējdarbības formām.

Kā to norāda M. Junuss, pastāv divas sociālās uzņēmējdarbības formas:

- 1) uzņēmumi, kas vairāk koncentrējas uz sociālā labuma sniegšanu, nevis peļņas palielināšanu;
- 2) uzņēmumi, kas darbojas kā tradicionālie peļņas palielināšanas uzņēmumi, taču to īpašnieki ir trūcīgie, bezdarbnieki, no nelabvēlīgas vides nākuši cilvēki vai kādas atstumtas un apdraudētas sociālās grupas pārstāvji.

Pirmajā gadījumā paši pakalpojumi vai preces rada sociālo labumu sabiedrībai, taču otrajā gadījumā sociālais ieguvums ir tas, ka cilvēki, kuriem nav bijušas iespējas nopelnīt, gūst peļņu no uzņēmuma darbības un tiek samazināts nabadzīgo un nelabvēlīgos apstākļos dzīvojošo cilvēku skaits.¹¹⁹ Otrais uzņēmumu veids ir būtisks tieši Latvijas situācijai, jo ir svarīgi panākt, ka cilvēki, kuri 2008. gada krīzes laikā un pēc tam nonāca sociāli atbalstāmo lokā, pašu spēkiem spētu izrauties no šī loka un atsāktu normālu dzīvi.

Analizējot normatīvos aktus, tika secināts, ka pašreiz sociālais uzņēmējs Latvijā darbojas gan kā komersanti, gan kā nevalstiskās organizācijas – biedrības vai nodibinājumi.¹²⁰ Abi šie juridisko personu veidi – komersants un nevalstiskā organizācija – ir pieļaujamas juridiskas konstrukcijas,

¹¹⁹ Kreile K. *Sociālā biznesa attīstības iespēju analīze Latvijā*. Rīgas Starptautiskā ekonomikas un biznesa administrācijas skola, Maģistra darbs, 2010, 12. lpp.

¹²⁰ Kopš 2002. gada Latvijā ir spēkā Komerclikums, kurš regulē komersanta reģistrācijas, darbības un izbeigšanās kārtību. No šī likuma izriet, ka komersants ir komercreģistrā ierakstīta fiziskā persona (individuālais komersants) vai komercsabiedrība (personālsabiedrība un kapitālsabiedrība), savukārt nevalstisko organizāciju pamatdarbības likums ir Biedrību un nodibinājumu likums, kurš nosaka divas NVO juridiskās formas – biedrības un nodibinājumi. Saskaņā ar likumu biedrība ir brīvprātīga personu apvienība, kas nodibināta, lai sasniegtu statūtos noteikto mērķi, kam nav peļņas gūšanas rakstura, savukārt (arī fonds) ir mantas kopums, kurš nodalīts dibinātāja noteiktā mērķa sasniegšanai, kam nav peļņas gūšanas rakstura.

lai varētu uzsākt sociālo uzņēmējdarbību, taču pastāv bažas par nevalstisko organizāciju spēju veiksmīgi attīstīt uzņēmējdarbību atbilstoši spēkā esošajām normām.

2. Nevalstiskās organizācijas kā sociālās uzņēmējdarbības subjekti

Daļa no sociālajiem uzņēmējiem Latvijā darbojas, izvēloties nevalstiskas organizācijas juridisko statusu. Saskaņā ar Biedrību un nodibinājumu likuma 7. pantu biedrībai un nodibinājumam ir tiesības kā papilddarbību veikt saimniecisko darbību, kas saistīta ar sava īpašuma uzturēšanu vai izmantošanu, kā arī veikt citu saimniecisko darbību, lai sasniegtu biedrības un nodibinājuma mērķus. Izvērtējot šo likuma pantu, jāsecina, ka tas nosaka biedrībai vai nodibinājumam tiesības:

- 1) veikt saimniecisko darbību;
- 2) kā papilddarbību;
- 3) primāri – sava īpašuma uzturēšanai vai izmantošanai;
- 4) atļauta arī ir cita veida saimnieciskā darbība, ievērojot 2) punktu.

Likumdevējs nav atšifrējis jēdzienu „pamatdarbība”, līdz ar to diskusijas par jēdziena saturu un tā noteikšanas kritērijiem ir atvērtas, jo īpaši gadījumos, kuros biedrības pamatdarbība veidota, balstoties uz uzņēmējdarbības principiem. Lai izvērtētu biedrības/nodibinājums darbību, primāri būtu jāvērtē organizācijas mērķis – tam vienmēr ir jābūt vērstam uz kādu sabiedrībai (plašākā vai šaurākā izpratnē) svarīgu jautājumu risināšanu/aktualizēšanu, iepretim peļņas gūšanas mērķim, kas ir pamats komersanta dibināšanai. Līdz ar to pētnieki secina, ka saimnieciskā darbība biedrībai vai nodibinājumam ir atļautais instruments, kuru tā var izmantot, lai sekmētu statūtos noteikto mērķu sasniegšanu, bet, veicot šādu papilddarbību, kurai ir sociālās uzņēmējdarbības iezīmes, biedrība vai nodibinājums nevar tikt uzskatīts par sociālo uzņēmumu tā klasiskajā izpratnē. Kā jau tas konstatēts iepriekš, sociālā uzņēmējdarbība, tātad aktīva saimnieciskā darbība, ir sociālā uzņēmuma pamatmērķis, nevis papilddarbība.

Atšķirībā no komersantiem biedrības un nodibinājumi ir atbrīvoti no uzņēmumu ienākumu nodokļa maksāšanas¹²¹ un, ja saimnieciskās darbības apgrozījums gada laikā nepārsniedz LVL 35 000, biedrībai vai nodibinājumam nav jāreģistrējas kā pievienotās vērtības nodokļa (PVN) maksātājam.¹²²

¹²¹ Likuma „Par uzņēmuma ienākumu nodokli” 2. panta otrās daļas 6. apakšpunkts. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=34094> [skatīts 28.05.2012.].

¹²² Likuma „Par pievienotās vērtības nodokli” 3. panta 5.3. daļa. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=34443> [skatīts 28.05.2012.].

Izvēloties biedrības vai nodibinājuma juridisko formu, nevalstiskajai organizācijai ir iespēja iegūt sabiedriskā labuma organizācijas statusu un saņemt iespēju papildus piesaistīt finansējumu, dodot iespēju ziedotājiem saņemt nodokļu atlaides (atvieglojumus). Šis ir netiešs valsts atbalsts, ko Latvijā gūst nevalstiskās organizācijas, kas ieguvušas sabiedriskā labuma statusu, atšķirībā no komersantiem, kam šādu tiesību nav. Papildus tam biedrība vai nodibinājums saņem nekustamā īpašuma nodokļa atbrīvojumu, ja tām iznomāts vai valdījumā nodots pašvaldības nekustamais īpašums, kurš tiek izmantots medicīnas vai sociālās aprūpes pakalpojumu sniegšanai.¹²³ Jāpiezīmē, ka uz šo „labumu” var pretendēt ikviena biedrība vai nodibinājums, kā arī komersants. Papildus iepriekš minētajam pašvaldības var izdot saistošus noteikumus, kuros paredzēti atvieglojumi atsevišķām nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju kategorijām.¹²⁴

Izvērtējot Biedrību un nodibinājuma likuma normas kopumā, jāsecina, ka biedrība vai nodibinājums var veiksmīgi uzsākt sociālo uzņēmējdarbību organizācijas paspārnē, taču pastāv pamatotas šaubas, vai šāda darbība būs pietiekami efektīva un spēs risināt sabiedrībai aktuālās problēmas ar visiem pieejamajiem biznesa instrumentiem, ņemot vērā likumā noteiktos ierobežojumus attiecībā uz saimnieciskās darbības apjomu. Brīdī, kad normatīvajā aktā ietvertais aizliegums kavēs biedrībai efektīvi nodarboties ar saimniecisko darbību vai nevalstiskās organizācijas juridiskā forma liegs iespēju saņemt valsts atbalstu (piem., iespēju saņemt palīdzību biznesa inkubatoros), biedrība vai nodibinājums var pārveidoties par komersantu, kā arī nodibināt komersantu. Pētījuma laikā viens no Latvijas sociālajiem uzņēmumiem – biedrība „Mammu.lv” – apsvēra iespēju pārveidoties par komersantu, jo komersantiem ir pieejams daudz vairāk biznesa atbalsta instrumentu nevalstiskām organizācijām.

3. Sociālais uzņēmums kā komersants

Ikviena indivīds, kurš nolēmis nodarboties ar sociālo uzņēmējdarbību Latvijā, var veidot komersantu – juridisko personu ar mērķi gūt peļņu. Taču, atskatoties netālā pagātnē, jāsecina, ka Latvijā pastāvēja īpatnēja uzņēmējdarbības papildforma (jeb statuss), kurš netieši atbilst tam, ko ar sociālo uzņēmējdarbību saprotam tagad, kad sociālās uzņēmējdarbības koncepts pasaulē ir nostabilizējies. Līdz 2002. gada 1. janvārim, kad spēkā stājās Komerclikums, sabiedrības ar ierobežotu atbildību un/vai akciju sabiedrības varēja izvēlēties savdabīgu papildu statusu – bezpeļņas organizācijas. Saskaņā ar likumu „Par bezpeļņas organizācijām” bezpeļņas organizācija

¹²³ Likuma „Par nekustamā īpašuma nodokli” 1.panta otrās daļas 1. apakšpunkts. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=43913> [skatīts 28.05.2012.].

¹²⁴ Likuma „Par nekustamā īpašuma nodokli” 5. panta trešā daļa. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=43913> [skatīts 28.05.2012].

bija „uzņēmējdarbības veids, viena īpašnieka uzņēmums ar juridiskās personas tiesībām vai sabiedriskā organizācija”¹²⁵. Mērķis, kāpēc šāda veida organizācijas tika dibinātas, izrietēja no likuma pirmās nodaļas, proti, bezpeļņas organizācija – bezpeļņas apkalpošanai, labdarībai, produkcijas ražošanai vai citiem mērķiem izveidota organizācija, kuras dalībnieku nolūks nav gūt peļņu.¹²⁶ Aplūkojot šos divus jēdzienus (bezpeļņas uzņēmums) kopsakarā ar sociālās uzņēmējdarbības konceptu, jāsecina, ka šī forma pielīdzināma tam, ko šodien saprotam ar jēdzienu „sociālais uzņēmums”. Taču, aplūkojot tā laika praksi, jākonstatē, ka šādu formu izvēlējās valsts uzņēmumi (piem., Privatizācijas aģentūra, Teritorijas attīstības plānošanas centrs, Valmieras rajona slimnīca). Tikai neliela daļa no bezpeļņas organizācijām bija fondi vai nodibinājumi (piem., Sorosa fonds – Latvija), kuru izveides mērķis nebija sociālās uzņēmējdarbības veikšana.

Saskaņā ar šobrīd spēkā esošo normatīvo regulējumu sociālais uzņēmums var izvēlēties komersanta formu. Komersants ir komercreģistrā ierakstīta fiziskā persona (individuālais komersants) vai komercsabiedrība (personālsabiedrība un kapitālsabiedrība). Komerclikums paredz, ka komercdarbība ir atklāta saimnieciskā darbība, kuru savā vārdā peļņas gūšanas nolūkā veic komersants.¹²⁷ Jāpiezīmē, ka likums nenosaka obligātu pienākumu sadalīt peļņu tikai un vienīgi starp īpašniekiem, līdz ar to komersanta juridiskā forma var tikt izmantota, izvēloties sociālo uzņēmējdarbību kā darbības mērķi, kur sociālās uzņēmējdarbības koncepts paredz, ka peļņa tiek izmantota sociālo problēmu risināšanai.

Ja sociālais uzņēmējs izvēlas komersanta juridisko formu, uz to attiecas visi noteikumi un nosacījumi, kādi ir spēkā attiecībā uz ikvienu komersantu – pienākumi maksāt nodokļus un nodevas, bez iespējas saņemt jebkādu atvieglojumus tikai tāpēc, ka uzņēmums veic sociālo uzņēmējdarbību un risina sabiedrībai svarīgu sociālo problēmu.

Šobrīd valsts nepiedāvā nekādus efektīvus atbalsta mehānismus tieši sociālajiem uzņēmējiem, tāpēc, ja valsts atzīs sociālo uzņēmumu veidošanos par vēlamu, būtu jāveido īpašas atbalsta formas tieši šai uzņēmējdarbības formai.

¹²⁵ Likuma „Par bezpeļņas organizāciju” 2. panta pirmā daļa. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=72426> [skatīts 20.06.2012.].

¹²⁶ Likuma „Par bezpeļņas organizāciju” 1. nodaļa. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=72426> [skatīts 20.06.2012.].

¹²⁷ Komerclikuma 1. panta otrā daļa. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=5490> [skatīts 20.06.2012.].

4. Valsts atbalsta mehānismi sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai

Latvijā nav izstrādāti vai ieviesti kādi īpaši valsts atbalsta mehānismi sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai. Līdzīgi kā citās Eiropas Savienības valstīs Latvijā ar atbalstu „īpašai” uzņēmējdarbībai primāri saprot tās aktivitātes, ko Labklājības ministrija un Nodarbinātības valsts aģentūra veic nodarbinātības jomā – subsidējot darba vietas uzņēmumiem un nevalstiskajām organizācijām, kuras nodarbina personas, kas ilgstoši izkritušas no darba aprites, kā arī cilvēkus ar īpašām vajadzībām un jauniešus. Programma “Pasākums noteiktām personu grupām” paredz bezdarbnieku nodarbināšanu valsts līdzfinansētās darbavietās, lai palīdzētu bezdarbniekiem izprast darba tirgus prasības, kā arī veicinātu mērķgrupu bezdarbnieku iekļaušanos sabiedrībā un iekārtošanos pastāvīgā darbā. Atbilstoši darba devēja noteiktajām izglītības un darba pieredzes prasībām subsidētajās darbavietās iesaista tos darbaspējīga vecuma bezdarbniekus, kuri vēlas strādāt profesijā, kurā iegūta izglītība vai darba pieredze, vai arī profesijā, kurā nav iegūta ne izglītība, ne darba pieredze. Pasākuma laikā darba devējiem, kuri nodarbina nelabvēlīgākā situācijā esošos cilvēkus, Nodarbinātības valsts aģentūra nodrošina finansiālu atbalstu darbinieku ikmēneša darba algai. Finanšu atbalstu ikmēneša dotācijas veidā piešķir 50% apmērā no algu izmaksām viena gada laikā. Ikmēneša dotācija nedrīkst pārsniegt valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas apmēru. Darba devējiem, kas nodarbina bezdarbniekus, kuriem noteikta invaliditāte, aģentūra pasākumu īstenošanas laikā nodrošina īpašu finanšu atbalstu.¹²⁸

Uzņēmējiem, kā arī biedrībām un nodibinājumiem, ja to īpašumā ir nekustamais īpašums, ir iespēja saņemt nekustamā īpašuma nodokļa atlaidi. Pašvaldības var izdot saistošos noteikumus, kuros paredzēti atvieglojumi atsevišķām nekustamā īpašuma nodokļa maksātāju kategorijām (saskaņā ar likuma „Par nekustamā īpašuma nodokli” 5. panta trešo daļu). Atvieglojumus

¹²⁸ Darba devējiem nodrošina šādu finanšu atbalstu:

- 1) ikmēneša darba algas dotāciju darbā pieņemtajiem bezdarbniekiem, kuriem noteikta invaliditāte. Dotācija nav mazāka par valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas apmēru. Tiek segtas arī valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, ja subsidētās darbavietas izveidotājs ir biedrība vai nodibinājums, kura darbības mērķis ir atbalsta sniegšana personām ar invaliditāti;
- 2) ikmēneša darba algas dotāciju darba vadītājiem, kas strādā ar darbā pieņemtajiem bezdarbniekiem, kuriem noteikta invaliditāte. Dotāciju piešķir 50% apmērā no valstī noteiktās minimālās mēneša darba algas apmēra;
- 3) vienreizēju dotāciju iekārtu un aprīkojuma iegādei, kā arī tehnisko palīgglīdzekļu izgatavošanai un iegādei, lai pielāgotu darba vietas darbā pieņemtajiem bezdarbniekiem, kuriem noteikta invaliditāte. Dotāciju piešķir atbilstoši darba devēja iesniegtajai darba vietas pielāgošanas tāmei, kura atbilst ergoterapeita atzinumam, bet ne vairāk kā 500 latu apmērā par vienas darba vietas pielāgošanu;
- 4) surdotulku, asistentu, ergoterapeitu un citu speciālistu pakalpojumu izmaksām, ja tie sniegti, lai nodarbinātu bezdarbniekus, kuriem noteikta invaliditāte;
- 5) izdevumu segšanai par veselības pārbaužu veikšanu bezdarbniekiem, kuriem noteikta invaliditāte, ja tās paredzētas normatīvajos aktos par obligātajām veselības pārbaudēm.

atsevišķām nekustamā īpašuma nodokļu maksātāju kategorijām pašvaldības var noteikt 90%, 70%, 50% vai 25% apmērā no nekustamā īpašuma nodokļa summas (saskaņā ar likuma „Par nekustamā īpašuma nodokli” 5. panta ceturto daļu).¹²⁹

Papildus iepriekš minētajam Latvijā pastāv arī citas atbalsta programmas, kas attiecas uz konkurētspējas palielināšanu un darba ražīguma uzlabošanu, bet nav tieši mērķētas uz sociālās uzņēmējdarbības atbalstīšanu. Piemēram, atbalsta programma komersantiem „Augstas pievienotās vērtības investīcijas (2. kārtā)”. Programmas mērķis ir stimulēt vietējos komersantus veikt ieguldījumus zināšanu vai tehnoloģiju intensīvajos projektos, kā arī piesaistīt ārvalstu investīcijas jomās ar augstu pievienoto vērtību, tādējādi veicinot jaunāko tehnoloģiju pārnesi no ārvalstīm. Pieteikties uz šo programmu var visi Latvijā reģistrētie komersanti.¹³⁰ Tāpat ir atbalsta programma biedrībām, komersantiem un pašnodarbinātām personām “Atbalsts nodarbināto apmācībām komersantu konkurētspējas veicināšanai – atbalsts partnerībās organizētām apmācībām (2. kārtā)”. Programmas mērķis ir veicināt investīcijas cilvēkresursos un saimnieciskās darbības veicēju un biedrību tiešo dalību tām pieejamā darbaspēka kvalifikācijas celšanā, tādējādi sekmējot darba ražīgumu, veicinot darba tirgus un komercdarbības attīstību, ceļot ekonomikas konkurētspēju.

Līdz ar to secināms, ka Latvijā pastāv nelieli atbalsta mehānismi un nedaudzi finanšu instrumenti uzņēmējdarbības konkurentspējas palielināšanai un darba ražīguma uzlabošanai, tomēr tie nav paredzēti sociālās uzņēmējdarbības vides attīstībai.

¹²⁹ Kādi ir atvieglojumi nekustamā īpašuma nodokļa maksātājiem? Pieejams:

<http://www.vid.gov.lv/default.aspx?tabid=8&id=176&hl=1&oid=3294&mod=35> [skatīts 23.05.2012.].

¹³⁰ Atbalstāmās darbības: iekārtu iegāde, ēku un būvju būvniecība, rekonstrukcija un renovācija, kas saistīta ar jaunas saimnieciskās darbības uzsākšanu vai esošas saimnieciskās darbības paplašināšanu, produkcijas dažādošanu ar jauniem produktiem vai ražošanas procesa būtisku maiņu. Atbalstāmās izmaksas: jaunu iekārtu (un aprīkojuma) iegādes izmaksas, kuras tieši nodrošina ražošanas vai pakalpojumu sniegšanas procesu projekta īstenošanas nozarē; Ēku un būvju būvniecības, rekonstrukcijas un renovācijas izmaksas, kuras paredzētas tikai finansējuma saņēmēja ražošanas vajadzībām un kuras kopā nepārsniedz 50% no projekta kopējām attiecināmajām izmaksām.

[5] Sociālās uzņēmējdarbības Latvijā prakses izvērtējums

Pētniecības laikā tika identificēts, ka Latvijā prevalē divas galvenās pieejas sociālās uzņēmējdarbības kontekstā:

- 1) sociālās uzņēmējdarbības koncepts tiek uzskatīts par daļu no korporatīvās sociālās atbildības koncepta. Šī pieeja pārsvarā raksturīga cilvēkiem, kuri darbojas biznesa sektorā;
- 2) sociālās uzņēmējdarbības kritēriji netiek ievēroti pilnībā, bet tikai daļēji, uzņēmējam turpinot uzskatīt sevi par sociālo uzņēmēju. Tas raksturīgs tiem, kuri pārstāv labdarības organizācijas, kur ir attīstīta saimnieciskā darbība, tās darbojas ar panākumiem, bet pārsvarā nevalstisko organizāciju sektorā un sniedzot sociālos pakalpojumus.

Latvijas sociālās uzņēmējdarbības veicēji ir jauni, entuziastiski cilvēki, kuriem primārais nav potenciālā peļņa no konkrētās uzņēmējdarbības formas, kuru tie izvēlējušies. Viņu darbību pavada altruistiski, bet tajā pašā laikā ambiciozi mērķi. Daļa no sociālajiem uzņēmumiem Latvijā veidojušies, jo to veicinājusi finanšu instrumentu pieejamība. Piemēram, uzņēmuma „Hopp” sociālās uzņēmējdarbības aktivitātes tika īstenotas Laikmetīgās mākslas centra programmas „Brigāde” ietvaros, kuru finansiāli atbalstīja Sorosa fonds – Latvija. Pateicoties šim ārvalstu finansējumam, Latvijā veidojušies vairāki sociālie uzņēmumi, tomēr daļa no šiem uzņēmumiem pētījuma veikšanas laikā savu darbību beiguši vai to darbība uz laiku ir pārtraukta, jo beidzies finansiālais atbalsts vai konkrētā darbības joma nav nesusi peļņu. Aplūkojot sociālās uzņēmējdarbības piemērus Latvijā, atlasīti raksturīgākie, kas iezīmē būtiskākās atšķirības dažādos sociālās uzņēmējdarbības aspektos.

Vairumā gadījumu sociālos uzņēmumus Latvijā var klasificēt četrās kategorijās:

- 1) ir ideja un resursi, bet nav biznesa iemaņu;
- 2) atpazīta sociālā problēma, bet nav biznesa domāšanas;
- 3) ir biznesa domāšana un sociālā ideja, bet nav „sirds”;
- 4) ir biznesa ideja, ir sociālā problēma, ko risināt, bet nav zināms, vai sociālā uzņēmējdarbība būs ilgtspējīga, vai arī darbību veic mazāk par trim gadiem, un ikvienam iesācējam var izdoties vai neizdoties.

Kā jau minēts iepriekš, izvērtējot sociālos uzņēmumus Latvijā, tika izmantoti M. Junusa kritēriji, kas, mūsdiā, vislabāk dod priekšstatu par to, kas ir sociālais uzņēmums un kā to nošķirt no citiem uzņēmumiem. Lai labāk izprastu M. Junusa pieeju, skatiet kritēriju izklāstu (3. tabula).

Tabula Nr. 3

1. kritērijs. Uzņēmējdarbības mērķis

Sociālā uzņēmuma mērķis ir nevis peļņas gūšana tā īpašniekiem, bet dažādu sociālo problēmu risināšana (piem., izglītībā, veselībā, tehnoloģiju pieejamībā, vides piesārņotībā). Uzņēmējdarbība var risināt nacionāla, reģionāla vai vietēja mēroga sociālus izaicinājumus, un piedāvātais risinājums ir nozīmīgs un sabiedrībā akceptēts. Risināmā sociālā problēma var būt identificēta politikas plānošanas dokumentos un citos normatīvajos aktos, iekļauta valdības dienaskārtībā vai arī būt jautājums, kas ir aktuāls sabiedrībai un ko neviens cits nerisina.

2. kritērijs. Finansiālā un ekonomiskā ilgtspēja

Uzmanība tiek pievērsta apgrozījumam un peļņas daļai, ko veido tieši konkrētā pakalpojuma vai preces pārdošana. Situācijās, kad 30%–45% uzņēmuma kopējā budžeta veido ieņēmumi no valsts, pašvaldības budžeta, uzskatāms, ka „uzņēmums” ir drīzāk labdarības organizācija, kas darbojas saskaņā ar citiem principiem, nekā komersants. Būtisks ir arī apgrozāmo līdzekļu apjoms un uzņēmuma spēja nodrošināt likviditāti.

3. kritērijs. Investoru iesaistes nepieciešamība

Sociālajam uzņēmumam raksturīgs tas, ka investori saņem atpakaļ savu ieguldījuma daļu tādā apjomā, kāda investīcija veikta. Finanšu saistībās starp sociālo uzņēmumu un investoru nebūtu pieļaujama situācija, kad, atmaksājot ieguldīto investīciju, sociālajam uzņēmumam pastāvētu risks bankrotēt nepietiekamu finanšu resursu dēļ. Ir iespējami gadījumi, kad investors savu ieguldījuma daļu atpakaļ nesaņem.

4. kritērijs. Uzņēmējdarbības peļņas izmantojums

Kad investīcijas ir atmaksātas, uzņēmuma peļņa tiek izmantota tā attīstībai – ražošanas jaudas un apjoma palielināšanai, mārketinga aktivitātēm un citiem ieguldījumiem uzņēmuma darbības uzlabošanā – vai arī novirzīta konkrētu sociālo problēmu risināšanai.

5. kritērijs. Atbildība pret vidi

Uzņēmumā tiek ieviesta un īstenota vides pārvaldības sistēma, proti, izvērtēti riski uz vides ietekmi (piemēram, enerģijas resursu taupīšana). Uzņēmējs apzinās, ka darbinieki individuāli ietekmē vides piesārņotību, tādēļ uzņēmumā tiek veiktas darbības, kas to mazina: tiek šķīroti atkritumi, izveidota velosipēdu novietne, tiek izmantots videi draudzīgi ražots papīrs un nodrošināta tā otrreizēja izmantošana, notiek ekonomiska dokumentu drukāšana, tiek taupīti energoresursi. Uzņēmums nodrošina, ka resursi, kas tiek izmantoti ražošanas procesā, ir pēc iespējas mazāk kaitīgi videi.

6. kritērijs. Darbaspēka darba apstākļi un atalgojums

Darbaspēks saņem atalgojumu, kas atbilstošs darba tirgus situācijai noteiktajā profesijā un teritorijā. Darba devējs ir pretimnākošs uzņēmuma darbiniekiem un ir sociāli atbildīgs, veic visu sociālo un citu nodokļu nomaksu.

7. kritērijs. Juridiskais statuss

Objekta skaidrojums par izvēlēto juridisko statusu un sniegtais pamatojums.¹³¹

¹³¹ Kritērijs aizstāj M. Junusa kritēriju „dari ar prieku”. Tas nenozīmē, ka M. Junusa kritērijs nav piemērojams Latvijas situācijai, bet pētījuma nolūkos bija būtiski aktualizēt sociālās uzņēmējdarbības

1. Uzņēmējdarbības mērķis

Sociālie uzņēmēji Latvijā pārsvarā risina ne tikai nodarbinātības problēmas, piedāvājot dažādus modeļus no darba tirgus izstumto, marginalizēto un vai mazaizsargāto personu atgriešanai darba tirgū un sabiedriskajā dzīvē, bet arī risina citus sociālos izaicinājumus.

Biedrības „Otrā elpa” sociālais mērķis ir sociāli mazaizsargāto grupu labklājības celšana, jauniešu iesaistīšana un otrreizēja lietu izmantošana. Veicot organizācijas pamatdarbību, tiek atbalstīti projekti dažādās jomās, piemēram, cilvēku ar retām slimībām ārstēšanai, izglītības veicināšanas projekti, stipendiju programmas. Biedrības „Otrā elpa” aktivitātes saistītas ar to pielāgošanu konkrētām mērķgrupu vajadzībām, kas tiek saskatītas sabiedrībā un aktualizētas sadarbībā ar organizācijas klientiem. Savukārt SIA „Ziedot.lv sociālais uzņēmums” plānos ietilpst grāmatvedības pakalpojumu sniegšana uzņēmumiem, it īpaši labdarības organizācijām, kā arī sociāli mazaizsargātu personu grupu apmācību nodrošināšana un citu konsultāciju sniegšana.

Viena no biedrībām, kura savā darbībā visprecīzāk īsteno sociālās uzņēmējdarbības koncepta pamatprincipus, ir biedrība „Mammu.lv”. Sociālā problēma, kas tiek risināta šajā biedrībā, ir darba iespēju piedāvāšana mātēm, kuras vēlas apvienot darbu un bērna audzināšanu. Sievietes, kuras laidušas pasaulē bērniņu, ne vienmēr var būt darbā astoņas stundas dienā, tādēļ viņas pārstāj strādāt, kas savukārt ietekmē viņu ienākumus un līdz ar to arī ģimenes labklājību. „Mammu.lv” iestājas par to, lai sievietes spētu apvienot darbu un bērna audzināšanu, nodrošinot tām iespēju izgatavot apģērba aksesuārus un saņemt par to atlīdzību. Nav izslēgts, ka nākotnē kā darba veicēji pievienosies arī tēvi. Sasniegumu konkrētās problēmas risinājumā iespējams mērīt, izmantojot šādus indikatorus:

- 1) vientuļo māšu skaits, kas piedalās uzņēmuma produkcijas ražošanā, pieaug;
- 2) konkrētās mērķgrupas finansiālā neatkarība (ienākumu apjoms no pārdotās produkcijas);
- 3) tiek iesaistītas arī mātes, kuras vienkārši vēlas piedalīties šī sociālā uzņēmuma darbībā.

Organizācijas „Žēlsirdības māja” sociālais mērķis ir veicināt bērnam un internātskolu jauniešu un cilvēku ar intelektuālās attīstības traucējumiem iekļaušanos sabiedrībā. Organizācija piedāvā iespēju attīstīt un pilnveidot šo cilvēku sociālās prasmes, motivē patstāvīgai dzīvei un izglītības

veicēja juridisko statusu, kas nepieciešams, lai izstrādātu rekomendācijas sociālās uzņēmējdarbības koncepcijas izstrādei Latvijā.

iegūšanai. Organizācija ir izveidojusi smalkmaizīšu ceptuvi, kurā jaunieši izgatavo produkciju, un pārdod tās kafējnīcā.

SIA „Wooly World” nodarbojas ar vilnas lācīšu (suvenīru) izgatavošanu. Uzņēmuma pamatā ir uzņēmējdarbība ar mērķi gūt peļņu, taču uzņēmums risina cilvēku ar īpašām vajadzībām (cilvēki ar redzes traucējumiem un vājredzīgi) bezdarba problēmu. Uzņēmums savu mērķu sasniegšanu mēra pēc nodarbināto skaita. Ne visi uzņēmumi Latvijā ir gatavi pieņemt darbā cilvēkus ar īpašām vajadzībām. Pētījuma veikšanas laikā uzņēmumā strādā četri darbinieki – redzes invalīdi – un uzņēmuma direktore. Uzņēmuma apgrozījums ir neliels, un darbinieki nestrādā pilnu slodzi. Produkta ražošanā jāveic daudz vienveidīga darba, tāpēc produkcija tiek izgatavota (filcēšana – īpaša metode, dažādu rotaļlietas detaļu izgatavošana, izmantojot filcu, ziepju šķīdrumu un mehānisku berzi) Liepājas Neredzīgo biedrības telpās, par kurām uzņēmums maksā īri.

Viens no sociālajai uzņēmējdarbībai ne visai raksturīgiem, bet arī sociāli nozīmīgiem sociālās uzņēmējdarbības veidiem ir nodibinājuma „Sabiedrības līdzdalības fonda” darbība. Tā saistīta ar e-līdzdalību un labu pārvaldību, piedāvājot elektroniskos risinājumus sabiedrības iesaistei lēmumu pieņemšanā nacionālā un vietējā līmenī. Problēmas risinājums veidojies, secinot, ka cilvēku iesaiste valsts attīstības procesos ir minimāla. Izmantojot jaunus informācijas komunikācijas tehnoloģiju piedāvātos risinājumus, fonds piedāvā platformas, kas atvieglo un uzlabo sabiedrības iesaistīšanos lēmumu pieņemšanā. Šī uzņēmuma galvenais klients ir valsts pārvaldes institūcijas – Saeima, pašvaldības, ministrijas un citas, kurām būtisks dažādu sabiedrības grupu viedoklis. Produktu izstrādē un ieviešanā organizācija iesaista augstas klases profesionāļus, taču produktu galalietotājs ir ikviens iedzīvotājs un valsts institūciju darbinieks. Organizācijā darbojas divi cilvēki un uz brīvprātības principiem piesaistīti eksperti. Fonds izveidojis platformu www.manabalss.lv, kuras auditorija ir aptuveni 400 000 unikālo apmeklētāju pusgada laikā.

Biedrības „DIA+LOGS” mērķis ir sekmēt HIV/AIDS izplatības mazināšanu, sniegt atbalstu un pakalpojumus inficētajām personām, to tuviniekiem un cilvēkiem no riska uzvedības grupām, kā arī veicināt sabiedrības izpratni par HIV/AIDS. Biedrība nodrošina iespēju cilvēkiem, kas sirgst no narkotisko vielu atkarības, bez maksas nomainīt šļirces Rīgā *metadona programmas* ietvaros (valsts finansēta programma). Sadarbība starp Rīgas pašvaldību un biedrību ir daudzgadīga, taču tiesības realizēt programmu biedrība iegūst iepirkuma procedūras rezultātā. Biedrība savus

efektivitātes mērījumus veic, balstoties uz to, cik liels skaits narkotisko vielu atkarīgo kļuvuši par *metadona programmas* dalībniekiem.

2. Finansiālā un ekonomiskā ilgtspēja

Jebkurā uzņēmējdarbības jomā neiztrūkstošs elements ir tā spēja saražot produkciju vai sniegt pakalpojumus, pēc kuriem ir pieprasījums. Atsevišķi sociālie uzņēmēji informēja, ka, neskatoties uz to, ka ražošanas izmaksas ir augstākas, jo tās veido īpašā attieksme pret darbiniekiem, šobrīd uzņēmumi nevar sūdzēties par saražotās preces noietu. Tā apgalvo tie uzņēmumi, kas nodrošina dažādu preču (parasti rokdarbu) ražošanu, taču nevar teikt, ka tas attiecas uz visiem apskatītajiem uzņēmumiem. Pētījuma ietvaros analizēto uzņēmumu finanšu situācija krasi atšķiras cita no citas – vienam finanšu situācija saskaņā ar gada pārskatiem ir pozitīva, citam – negatīva. Sociālo uzņēmumu finanšu rādītāji ļauj secināt, ka sociālās uzņēmējdarbības piemēri Latvijā ir attīstības sākumā, līdz ar to nav iespējams aprēķināt to nākotnes finanšu scenārijus – veikt potenciālu peļņas un zaudējuma analīzi, veidojot kaut kādas kopsakarības.

Biedrībai „Otrā elpa” 2011. gadā ienākumu pārsvars pār izdevumiem bijis 5–10%, kas varētu liecināt par pozitīvu situāciju, tajā pašā laikā t. s. peļņas rādītāji ir visai plašs jēdziens, jo visi ienākumi, kas pārsniedz izdevumus, tiek investēti biedrības aktivitātēs, piemēram, izveidota atbalsta stipendiju programmu talantīgiem jauniešiem.

SIA „Ziedot.lv sociālais uzņēmums” līdz šim strādājis bez ienākumu pārpalikuma jeb peļņas. 70% kapitāldaļu pieder fondam „Ziedot.lv” un 30% – SIA „No Limits!”, kas sociālajā uzņēmumā ieguldīja grāmatvedības programmu. Ja uzņēmums strādās ar peļņu, 70% no peļņas (fonda „Ziedot.lv” daļa) tiks novirzīti labdarības fondam „Ziedot.lv” labdarības projektu īstenošanai un palīdzības sniegšanai.

Biedrības „Mammu.lv” finansiālā stabilitāte saistās ar mērķtiecīgām mārketinga aktivitātēm, kuru rezultātā tikuši piesaistīti klienti, kas veic lielāka apjoma pasūtījumus – iepērk šalles un citus aksesuārus. Piemēram, klients no kādas Eiropas Savienības valsts veicis pasūtījumu, kas pārsniedz pusi tūkstoša saražoto vienību. Lai nodrošinātu pasūtījuma izpildi, ražošanas procesā tika iesaistītas aptuveni trīsdesmit jaunās mātes.

3. Investoru iesaistes nepieciešamība

Pārsvārā visiem Latvijā esošiem sociālajiem uzņēmumiem sākotnēji bijušas investīcijas darbības uzsākšanai. Investēts gan privātpersonu finansējums, gan būtiskas ražošanai nepieciešamas iekārtas/ programmatūra un citi elementi, ko ziedojušas juridiskas personas. Piemēram, SIA „Ziedot.lv sociālais uzņēmums” saņēma programmatūru grāmatvedības pakalpojumu nodrošināšanai kā ziedojumu. Uzņēmuma pamatkapitāls, uzsākot darbību, bija 100 000 LVL, kas palīdzēja uzsākt uzņēmuma darbību, taču 2008./09. gada pārskats uzrāda pieaugošus zaudējumus. Turpretī uzņēmuma „Wooly World” darbība sāka ar nelielu pamatkapitālu, ko ieguldījusi uzņēmuma īpašniece. Īpašnieces ieguldījums ir bijis vienīgais finanšu avots uzņēmuma darbības nodrošināšanai sākuma periodā. Līdzīga situācija ir vērojama arī „Sabiedrības līdzdalības fonda” gadījumā – tā īpašnieki veikuši sākotnējās investīcijas no saviem individuālajiem resursiem, kā arī spējuši piesaistīt papildu finansējumu – grantus, kur atmaksa nav nepieciešama. „Sabiedrības līdzdalības fonda” īpašnieki norādīja, ka ilgtermiņā plāno piesaistīt investorus, bet sarunās ar ikvienu potenciālo investoru tiek uzsvērts, ka šis ir sociālais bizness, kas ilgtermiņā atmaksās investīciju, taču nenesīs peļņu klasiskā biznesa izpratnē. Investori tiek informēti, ka peļņa netiks sadalīta dividendēs. Fonds 2012. gadā plāno sasniegt situāciju, kad atsevišķi produkti nopelnīs vairāk, nekā tajos ieguldīts. Nākamajos gados paredzēts iegūt nozīmīgu ieņēmumu pārsvaru pār izdevumiem, ko ieguldīt jaunu produktu izstrādē un paplašināt darbību, piedāvājot savu produkciju citās valstīs.

4. Peļņas sadale

Pētījumā analizētie sociālie uzņēmumi ir salīdzinoši jauni (darbības ilgums mazāks par trīs gadiem, ar atsevišķiem izņēmumiem), tāpēc nav iespējams runāt par peļņu, kas nodrošinātu iespējas organizācijām investēt to attīstībā vai novirzīt sociālo problēmu risināšanai. Vairumā gadījumu organizācijas sedz esošos izdevumus, peļņa vai ienākumu pārsvars pār izdevumiem ir minimāls. Pat veiksmīgākie sociālie uzņēmumi šobrīd nestrādā ar peļņu, tajos tiek ieguldīts „sviedru kapitāls” – dizaineru, fotogrāfu un citu mākslinieku darbs, kas tiek veikts bez maksas.

Pozitīvi rādītāji ir SIA „Wolly World”, kas strādā ar peļņu, kura tiek novirzīta uzņēmuma tālākai attīstībai. Biedrības „Mammu.lv” gadījumā ienākumu pārsvars pār izdevumiem deva iespēju daļēji veikt sākotnējo investīciju atmaksu tās investoriem. „Sabiedrības līdzdalības fonds” šobrīd atrodas investīciju piesaistes fāzē, kas nozīmē, ka peļņas pagaidām nav. Savukārt biedrības „DIA+LOGS” vienīgais finanšu avots ir iepirkums no Rīgas domes Labklājības departamenta uz termiņu – trīs gadi. Citu pastāvīgu ienākumu biedrībai nav, un turpmāk nav plānoti, jo organizācijai nav resursu, lai rakstītu projektu pieteikumus un nodrošinātu līdzfinansējumu.

2011. gadā biedrība sāka īstenot maksas apmācības, kas nodrošināja neregulārus un mazus ienākumus, taču šāda darbība neturpinājās. Līdz ar to uzskatāms, ka šīs biedrības darbība nav raksturojama kā tipiska sociālā uzņēmējdarbība, bet ir uzskatāma kā pakalpojuma sniegšana sociālā jomā.

5. Atbildība pret vidi

Pētījuma veikšanas laikā pētnieki pārliccinājās, ka kritērijs tiek ievērots nepilnīgi vai tam netiek pievērsta būtiska nozīme. Nevienā no apskatītajiem uzņēmumiem nebija izstrādāta īpaša vides politika.

Kritērijam atbilstošāko darbību izvērsusi biedrība „Otrā elpa”. Tās vadība uzskata, ka visa organizācijas darbība balstīta uz videi draudzīgu pieeju, lai gan biedrībā nav noteiktas un aprakstītas politikas/stratēģijas, kas raksturotu un noteiktu tās attieksmi pret vidi. Veikalos (Rīgā un Liepājā) piedāvātās preces – lietotie apģērbi, apavi un grāmatas – „dzīvo otro dzīvi”. Tiesa, jāpievērš uzmanība faktam, ka šo preču ražošanā reti ir izmantota videi saudzīga tehnoloģija un izplatīšanas mehānismi. Ikdienā organizācijas darbībā tiek izmantots reciklēts papīrs.

Biedrība „Mammu.lv” uzsver, ka cenšas nodrošināt, lai izmantotie produkti un ražošanas materiāli ir videi draudzīgi un no otrreiz izmantotiem materiāliem. Tiek pievērsta uzmanība arī izejvielu izcelsmei, priekšroku dodot vietējiem materiāliem. Uzņēmums cenšas izmantot dabīgos materiālus, taču atzīst, ka tekstila industrija nav videi draudzīga.

„Sabiedrības līdzdalības fonds” veido elektroniskus produktus un savā darbā pārsvarā izmanto e-dokumentus, veic e-dokumentu apriti. Tiesa, fonda iespējas ir ierobežotas, lai izmantotu interneta tehnoloģijas, kas veidotas, ievērojot videi draudzīgas ražošanas tehnoloģijas un transportēšanu.

Pētnieki uzskata, ka, pieaugot uzņēmumu skaitam, kas ražo noteiktus produktus, vides kritērija aktualizēšana būs visai nozīmīga, jo sociālā uzņēmējdarbība uzliek papildu pienākumu – ražot preces vai sniegt pakalpojumus veidā, kas samazina to negatīvo ietekmi uz vidi.

6. Darbaspēka darba apstākļi un atalgojums

Darbinieku skaits sociālajos uzņēmumos, kad tie uzsāk darbību, variē no viena līdz diviem cilvēkiem, bet, uzņēmuma darbībai attīstoties, nereti tiek nodarbināti pat vairāk nekā pieci pastāvīgi darbinieki. Biedrībā „Mammu.lv”, izpildot liela apjoma pasūtījumus, kas pārsvarā ir no ārvalstīm, var tikt nodarbinātas pat līdz 80 sievietēm vienā mēnesī. Biedrībā „Mammu.lv”

darbinieces izpeļņa atkarīga no tā, cik daudz produkcijas tā saražo. Ja viena darbiniece saražo simts vienību, tad aptuvenā summa, kādu iespējams saņemt atalgojumā, ir astoņi simti latu. Novērots, ka sievietes, kas iesaistītas sociālās uzņēmējdarbības kustībā, ja uzņēmums strādā veiksmīgi, saņem atalgojumu virs vidējās algas darba tirgū. Biedrībā „DIA+LOGS” brīvprātīgo uzraugi (kuru skaits ir mainīgs, bet vidēji divi), kas ir bijušie aktīvie narkotisko vielu lietotāji, saņem minimālo darba algu par astoņu stundu darbu. Sākot ar 2009. gadu, biedrībā iesaistītajiem brīvprātīgajiem, savācot noteiktu skaitu izlietoto šļircu mēnesī, ir iespēja saņemt dāvanu karti veikalā „Maxima”.¹³²

SIA „Wooly World” darbaspēka atalgojums ir tāds pats kā vidēji Liepājā un augstāks, nekā saņem cilvēki ar īpašām vajadzībām citviet (uzņēmuma darbība noris Liepājā). Uzņēmums nodrošina, ka papildus valsts piešķirtam invaliditātes pabalstam darbinieki saņem algu. Uzņēmumā ir paredzēts celt atalgojumu tā darbiniekiem arī turpmāk, taču šobrīd primāri ir nodrošināt esošajiem darbiniekiem pilnu dienas slodzi, lai viņi spētu nopelnīt algu esošajā apjomā. Darba apstākļi ir labāki nekā citos uzņēmumos, jo darbinieki uzņēmumā var strādāt sev pierastās telpās un vidē – uzņēmums ir telpas no Liepājas Neredzīgo biedrības. Uzņēmums nodrošina labu atmosfēru, darbinieki jūtas noderīgi un interesējas par uzņēmuma tālāku attīstību, tajā skaitā iesaka potenciālos eksporta tirgus, materiālus, krāsas un rotaļlietu veidus.

Būtisks aspekts, ko min visi sociālās uzņēmējdarbības veicēji Latvijā, ir darbinieku plašās socializēšanās iespējas, kas tiek nodrošinātas, iesaistoties uzņēmuma darbībā, neatkarīgi no tā, vai tie ir cilvēki ar īpašām vajadzībām, jaunās māmiņas vai cilvēki, kuri sirgst ar dažādām atkarībām. Atsevišķos piemēros uzņēmums nodrošina darbiniekiem pusdienas un transportu uz/no mājām vai arī īsteno citus motivāciju veicinošus pasākumus.

7. Juridiskais statuss

Sociālie uzņēmēji Latvijā pašreiz izmanto visas iespējamās juridiskās formas – izvēloties gan komersanta juridisko statusu, gan biedrības vai nodibinājuma formu. Vairākas organizācijas, kas īsteno sociālo uzņēmējdarbību, bet darbojas kā biedrības vai nodibinājumi, apsver iespēju mainīt juridisko statusu uz komersantu (un tieši – uz sabiedrību ar ierobežotu atbildību). Savukārt uzņēmumi, kas šobrīd darbojas kā komersanti, atzīst, ka viens no iemesliem, izvēloties šādu juridisko formu, bijusi Valsts ieņēmuma dienesta neizpratne par to, kas ir biedrības vai nodibinājuma pamatdarbība un kas ir saimnieciskā darbība. Tāpat motivējošs iemesls izvēlēties

¹³² Viena no lielākajām pārtikas veikalu ķēdēm Latvijā.

komersanta juridisko formu ir vēlme izmantot tās iespējas un tos atbalsta instrumentus, kurus valsts un pašvaldības piedāvā jauniešiem – iesaistīšanās biznesa projektos, kas saņem Eiropas Savienības atbalstu un iespēja piekļūt uzņēmumiem domātos biznesa inkubatoros.

Kopsavilkums

un ieteikumi sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai Latvijā

Ekonomiskās un finanšu krīzes ietekmē Latvijā pieauga bezdarbs, paaugstinājās noziedzības līmenis, bija vērojams straujš demogrāfijas kritums, cilvēkos vairojusies nedrošības sajūta. Šie ir tikai daži sociālie izaicinājumi, ar kuriem gan Latvijai, gan citām pasaules valstīm nāksies saskarties vēl turpmākos gadus desmitus. Ir dažādi veidi, kā risināt sociālās problēmas, un katras valsts pienākums ir atrast efektīvāko risinājumu un iedarbīgākās metodes. Augsti novērtējamu ieguldījumu sociālo problēmu risināšanā līdz šim ir snieguši gan Latvijas uzņēmumi, dodot darba vietas cilvēkiem ar īpašām vajadzībām vai ilgstošiem bezdarbniekiem, gan nevalstiskās organizācijas – sniedzot atbalstu un palīdzību ikvienam problēmās nonākušajam, taču izmantotās metodes un instrumenti nav bijuši pietiekami efektīvi, lai novērstu visas sociālās problēmas vai pietiekami ātri reaģētu uz sociālajiem izaicinājumiem, ar kuriem saskaramies ik dienas. Latvijai, līdzīgi kā citām valstīm, ir jāmeklē alternatīvi ceļi un metodes sociālo problēmu risināšanā, jo ierobežotie valsts finanšu līdzekļi nespēs nodrošināt ikviena cilvēka drošumspēju. Lai sekmētu sabiedrības līdzdalību sociālo problēmu risināšanā, ir jāveicina sociālo uzņēmumu izveide un to darbības atpazīstamība. Sociālā uzņēmējdarbība ir koncepts, kas strauji attīstās daudzās Eiropas Savienības dalībvalstīs un arī citviet pasaulē. Tas ir koncepts, kas ļauj risināt sociālas problēmas, izmantojot biznesa pieejas un principus, taču šis koncepts būtiski atšķiras gan no sociāli atbildīga uzņēmuma darbības, gan no nevalstisko organizāciju darbības sociālo pakalpojumu sniegšanas jomā. Kā norādījis Nobela Miera prēmijas laureāts Muhameds Junuss (*Muhammad Yunus*)¹³³, sociālās uzņēmējdarbības mērķis primāri ir risināt sociālo problēmu iepretim mērķim gūt peļņu uzņēmuma īpašniekiem. [...] Sociālā uzņēmuma misija ir ietekmēt cilvēku dzīves, nevis skaitīt nopelnīto naudu.¹³⁴

Sociālo uzņēmumu aktivitātes un sasniegtie rezultāti ārvalstīs ir pierādījuši šī biznesa modeļa būtiskumu, nozīmīgumu un efektivitāti sabiedrībai svarīgo problēmu risināšanā. Uzņēmumi savā darbībā izmanto komerciāli dzīvotspējīgas un ilgtspējīgas darbības metodes, ražojot preces vai sniedzot pakalpojumus sabiedrībai nozīmīgās sfērās. Sociālie uzņēmumi ne tikai iesaista savā darbībā un dod darba vietas ilgstošiem bezdarbniekiem vai cilvēkiem ar īpašām vajadzībām, bet

¹³³ M. Junuss tiek uzskatīts par mikrokredītu koncepcijas izstrādātāju un 2006. gadā saņēma Nobela Miera prēmiju par to, ka izveidojis un vadījis banku „Grameen”, kura sniedz mikrokredītus nabadzīgajiem iedzīvotājiem.

¹³⁴ „Toward a new capitalism”. Pieejams: <http://www.muhammadyunus.org/In-the-Media/toward-a-new-capitalism/>

arī tieši iedarbojas uz ikvienu sabiedrībā nozīmīgu sociālo problēmu, izmantojot inovatīvus risinājumus un efektīvas biznesa metodes.

Izpratne par sociālās uzņēmējdarbības lomu un vietu valsts sociālās ekonomikas jomā pasaulē pēdējo desmit gadu laikā ir strauji progresējusi. 20. gadsimta astoņdesmitajos gados sociālie uzņēmēji gan Eiropā, gan ASV pārsvarā risināja tikai nodarbinātības problēmas, piedāvājot darba vietas ilgstošiem bezdarbniekiem vai cilvēkiem ar īpašām vajadzībām, turpretim šodien sociālais uzņēmums var risināt un risina ikvienu sabiedrībā nozīmīgu sociālo problēmu. Sociālais uzņēmums ir atpazīts un akceptēts biznesa modelis gandrīz ikvienā Eiropas valstī un ir tikai nedaudz valstu, kur šāda darbības forma nav identificēta un nodalīta no citām.

Kā pionieri Eiropā var minēt Itāliju, kur jau 1991. gadā tika atzīta īpaša kooperatīvu forma – sociālie kooperatīvi, kuru uzdevums bija sniegt sociālos pakalpojumus vai nodrošināt darba vietas invalīdiem, kas ilgstoši izkrituši no darba tirgus. Savukārt Francijā 2004. gadā darbojās 2300 reģistrētu uzņēmumu, kas piedāvāja darba integrācijas pakalpojumus un nodarbināja apmēram 220 tūkstošus bijušo bezdarbnieku. Lielbritānijā sociālā uzņēmējdarbība ir plaši izplatīts uzņēmējdarbības veids, turklāt pastāv arī nozīmīgs valsts atbalsts jaunajiem un esošajiem uzņēmumiem.

Būtisku ieguldījumu sociālās uzņēmējdarbības koncepta izplatībā Eiropā deva Eiropas Komisija, kas 2011. gada nogalē nāca klajā ar paziņojumu par sociālās uzņēmējdarbības iniciatīvu. Eiropas Komisija paziņojumā norāda: [...] pētījumā, kas tika veikts 2009. gadā, lēsts, ka to ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits, kuri ir iesaistīti sociālajā uzņēmējdarbībā, Beļģijā ir 4,1%, Somijā – 7,5%, Francijā – 3,1%, Itālijā – 3,3%, Slovēnijā – 5,4% un Apvienotajā Karalistē – 5,7%. Tātad aptuveni ceturtdaļa uzņēmumu Eiropā ir sociālie uzņēmumi. Šis skaitlis tuvojas trešdaļai uzņēmumu Beļģijā, Somijā un Francijā. Šie uzņēmumi bieži vien ir ražīgāki un konkurētspējīgāki, nekā mēdz uzskatīt. Tam pamatā ir spēcīga personiska šo uzņēmumu darbinieku iesaistīšanās un labāki darba apstākļi, ko šie uzņēmumi piedāvā. [...] sociālie uzņēmumi [...] veicina saprātīgu izaugsmi; ņemot vērā ietekmi uz vidi un ilgtermiņa redzējumu, tie veicina ilgtspējīgu izaugsmi; kā galveno aspektu savā darbībā izvirzot cilvēkus un sociālo kohēziju, tie ir iekļaujošas izaugsmes stūrakmens. Citiem vārdiem sakot, to pastāvēšanas jēga ir

tādu sociālu un ekonomisku pārveidojumu organizēšana, kuri veicina stratēģijas "Eiropa 2020" mērķu sasniegšanu”¹³⁵.

1. Sociālā uzņēmējdarbība ir koncepts, kas ļauj risināt sociālās problēmas ar biznesa instrumentiem, taču uzņēmumu darbības efektivitāte ir atkarīga no valsts atbalsta un izpratnes

Latvijā sociālais uzņēmums un sociālā uzņēmējdarbība nav atpazīti un normatīvajos aktos nostiprināti jēdzieni. Līdz šim Latvijas uzņēmumi un biedrības vai nodibinājumi, kas dēvē sevi par sociālajiem uzņēmējiem, piedēvējuši šo īpašo statusu sev paši. Sociālās uzņēmējdarbības veicēji Latvijā ir jauni, entuziasma pilni cilvēki, kuriem primārais nav gūt peļņu savam labumam, bet risināt sociālu problēmu. Kā to atzīmēja paši uzņēmēji, valsts atbalsta trūkums, gan neatzīstot šo uzņēmējdarbības veidu kā īpašu veidu, gan nenodrošinot pietiekami efektīvu finansiālu atbalstu, ir kavējis uzņēmumiem attīstīties un paplašināties. Izvērtējot ārvalstu pieredzi, secināts, ka pastāv dažādi veidi un pieejas, kā atpazīt vai nošķirt sociālos uzņēmumus no citiem uzņēmumiem vai nevalstiskajām organizācijām. Ir valstis, kur sociālais uzņēmums nav atsevišķi nodalīts un identificēts uzņēmējdarbības veids, taču ārvalstu pieredze pierāda, ka tikai tad, ja valsts mērķtiecīgi atbalsta un veicina sociālo uzņēmējdarbību, tās ietekme uz valsts sociāli ekonomisko politiku un spēja risināt sociālās problēmas ir nozīmīga un vērā ņemama. Kā konstatēts pētījumā, valstīs, kur likumdošanas un politikas dokumentu līmenī sociālā uzņēmējdarbība ir atpazīta, sociālie uzņēmumi veidojas daudz straujāk (piemēram, Itālijā pēc likuma par sociālo kooperatīvu pieņemšanu sociālo uzņēmumu skaits pieauga sešas reizes), un to sasniegtie rezultāti ir ievērojamāki (Itālijā 2008. gadā sociālo kooperatīvu apgrozījums bija gandrīz deviņi miljardi eiro¹³⁶). Pētnieki uzsver, ka apgrozījuma summas apmērs nav vienīgais un galvenais kritērijs, kā novērtēt sociālā uzņēmuma efektivitāti, bet tas ļauj izdarīt zināmus secinājumus, šajā gadījumā – liecinot par veiksmīgu darbību.

¹³⁵ Komisijas paziņojums „Sociālās uzņēmējdarbības iniciatīva. Labvēlīgu apstākļu izveide sociālajiem uzņēmumiem – sociālās ekonomikas un sociālo inovāciju pamatam”. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0682:FIN:LV:PDF>, pg 3, [skatīts 15.08.2012.].

¹³⁶ The Italian Social Cooperatives in the 2008: a Portrait Using Descriptive and Principal Component Analysis, p. 12. Pieejams: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/Selected_Papers/Serie_3_All_sessions/ECSP-R11-06_Carini_et_al.pdf [skatīts 20.08.2012.].

Pētnieki uzskata: lai veicinātu sociālās uzņēmējdarbības izplatību un atpazīstamību Latvijā, politikas veidotājiem ir jāapzinās sociālo uzņēmēju nozīme sociālo problēmu risināšanā. Apzinoties, ka valsts ierobežoto finanšu līdzekļu dēļ objektīvi nevar atrisināt visas sociālās problēmas, valstij ir jāizstrādā citi – alternatīvi risinājumi, pieņemot atbilstošu normatīvo regulējumu. Pētnieki uzskata, ka sociālā uzņēmējdarbība ir instruments sociālo problēmu risināšanai arī Latvijā, taču valsts atbalsta trūkums kavē sociālās uzņēmējdarbības konceptam attīstīties un izplatīties. Pētnieki uzskata, ka **sociālie uzņēmēji kā īpaša grupa ir jāiekļauj valsts politikas dokumentos un ir jārada pietiekami efektīvs normatīvais regulējums, kas ļautu nošķirt sociālo uzņēmēju no citiem komersantiem vai nevalstiskajām organizācijām, tādējādi uzsverot šo uzņēmumu īpašo lomu valsts sociālās ekonomikas politikā.**

2. Sociālo uzņēmumu raksturo piecas pazīmes

Eiropas valstīs pastāv dažādi kritēriji, kā nošķirt sociālos uzņēmumus no citiem uzņēmumiem un nevalstiskajām organizācijām. Arī dažādi pētniecības centri un atzīti eksperti ir devuši savu ieguldījumu kritēriju pilnveidē, taču Latvijas uzdevums būtu izveidot savu, konkrētajai situācijai un tiesiskajai kārtībai atbilstošu pazīmju kopumu. Kā jau tas minēts iepriekš, M. Junuss ir noteicis septiņas pazīmes, arī pētniecības centrs „EMES Network”, analizējot Eiropas valstu pieredzi, ir sniedzis sociālā uzņēmuma pazīmes, būtisku ieguldījumu vienotās izpratnes veidošanā ir veikusi arī Eiropas Komisija. Apkopojot šo dažādo praksi, veidojas šāda kopaina:

Tabula Nr.4

M. Junusa noteiktās pazīmes	„EMES Network” identificētās pazīmes	Eiropas Komisijas izmantotās pazīmes
1) Biznesa mērķis ir nevis maksimāla peļņa, bet novērst nabadzību vai arī sociālu problēmu	1) Ilgstoša preču ražošana un pakalpojumu sniegšana	1) Uzņēmumiem galvenie ir sociālie mērķi, nevis peļņa, tiek radīts sociālais labums visas sabiedrības vai tās locekļu interesēs
2) Finansiāla un ekonomiska ilgtspēja	2) Augsta autonomijas pakāpe un neatkarība	2) Uzņēmums ir pārsvarā bezpeļņas struktūra un pārpalikumus galvenokārt investē atkārtoti, nevis sadala privātajiem akcionāriem vai īpašniekiem
3) Investori saņem atpakaļ tikai savu ieguldījumu bez procentiem	3) Augsts ekonomiskā riska līmenis	3) Uzņēmumiem ir dažādas
4) Kad investīcijas ir atmaksātas, uzņēmuma peļņa tiek izmantota tā attīstībai	4) Minimāls apmaksāto darbinieku skaits	
	5) Precīzi formulēts mērķis sniegt labumu sabiedrībai	
	6) Personu grupas iniciēts	
	7) Lēmuma pieņemšanas	

<p>5) Atbildība pret vidi</p> <p>6) Darbaspēks saņem darba tirgum atbilstošu atalgojumu un labākus darba apstākļus</p> <p>7) Dari ar prieku</p>	<p>vara neatkarīga no uzņēmuma īpašumtiesībām</p> <p>8) Mērķu grupu pārstāvju iesaistīšana uzņēmumu pārvaldīšanā</p> <p>9) Ierobežota vai pilnībā izslēgta peļņas sadale</p>	<p>juridiskās formas un modeļi: piem., kooperatīvi, brīvprātīgas apvienības, bezpeļņas apvienības, fondi, peļņas vai bezpeļņas uzņēmēj sabiedrības. Uzņēmumi apvieno dažādas juridiskās formas un dažreiz maina minēto formu atbilstoši savām vajadzībām</p> <p>4) Uzņēmumi ir ekonomikas dalībnieki, kas ražo preces un sniedz pakalpojumus (bieži vispārējas nozīmes), tajos bieži ir spēcīgs sociālās inovācijas aspekts</p> <p>5) Uzņēmumi darbojas kā neatkarīgas vienības, tajos ir spēcīgi līdzdalības un koplēmuma (darbinieki, lietotāji, locekļi), pārvaldības un demokrātijas (pārstāvības vai atklātas demokrātijas) aspekti</p> <p>6) Uzņēmumi bieži rodas no pilsoniskās sabiedrības organizācijām vai ir saistīti ar tām</p>
---	--	---

Izvērtējot iepriekš sniegtās sociālo uzņēmumu raksturojošās pazīmes, viennozīmīgi ir skaidrs, ka, neskatoties uz dažādiem kritēriju izvērsumiem, ir nostabilizējies vienota izpratne par to, kas ir sociālais uzņēmums un kā to nošķirt no jebkura cita uzņēmuma vai nevalstiskās organizācijas darbības.

Visos iepriekš minētajos kritērijos dominē piecas pamatpazīmes, kuras var konstatēt arī pētījumā apskatīto valstu praksēs:

- 1) **Uzņēmuma izveides mērķis ir vērsts uz sociālo vai sabiedrībai nozīmīgo problēmu risināšanu**, pretstatot mērķim gūt peļņu tā īpašnieku labā. Šī pazīme ir ikvienā valstī, kur sociālā uzņēmējdarbība ir atpazīta un tiek veicināta.
- 2) **Uzņēmumi ir ekonomikas dalībnieki**, kas ražo preces un sniedz pakalpojumus. Šis kritērijs norāda, ka sociālais uzņēmums izmanto komercdarbības metodes un instrumentus savu mērķu sasniegšanā, turklāt uzņēmuma darbībai ir jābūt finansiāli un ekonomiski ilgtspējīgai.
- 3) **Uzņēmumiem ir peļņas sadales ierobežojumi**, pilnībā vai daļēji aizliedzot/ atļaujot sadalīt peļņu starp īpašniekiem. Pētījumā konstatēts, ka ne visās valstīs ir noteikti ierobežojumi peļņas sadalē, piem., Beļģijā īpašniekiem var tikt izmaksāti ne vairāk kā 6% no uzņēmuma peļņas, Itālijā – ne vairāk kā 20% no peļņas, savukārt Lietuvā šāda ierobežojuma nav.
- 4) **Uzņēmumā darbiniekiem tiek maksāts darba tirgum atbilstošs atalgojums**. Ne visās Eiropas valstīs normatīvajos aktos, kas regulē sociālo uzņēmējdarbību, ir noteikti ierobežojumi attiecībā uz atalgojuma apmēru. Somijas likums par sociālajiem uzņēmumiem nosaka, ka atlīdzības lielums, kas tiek maksāts sociālajā uzņēmumā strādājošajiem, ir samērīgs. Pētnieki uzskata, ka atalgojuma apmēram, ko saņem sociālā uzņēmumā strādājošie, jābūt gan samērīgam, gan atbilstošam darba tirgū esošam atalgojuma apmēram. Pētot Latvijas pieredzi, uzņēmēji īpaši uzsvēra, ka uzņēmumā nodarbinātās personas saņem atalgojumu, kas atbilst atalgojumam darba tirgū (piem., SIA „Wooly World” nodarbinātās personas (redzes invalīdi) saņem tirgum atbilstošu atalgojumu, kas ir augstāks, nekā saņem darbinieki ar īpašām vajadzībām citviet. Biedrībā „Mammu.lv” darbinieces saņem atalgojumu, kas ir virs tirgū esošā atalgojuma apmēra par tādu pašu darbu).
- 5) **Uzņēmuma pārvaldībā tiek iesaistīti mērķgrupu pārstāvji**. Gan Eiropas Komisijas, gan „EMES Network” izstrādātajos kritērijos ir noteikts, ka sociālie uzņēmumi savā pārvaldē iesaista gan darbiniekus, gan klientus, gan īpašniekus. Pētījumā konstatēts, ka parasti šāds kritērijs tiek noteikts to valstu normatīvajos aktos, kur attīstīta kooperatīvu darbība (piem., Itālijā un Francijā). Pētnieki uzskata, ka kritērija izpilde veicina uzņēmuma darbības efektivitāti, jo, tikai iesaistot konkrētās mērķgrupas uzņēmuma pārvaldē, var labāk un ātrāk sasniegt uzņēmuma definēto mērķi – risināt konkrēto sociālo problēmu.

Izvērtējot Latvijas situāciju un ārvalstu pieredzi, pētnieki uzskata, ka sociālais uzņēmums Latvijā ir tāds, kas atbilst šādām pazīmēm:

- 1) uzņēmuma mērķis ir risināt sabiedrībai nozīmīgu sociālo problēmu;
- 2) ilgstoša preču ražošana un pakalpojumu sniegšana;
- 3) ienākumu ieguldīšana sociālo mērķu sasniegšanai, uzņēmuma darbības attīstībai vai rezerves fonda veidošanai¹³⁷;
- 4) samērīgs darbinieku darba atlīdzības apmērs;
- 5) mērķgrupu pārstāvju līdzdalība uzņēmuma pārvaldē.

3. Sociālais uzņēmums var darboties, izvēloties dažādas juridiskā statusa formas, taču izvēlēta forma nedrīkst kavēt veiksmīgu saimniecisko darbību

Sociālie uzņēmumi Eiropā darbojas dažādos juridiskos statusos un formās, ņemot vērā gan pastāvošās uzņēmējdarbības tradīcijas, gan atbildīgo politikas virzītāju ieceres par to, ar ko sociālam uzņēmumam būtu jānodarbojas. Ne visās valstīs pastāv nosacījums, ka ar sociālo uzņēmējdarbību nodarbojas tikai biznesa uzņēmumi jeb komersanti. Eiropas valstīs, kur nevalstiskās organizācijas var nodarboties ar uzņēmējdarbību vai aktīvu saimniecisko darbību, sociālie uzņēmumi izvēlas tieši šo juridisko formu. Taču valstīs, kur nevalstiskā sektora saimnieciskā darbība ir ierobežota, sociālie uzņēmumi izvēlas komersanta juridisko statusu. Papildus tam ir valstis, kur likumdevējs ir izveidojis īpašu juridisko formu – sociālais uzņēmums, tādējādi nošķirot šo veidojumu gan no komersanta, gan nevalstiskas organizācijas. Tāpat Eiropā ir valstis, kur sociālie uzņēmumi netiek īpaši nošķirti vai klasificēti, pietiek ar faktu, ka tā darbības metodes un peļņas sadales noteikumi ir vērsti uz sociālo problēmu risināšanu.

Tradicionāli ar sociālo uzņēmējdarbību Eiropas valstīs nodarbojas šādas juridiskās personas – kooperatīvi, komersanti un nevalstiskās organizācijas. Eiropas Komisija savā ziņojumā ir uzsvērusi, ka sociālajiem uzņēmumiem ir dažādas juridiskās formas un modeļi, piem., kooperatīvi, brīvprātīgas apvienības, bezpeļņas apvienības, fondi, peļņas vai bezpeļņas uzņēmējsabiedrības.¹³⁸

¹³⁷ Lai veicinātu sociālo uzņēmumu izveidi Latvijā, pētnieki norāda, ka pārejas periodā sociālajiem uzņēmumiem varētu ļaut izmaksāt daļu no savas peļņas dividendēs uzņēmuma īpašniekiem. Pētnieki uzskata, ka izmaksājamās summas apmērs nedrīkstētu pārsniegt 10% no uzņēmuma peļņas, pirms tam no ieņēmumiem atrēķinot valsts subsīdijas vai uzņēmumam piešķirtos grantus.

¹³⁸ Komisijas paziņojums. Sociālās uzņēmējdarbības iniciatīva. Labvēlīgu apstākļu izveide sociālajiem uzņēmumiem – sociālās ekonomikas un sociālo inovāciju pamatam. Brisele: Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja, 2011, 2. lpp. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:229:0044:0048:LV:PDF> [skatīts 08.08.2012.].

Kā jau iepriekš konstatēts, viens no sociālās uzņēmējdarbības kritērijiem ir efektīva un ar biznesa instrumentiem veikta darbība. Diemžēl Latvijā spēkā esošās tiesību normas „Biedrību un nodibinājumu likumā” liedz biedrībai vai nodibinājumam nodarboties ar saimniecisko darbību pilnā apmērā, nosakot, ka saimnieciskā darbība ir biedrības vai nodibinājuma papilddarbība. Kā tas konstatēts iepriekš, biedrība vai nodibinājums var uzsākt sociālo uzņēmējdarbību organizācijas paspārnē, bet, saimnieciskajai darbībai attīstoties un paplašinoties, biedrība vai nodibinājums būs spiests meklēt citus risinājumus, piemēram, izveidojot komersantu vai pārveidojoties par komersantu. **Iepazīstoties ar Latvijas sociālās uzņēmējdarbības piemēriem vai tādiem, kas mēģina definēt savu darbību kā sociālo uzņēmējdarbību, pētnieki ir secinājuši, ka Latvijā optimāls risinājums būtu noteikt, ka sociālā uzņēmuma statusu var iegūt tikai komersanti vai tiem pielīdzināmas personas – komercsabiedrības, individuālie komersanti, pašnodarbinātas personas, individuālie uzņēmumi, zemnieka vai zvejnieka saimniecības un kooperatīvi, tādējādi uzsverot šīs sociāli nozīmīgās aktivitātes īpašo raksturu – problēmu risināšanu ar uzņēmējdarbības palīdzību.**

Nav pamata veidot jaunu uzņēmējdarbības formu, kas papildinātu līdz šim Komerclikumā uzskaitītās formas (piemēram, Portugālē un Polijā ir speciāla juridiskā forma – sociālais kooperatīvs, un tikai tad, ja uzņēmums izvēlas šo juridisko formu, tas tiek uzskatīts par sociālo uzņēmumu). Jāskatās uz citiem risinājumiem.

Lai nošķirtu sociālos uzņēmumus no citiem uzņēmējdarbības veidiem, pētnieki uzskata, ka ir jāizveido īpašs – sociālās uzņēmējdarbības (vai sociālās komercdarbības) veicēja – statuss, kuru piešķir komersantiem vai tiem pielīdzināmām personām, kas atbilst noteiktiem kritērijiem.

4. Sociālais uzņēmums īpašo statusu iegūst tikai tad, ja tā darbība un mērķi atbilst noteiktiem kritērijiem. Atbilstību kritērijiem izvērtē speciāli izveidota iestāde.

Pētījumā konstatēts, ka Eiropā var nodalīt trīs pieejas, kā sociālie uzņēmumi tiek klasificēti vai nodalīti no ikviena cita uzņēmuma vai nevalstiskās organizācijas:

- 1) **Dibinot uzņēmumu, tiek izvēlēta īpaša juridiskā forma, un tādējādi uzņēmums iegūst sociālā uzņēmuma statusu.** Piemēram, Itālijā un Francijā, izvēloties sociālā kooperatīva un darba integrācijas sociālā uzņēmuma juridisko

formu, uzņēmums automātiski tiek klasificēts kā sociālais uzņēmums. Līdzīgi ir Lielbritānijā, kur ir iespēja reģistrēt sociālo firmu.

- 2) **Uzņēmumam nav jāreģistrējas vai jāizvēlas īpaša juridiskā forma**, pietiek, ja uzņēmums atbilst noteiktām pazīmēm. Apliecinājums tam, ka uzņēmums ir sociālais uzņēmums, izriet no uzņēmuma dibināšanas dokumentiem un darbības metodēm. Šāda pieeja ir izplatīta Lielbritānijā un Somijā. Kaut gan uzņēmumiem pastāv iespēja iegūt sabiedrības interešu kompānijas statusu vai sociālā uzņēmuma statusu, liela daļa sociālo uzņēmumu deklarējas par sociāliem uzņēmumiem un neveic īpašo reģistrāciju. Jāpiezīmē, ka nereti šādi sociālie uzņēmēji nesaņem valsts atbalstu.
- 3) **Uzņēmums iegūst sociālā uzņēmuma statusu, reģistrējoties noteiktā valsts reģistrā.** Lietuvā sociālā uzņēmuma statusu piešķir Lietuvas valdības pilnvarotā iestāde – Darba birža. Šī iestāde ne tikai veic reģistra funkcijas, bet arī administrē dažādus projektus, lai veicinātu sociālo uzņēmējdarbību Lietuvā. Lielbritānijā sabiedrības interešu kompānijas statusu piešķir speciāli izveidota iestāde – Sabiedrības interešu kompāniju regulators (*Regulator of Community Interest Companies*). Regulators ne tikai veic sākotnējo uzņēmuma pārbaudi, bet arī regulāri nodrošina uzraudzību pār uzņēmuma darbību un pārrauga peļņas izlietošanu. Uzņēmums, kas vēlas iegūt sabiedrības interešu kompānijas statusu, iesniedz regulatoram īpašu apliecinājumu (*Statement*), norādot uzņēmuma darbības mērķi un tā sabiedrisko nozīmīgumu.

Izvērtējot iepriekš minētās prakses un pētījumā uzrunāto sociālo uzņēmēju pieredzi, pētnieki uzskata, ka **Latvijā ir jāizveido koleģiāla un starpinstitucionāla iestāde, kas sniedz priekšlikumu vai arī pati pieņem lēmumu par sociālā uzņēmuma statusa piešķiršanu vai anulēšanu, balstoties uz normatīvajos aktos noteiktiem kritērijiem.**

5. Sociālais uzņēmums var risināt ikvienu sabiedrībā nozīmīgu problēmu

Grūti novērtējamu, bet ļoti nozīmīgu lomu sociālie uzņēmumi uzņemas, risinot dažādas sabiedrībai svarīgas problēmas, kas citkārt būtu jārisina valstij. Pētījumā secināts, ka sociālie uzņēmumi darbojas, lai sasniegtu sociāla rakstura mērķus, kas var sakrist ar valsts politikas mērķiem, turklāt bieži vien tie sniedz labākas kvalitātes pakalpojumus un preces, jo uzņēmuma pārvaldībā tiek iesaistīti pakalpojumu un preču saņēmēji (klienti). Sociālie uzņēmumi nereti darbojas jomās, kurās parastie uzņēmumi reti iesaistās, turklāt tie paši par sevi pilda būtisku

sociālu funkciju – atjauno „sociālo kapitālu”. Izvērtējot sociālo uzņēmumu darbības jomas, jāsecina, ka daļa Eiropas valstu veicina tādu sociālo uzņēmumu darbību, kuru primārais mērķis ir risināt bezdarba problēmas, taču ir valstis, kurās atbalsts tiek nodrošināts ikvienam sociālajam uzņēmumam, kas risina jebkādu sociālo problēmu, sākot no vides problēmām, beidzot ar izglītības jautājumiem (piemēram, Lielbritānija). Šo plašo pieeju, neierobežojot sociālo uzņēmumu darbības jomas, savā paziņojumā ir norādījusi arī Eiropas Komisija¹³⁹.

Izpētot Latvijas praksi, konstatēts, ka Latvijā sociālie uzņēmumi pārsvarā risina nodarbinātības problēmas, piedāvājot darba vietas vai iepērkot izstrādājumus no personu grupām, kas izstumtas no darba tirgus vai marginalizētas. Taču pētījuma autori mudina Latvijas situācijā neierobežot sociālā uzņēmuma darbības jomas, strikti nosakot konkrētu sociālo problēmu loku, ko tie risina. Valsts var un tai būtu jānosaka īpaši atbalsta mehānismi sociālās uzņēmējdarbības veicējiem valstij nozīmīgās jomās, tādās kā veselība, izglītība, nodarbinātība, integrācija un citās.

Izvērtējot ārvalstu praksi un ņemot vērā Eiropas Komisijas atziņas, **pētnieki uzskata, ka, izstrādājot normatīvo regulējumu sociālās uzņēmējdarbības atbalstam Latvijā, sociālo uzņēmumu darbības jomas nevajag ierobežot, gluži pretēji, likumam jāļauj sociālajam uzņēmumam darboties ikvienā sabiedrībai nozīmīgā jomā.**

6. Sociālās uzņēmējdarbības un sociālā uzņēmuma definīcija jānosaka normatīvajā aktā

Eiropas valstīs, kur sociālā uzņēmējdarbība ir normatīvajos aktos vai politikas dokumentos nostiprināts jēdziens, sociālā uzņēmējdarbība netiek definēta kā īpašs uzņēmējdarbības paveids, bet ir sniegta sociālā uzņēmuma legāldefinīcija, norādot tā īpašo darbības mērķi – risināt sociālo problēmu. Kā to atzīst „EMES Network” eksperti, sociālais uzņēmums ir privāta bezpeļņas organizācija (*not-for-profit private organization*), kas piedāvā pakalpojumus vai preces ar mērķi sniegt labumu sabiedrībai.¹⁴⁰ Savukārt Eiropas Komisija nosaka, ka „sociālais uzņēmums, kas ir

¹³⁹ Tāpat par „sociālajiem uzņēmumiem” Komisija uzskata tādus uzņēmumus, kuriem komercdarbības jēga ir sociāls vai sabiedriska mērķis [..]. 2. lpp., Sk.: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0682:FIN:LV:PDF>, [skatīts 08.08.2012.].

¹⁴⁰ Travaglini C., Bandini F., Mancinone K. Social Enterprise in Europe: Governance Models. An analysis of social enterprises governance models through a comparative study of the legislation of eleven countries. [b. g.], p. 2. Pieejams:

http://www.euricse.eu/sites/euricse.eu/files/db_uploads/documents/1254755470_n175.pdf [skatīts 18.06.2012.]; skat. arī: Brouard F., Larivet S. Social enterprises: Definitions and Boundaries. Conference ANSER – ARES 2011 Conference Association for Nonprofit and Social Economy Research, 2011.

Pieejams:

<http://www.anser-ares.ca/files/conf11/papers/Brouard-Larivet.pdf> [skatīts 09.06.2012.].

sociālās ekonomikas dalībnieks, ir tāds uzņēmums, kura galvenais mērķis ir īstenot sociālo ietekmi, nevis radīt ieguvumus saviem īpašniekiem vai partneriem”.¹⁴¹

Pētnieki, apkopojot ārvalstu pieredzi, teorētisko pētījumu secinājumus, kā arī izvērtējot Latvijas sociālo uzņēmumu piemērus, sniedz šādas definīcijas:

Sociālā uzņēmējdarbība ir process, kurā komersants ražo preces vai sniedz pakalpojumus ar mērķi risināt sociālo problēmu iepretim mērķim gūt finansiālu labumu uzņēmuma īpašniekiem.

Sociālā uzņēmējdarbība nav sociālās palīdzības sniegšana (piemēram, pabalsti, kurus sniedz valsts un pašvaldība vai NVO) vai uzņēmējdarbība ar mērķi primāri gūt finanšu ienākumus īpašniekiem vai investoriem vai darbība, kas vērsta uz politikas procesu ietekmēšanu.

Sociālais uzņēmums:

- a) ir komercsabiedrība, individuālais komersants, pašnodarbināta persona, individuālais uzņēmums, zemnieka vai zvejnieka saimniecība un kooperatīvā sabiedrība,
- b) tā darbības mērķis ir risināt sociālas problēmas, radot novērtējamu un derīgu sabiedrisko labumu,
- c) tas organizē darbību atbilstoši komercdarbības praksei, cik tālu speciālie likumi nenosaka ierobežojumus,
- d) uzņēmuma pārvaldes metodes un īpašumtiesību īstenošana balstās uz demokrātiskiem un līdzdalības principiem.

7. Valstij ir jārada efektīvi finanšu atbalsta mehānismi sociālās uzņēmējdarbības veicināšanai

Izvērtējot valsts atbalstu sociālajiem uzņēmumiem, jāpiezīmē, ka arī šeit ir dažādas pieejas un risinājumi. Ir valstis, kur sociālie uzņēmumi saņem nodokļu atlaides vai ir īpaši privileģēti valsts iepirkumu sistēmā, taču ir valstis, kur sociālie uzņēmumi darbojas „parastos” apstākļos un to darbība netiek īpaši atbalstīta. Latvijā uzņēmumiem, kas nodarbina īpašās personas grupas, ir iespējas

¹⁴¹ Komisijas paziņojums. Sociālās uzņēmējdarbības iniciatīva. Labvēlīgu apstākļu izveide sociālajiem uzņēmumiem – sociālās ekonomikas un sociālo inovāciju pamatam. Brisele: Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja, 2011, 2. lpp. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:229:0044:0048:LV:PDF> [skatīts 08.08.2012.].

pretendēt uz valsts subsidētām darba vietām un subsidētiem izdevumiem, kas tādējādi rodas, taču nereti šādi uzņēmumi nav uzskatāmi par sociālajiem, jo to darbības mērķis ir pavisam cits – peļņas gūšana uzņēmuma īpašniekiem – un īpašās personu grupas, kas tiek nodarbinātas, ir tikai instrumenti mērķa sasniegšanai.

Speciālo normu un politikas dokumentu trūkums Latvijā nav traucējis sociālajiem uzņēmumiem izveidoties un darboties pat bez īpaša valsts atbalsta, tomēr sociālās uzņēmējdarbības sektoram var būt daudz nozīmīgāka loma sociālu un ekonomisku problēmu risināšanā, ja tas saņemtu valsts atbalstu.

Pētnieki uzskata, ka Latvijā sociālajiem uzņēmumiem jāparedz reāli un efektīvi atbalsta pasākumi, piemēram:

- a) finanšu instrumenti privāto investoru līdzekļu piesaistei sociālās uzņēmējdarbības kontekstā;
- b) valsts un pašvaldību subsīdijas vai projektu granti;
- c) īpaši atbalsta instrumenti, uzsākot uzņēmuma darbību;
- d) konsultācijas biznesa inkubatoros, īpašos šim mērķim izveidotos fondos un organizācijās vai valsts un pašvaldību veidotās iestādēs;
- e) fondi, kas piešķir līdzekļus sociālās uzņēmējdarbības attīstībai, šādi fondi var tikt veidoti struktūrfondos, ko arī ieteikusi Eiropas Komisija;¹⁴²
- f) priekšrocības publiskajos iepirkumos;
- g) valsts atbalsts uzņēmumu iesaistei citu valstu tirgos;
- h) valsts vai pašvaldību uzdevumu deleģēšana;
- i) nodokļu atvieglojumi (piem., atbrīvojumu no uzņēmuma ienākuma nodokļa maksāšanas vai pievienotās vērtības nodokļa likmes samazinājums);
- j) sociālo uzņēmumu zīmolvērtība, ko palīdz nodrošināt valsts vai pašvaldības institūcijas,
- k) 0% kredīta un/vai kredītlīnijas iegūšanas tiesības, uzsākot sociālo uzņēmējdarbību un atbalsta nodrošinājumam pirmos trīs darbības gadus;
- l) koordinācijas un atbalsta centru izveide.

¹⁴² Sociālajiem uzņēmējiem Latvijā (vismaz pārejas periodā, kad izveidojas „kritiskā” masa) ir jādod tiesības izmantot finanšu avotus – gan tos, kuri pieejami nevalstiskām organizācijām, gan tos, kuri pieejami uzņēmējiem. Pārejas periodā būtisks uzsvars liekams uz sociālās uzņēmējdarbības kā prakses ieviešanu Latvijā, ne pastarpinātu atbalsta un infrastruktūru veicinošo fondu atbalsta nodrošinājumu.

Sociālajai uzņēmējdarbībai Latvijā ir jārada tiesisks regulējums un jānosaka efektīvi finanšu atbalsta mehānismi, paredzot, ka prasības un ierobežojumi, kas tiks attiecināti uz sociālajiem uzņēmējiem un to darbību, ir adekvāti valsts finanšu atbalstam. Sociālā uzņēmējdarbība nav panaceja sociālo problēmu risināšanai, un tā nekad neaizstās valsts tiešo sociālo atbalstu vai nevalstisko organizāciju darbību, tas ir tikai viens no veidiem, kā efektīvi, ilgtspējīgi un ar biznesa instrumentiem risināt sociālās problēmas, iesaistot ikvienu sabiedrības locekli labāks nākotnes veidošanā. Identificējot un nošķirot sociālos uzņēmumus no citiem komersantiem vai nevalstiskajām organizācijām, tiks nostiprināta tiesiskā nepārprotamība, kas atvieglos sociālo uzņēmumu nodibināšanu un darbību un veicinās sociālās uzņēmējdarbības koncepta popularitāti sabiedrībā. Pētījumā konstatēts, ka, neraugoties uz juridiskā regulējuma trūkumu un finanšu atbalsta instrumentu neesamību sociālajai uzņēmējdarbībai, Latvijā darbojas vairāki uzņēmumi, kuru darbību var uzskatīt par sociālo uzņēmējdarbību. Taču ārvalstu pieredze ir pierādījusi, ka tikai tad, ja valsts politikas veidotāji atzīs un akceptēs šīs īpašās grupas nozīmīgumu un radīs pietiekamu finanšu atbalstu sociālajiem uzņēmumiem, tiks veidoti arvien jauni sociālie uzņēmumi. Pietiekams finanšu atbalsts uzņēmīgiem cilvēkiem Latvijā nodrošinās iespēju rast efektīvas un inovatīvas metodes sociālo problēmu risināšanai, tādējādi mazinot sociālo spiedi sabiedrībā un vairojot drošības sajūtu ikvienam sabiedrības loceklim.

Izmantoto avotu saraksts

1. A Guide to Legal Forms for Social Enterprise. London: Department for Business, Innovation and Skills, 2011. Pieejams: <http://www.bis.gov.uk/assets/biscore/business-law/docs/g/11-1400-guide-legal-forms-for-social-enterprise> [skatīts 14.06.2012.].
2. About Social Enterprise. Pieejams: <http://www.socialenterprise.ie/default.aspx?m=23&mi=215&ms=0> [skatīts 19.05.2012.].
3. Act on Social Enterprises. No. 1351/2003. December 30, 2003. Pieejams: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2003/en20031351.pdf> [skatīts 10.05.2012.].
4. Act on the public employment service. 30 December, 2002/1295. Pieejams: <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2002/en20021295.pdf> [skatīts 13.06.2012.].
5. Aides publiques de l'Etat pour le financement. Pieejams: <http://www.kmu.admin.ch/themen/00175/00199/index.html?lang=fr> [skatīts 28.05.2012.].
6. Au 31 décembre 2010, on en compte 190 dans le paysage économique français. Pieejams : <http://www.les-scic.coop/sites/fr/les-scic/documentation/chiffres-cles> [skatīts 23.05.2012.].
7. Avilés G., Bracci A., Crivelli L. The future of social enterprise in Switzerland: preliminary results of an empirical investigation. 2nd EMES International Conference on Social Enterprise 1–4 July 2009. Pieejams: http://www.euricse.eu/sites/euricse.eu/files/db_uploads/documents/1254491636_n148.pdf [skatīts 28.05.2012.].
8. Borzaga C. The Concept and Practice of Social Enterprise in Europe. The Italian Experience. Euricse: Social Entrepreneurship – The Possibilities and Prospects Belgrade – April 26th 2010. Pieejams: http://www.emins.org/sr/aktivnosti/projekti/podrska-soc/P3_Carlo_Borzaga.pdf [skatīts 17.05.2012.].
9. Brouard F., Larivet S. Social enterprises: Definitions and Boundaries. Conférence ANSER – ARES 2011 Conference Association for Nonprofit and Social Economy Research, 2011.
10. Carini C., Costa E., Carpita M., Andreus M. The Italian Social Cooperatives in The 2008: a portrait using descriptive and principal component analysis. 3rd EMES International Research Conference on Social Enterprise, Roskilde (Denmark), July 4–7, 2011. EMES Conferences Selected Papers, 2011. Pieejams: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/Selected_Papers/Serie_3_All_sessions/E_CSP-R11-06_Carini_et_al.pdf [skatīts 12.06.2012.].
11. Code Civil Suisse. Livre premier. Chapitre II: Des Associations, Chapitre III: Des Fondations. Pieejams : <http://www.admin.ch/ch/f/rs/210/index1.html> [skatīts 28.05.2012.].

12. Code des societes. 7 mai 1999. Pieejams: <http://alturl.com/5vvo4> [skatīts 14.05.2012.].
13. Community interest companies. The key facts. 2008. Pieejams: <http://www.bis.gov.uk/assets/bispartners/cicregulator/docs/leaflets/08-1559-community-interest-companies-key-facts-leaflet> [skatīts 12.06.2012.].
14. Community interest company. Pieejams: <http://www.bis.gov.uk/assets/bispartners/cicregulator/docs/guidance/11-951-community-interest-companies-guidance-chapter-2-preliminary%20considerations.pdf> [skatīts 23.05.2012.].
15. Comparative table of existing legislation in Europe. Brussels: The European Confederation of Workers' Co-operatives, Social Cooperatives and Social and Participative Enterprises. Pieejams: <http://europeandcis.undp.org/files/uploads/legislation%20social%20coop%20social%20enterprise%20final%20EN.pdf> [skatīts 20.05.2012.].
16. Comparative table of existing legislation in Europe. Pieejams: <http://europeandcis.undp.org/files/uploads/legislation%20social%20coop%20social%20enterprise%20final%20EN.pdf> [skatīts 23.07.2012.].
17. De Rosa F. The Social Economy, Public Procurement and Public-Social Partnership in Europe. Pieejams: <http://www.socialeconomy.pl/x/438724>; http://www.socialenterprise.org.uk/uploads/files/2012/02/public_services_act_2012_a_brief_guide_web.pdf
18. Defourny J., Nyssens M. Social enterprise in Europe: Recent trends and developments. EMES European Research Network, 2008. Pieejams: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/News/2008/WP_08_01_SE_WEB.pdf [skatīts 10.06.2012.].
19. Defourny J., Nyssens M. Social enterprise in Europe: Recent trends and developments. EMES European Research Network, 2008. Pieejams: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/News/2008/WP_08_01_SE_WEB.pdf [skatīts 10.06.2012.].
20. Delaunois P. Profils nationaux des entreprises sociales d'insertion Luxembourg. EMES European Research Network, 2007. Pieejams: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/ELEXIES/ELEXIES_WP_03-07_LUX.pdf [skatīts 25.05.2012.].
21. Eme B. Les entreprises sociales d'insertion par le travail en France. Paris: EMES European Research Network, 2001. Pieejams: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/PERSE/PERSE_WP_02-01_F.pdf [skatīts 06.06.2012.].
22. Entrepreneurs now numbering near 400 million in 54 countries, according to gem 2011 global report. Pieejams: <http://www.gemconsortium.org/news/758/entrepreneurs-now-numbering-near-400-million-in-54-countries,-according-to-gem-2011-global-report> [skatīts 12.03.2012.].

23. European Confederation of Worker Cooperatives, Social cooperatives and social and participative enterprises. Pieejams: <http://www.dublinpact.ie/new/Doc%2004%20-%20PLANET%20Exploing%20Social%20Enterprise.Oct.09.pdf> [skatīts 21.06.2012.].
24. Gosling P. Social co-operatives in Italy: Lessons for the UK. Social Enterprise London, 2002. Pieejams: <http://www.sel.org.uk/uploads/SocialCooperativesInItaly.pdf> [skatīts 14.06.2012.].
25. Heckl E., Pecher I. Study on Practices and Policies in the Social Enterprise Sector in Europe. Final Report. Austrian Institute for SME Research and TSE Entre, Turku School of Economics, Finland. Vienna, June 2007. Pieejams: http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/_getdocument.cfm?doc_id=3408 [skatīts 04.06.2012.].
26. Huotari T. Sosiaalisen yrityksen uudet kehykset. (New frames for the social enterprises). University of Jyväskylä. Master's graduate theses September 2005. p. 109. Citēts pēc: Pättiniemi P. Development of legal framework for social enterprises in Finland. Discussion on Social enterprises. [b.v.], 2006. Pieejams: <http://www.oecd.org/dataoecd/8/51/37508850.pdf> [skatīts 17.05.2012.].
27. Iamiceli P. Regulating social enterprises: a comparative view on some of the legal models in the European context. Gdansk Social Economy Conference Gdansk, June 26-28, 2008. Pieejams: http://www.ekonomiaspoleczna.pl/files/ekonomiaspoleczna.pl/public/gk/panele/GKES_s esjaA_PIamiceli_Regualting_social_enterprises.pdf [skatīts 02.06.2012.].
28. Kādi ir atvieglojumi nekustamā īpašuma nodokļa maksātājiem? Pieejams: <http://www.vid.gov.lv/default.aspx?tabid=8&id=176&hl=1&oid=3294&mod=35> [skatīts 23.05.2012.].
29. Komerclikums. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=5490> [skatīts 20.06.2012.].
30. Kreile K. Sociālā biznesa attīstības iespēju analīze Latvijā. Rīgas Starptautiskā ekonomikas un biznesa administrācijas skola Maģistra darbs, 2010.
31. L'association d'intérêt collectif nn nouveau statut pour les entreprises de l'économie solidaire au Luxembourg. Le fonds pour l'économie solidaire une source de financement mixte, 2008. Pieejams: http://www.ope.lu/fileadmin/filelist/ope.lu/images/Main/03Pour_en_savoir_plus/Association_d_interet_collectif_.pdf [skatīts 25.05.2012.].
32. La société à finalité sociale. [b.g.]. Pieejams: <http://www.econosoc.be/files/sfs.pdf> [skatīts 07.06.2012.].
33. Likums „Par nekustamā īpašuma nodokli”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=43913>, [skatīts 28.05.2012.].
34. Likums „Par bezpeļņas organizāciju”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=72426> [skatīts 20.06.2012.].

35. Likums „Par bezpeļņas organizāciju”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=72426> [skatīts 20.06.2012.].
36. Likums „Par pievienotās vērtības nodokli”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=34443>, [skatīts 28.05.2012.].
37. Likums „Par uzņēmuma ienākumu nodokli”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=34094> [skatīts 28.05.2012.].
38. Likums par bezpeļņas asociācijām (Loi sur les associations sans but lucratif, les associations internationales sans but lucratif et les foundations). Pieejams: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/loi_a1.pl?language=fr&la=F&cn=1921062701&table_name=loi&&caller=list&F&fromtab=loi&tri=dd+AS+RANK&rech=1&numero=1&sql=text+contains+ [skatīts 07.06.2012.].
39. Loi n° 47-1775 du 10 septembre 1947 portant statut de la cooperation (article 19⁵). Pieejams: http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do;jsessionid=B3A6AEB7D20076D987B43E490186C2E8.tpdjo03v_1?idSectionTA=LEGISCTA000006084034&cidTexte=JORFTEX000000684004&dateTexte=20120120 [skatīts 06.06.2012.].
40. Pättiniemi P. Development of legal framework for social enterprises in Finland. Discussion on Social enterprises. [b.v.], 2006. Pieejams: <http://www.oecd.org/dataoecd/8/51/37508850.pdf> [skatīts 17.05.2012.].
41. Pättiniemi P. Social Enterprises as Labour Market Measure. Kuopio University Publications E. Social Sciences, 2006, p. 130. Citēts pēc: Pättiniemi P. Development of legal framework for social enterprises in Finland. Discussion on Social enterprises. [b.v.], 2006. Pieejams: <http://www.oecd.org/dataoecd/8/51/37508850.pdf> [skatīts 17.05.2012.].
42. Pättiniemi P. Work Integration Social Enterprises in Finland. European Research Network, 2007. Pieejams: http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/PERSE/PERSE_WP_04-07_FIN.pdf [skatīts 03.06.2012.].
43. Public Services (Social Value) Act 2012. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2012/3/introduction/enacted> [skatīts 03.06.2012.].
44. Rodert A. Vienotā tirgus, ražošanas un patēriņa specializētā nodaļas atzinums par tematu “Sociālā uzņēmējdarbība”. Brisele: Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja, 2011.
45. Seven principles of social business. Pieejams: <http://www.muhammadyunus.org/Social-Business/seven-principles-of-social-business/> [skatīts 07.09.2012]
46. Small Business Guide. Pieejams: http://www.nhsscotlandprocurement.scot.nhs.uk/index.php?option=com_content&view=article&id=88:small-business-guide&catid=58:doing-business&Itemid=260 [skatīts 23.05.2012.].

47. Social cooperative for work integration. Cauto. [b.g.]. Pieejams:
http://socialeconomyaz.org/wp-content/uploads/2011/06/GKES_cluster_wise_Cauto.pdf
[skatīts 24.06.2012].
48. Social economy in Poland, 2009. Pieejams: <http://www.socialeconomy.pl/x/433523> [skatīts 12.06.2012.].
49. Social Enterprise: a strategy for success. Department of Trade and Industry, 2002.
Pieejams:
http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.cabinetoffice.gov.uk/media/cabinetoffice/third_sector/assets/se_strategy_2002.pdf [skatīts 29.05.2012.].
50. Social Entrepreneurs Fund. Pieejams:
<http://www.scotland.gov.uk/Topics/People/15300/funding/Fund> [skatīts 23.05.2012.].
51. Sociālās uzņēmējdarbības iniciatīva. Labvēlīgu apstākļu izveide sociālajiem uzņēmumiem – sociālās ekonomikas un sociālo inovāciju pamatam. Brisele: Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja, 2011.
52. Socialinių įmonių įstatymas. Pieejams:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=235368&p_query=&p_tr2=2
[skatīts 14.06.2012.]; Law on social enterprises. Pieejams:
http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=312453 [skatīts 14.06.2012.].
53. State of Social Enterprise Survey 2009. London: The Social Enterprise Coalition, 2009.
Pieejams: <http://www.socialenterprisescotland.org.uk/policy/93> [skatīts 12.06.2012.].
54. Study on Practices and Policies in the Social Enterprise Sector in Europe. Kmu forschung Austria. Austrian Institute for SME Research, 2007. Pieejams:
http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/_getdocument.cfm?doc_id=3407 [skatīts 09.06.2012.].
55. Terjesen S., Lepoutre J., Justo R. un Bosma N. 2011. *Global Entrepreneurship Monitor Report on Social Entrepreneurship*. EMES European Research Network, 2011. Pieejams:
http://www.gemconsortium.org/about.aspx?page=pub_gem_special_topic_reports
[skatīts 12.06.2012.].
56. The Italian social cooperatives in the 2008: a portrait using descriptive and principal component analysis. Pieejams:
http://www.emes.net/fileadmin/emes/PDF_files/Selected_Papers/Serie_3_All_sessions/E_CSP-R11-06_Carini_et_al.pdf [skatīts 20.08.2012.].
57. Thinking about starting a social enterprise? Pieejams:
<http://www.business.scotland.gov.uk/bdotg/action/detail?itemId=1079871206&r.i=1079871139&r.11=1073858805&r.12=1073859137&r.13=1079870761&r.s=m&r.t=RESOURCES&site=202&type=RESOURCES> [skatīts 01.06.2012.].
58. Time for Social Enterprise. Pieejams:
http://www.socialenterprise.org.uk/uploads/files/2011/12/time_for_social_enterprise_feb_2011.pdf, [skatīts 28.09.2012.].

59. Toward a new capitalism. Pieejams: <http://www.muhammadyunus.org/In-the-Media/toward-a-new-capitalism/> [skatīts 19.06.2012.].
60. Travaglini C., Bandini F., Mancinone K. Social Enterprise in Europe: Governance Models An analysis of governance models in social enterprises through a comparative study of the legislation of eleven countries. Facoltà di Economia di Forlì, AICCON, 2010. Pieejams: www.aiccon.it/file/convdoc/wp75.pdf [skatīts 25.05.2012.].
61. Unemployment Security Act. 602/1984. Pieejams: <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1984/en19840602.pdf> [skatīts 13.06.2012.].
62. Valsts prezidenta Konstitucionālo tiesību komisijas viedoklis par Latvijas valsts konstitucionālajiem pamatiem un neaizskaramo Satversmes kodolu, 17.09.2012. Pieejams: http://www.president.lv/images/modules/items/PDF/17092012_Viedoklis_2.pdf [skatīts 17.09.2012.].
63. VATES Foundation. Pieejams: <http://www.vates.fi> [skatīts 03.06.2012.].
64. Wygnański K., Frączak P. Social Economy in Poland: definitions, application, expectations and uncertainties. Social economy text, 2007. Pieejams: http://www.ekonomiaspoleczna.pl/files/ekonomiaspoleczna.pl/public/socialconomyinPL/wygnanski_openning_report.pdf [skatīts 23.05.2012.].
65. Закон о социальных предприятиях. Pieejams: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_e?p_id=267178&p_query=&p_tr2=2 [skatīts 14.06.2012.].

Pielikums

**SALĪDZINOŠĀ PĀRSKATA TABULA PAR NORMATĪVAJIEM AKTIEM,
KAS REGULĒ SOCIĀLO UZŅĒMĒJDARBĪBU EIROPĀ¹⁴³**

1. Sociālie kooperatīvi (un līdzīgi): Itālija, Portugāle, Spānija, Francija, Polija
2. Sociālie uzņēmumi (un līdzīgi): Beļģija, Somija, Lielbritānija, Itālija

1. Sociālie kooperatīvi					
	Itālija Sociālais kooperatīvs	Portugāle Sociālās solidaritātes kooperatīvs	Spānija Sociālās iniciatīvas kooperatīvs	Francija Sabiedrības interešu kooperatīva sabiedrība	Polija Sociālais kooperatīvs
Normatīvie akti	1991. gada 8. novembra likums nr. 381	Kooperatīvu likums (likums nr. 51/96, 1996. gada 7. septembris) un dekrēts nr. 7/98, 1998. gada 15. janvāris	Nacionālais likums 27/1999 un reģionālie likumi 12 autonomos reģionos, kas izdoti laika posmā no 1993. līdz 2000. gadam	Likums, kas izdots 2001. gada 17. jūlijā	Likums, kas izdots 2006. gada 5. jūnijā
Definīcija, tās tvērums	Vispārēja sabiedrības interese par iedzīvotāju sociālo integrāciju, izmantojot:	Sociālo nepieciešamību apmierināšana; sociāli neaizsargāto grupu, piemēram,	1. Nosacījums par atbalsta pakalpojumiem veselības, izglītības,	Preču un pakalpojumu, kam raksturīga sociāla lietderība, ražošana [kooperatīva	Bezdarbnieku, invalīdu sociālā un profesionālā integrācija darba tirgū;

¹⁴³ European Confederation of Worker Cooperatives, Social cooperatives and social and participative enterprises. Pieejams: <http://europeandcis.undp.org/files/uploads/legislation%20social%20coop%20social%20enterprise%20final%20EN.pdf> [skatīts 14.09.2012.].

<p>A tipa →</p> <p>B tipa →</p>	<p>a) sociālo, veselības un izglītības nozares pakalpojumu pārvaldi</p> <p>b) veidojot darbavietas lauksaimniecības, rūpniecības, tirdzniecības vai pakalpojumu nozarēs, lai veicinātu sociālo grupu, kas nav iekļautas darba tirgū (invalidi, cilvēki ar garīgiem traucējumiem, alkoholiķi, bērni no nelabvēlīgām ģimenēm, cietumnieki u.c.), integrāciju.</p>	<p>bērnu, jauniešu un cilvēku ar īpašām vajadzībām, bezdarbnieku, maznodrošinātu ģimeņu, integrācijas un atbalsta veicināšana; veicināt mazturīgo pilsoņu, kas izbraukuši no valsts, atgriešanos dzimtenē.</p>	<p>kultūras vai citās sociāla rakstura jomās.</p> <p>2. Jebkura ekonomikas aktivitāte, kuras mērķis ir sociāli diskriminētu personu integrācija darba tirgū vai jebkura cita ekonomikas aktivitāte, kas orientēta uz tādu sociālo vajadzību apmierināšanu, kuras tirgus nav spējis atrisināt.</p>	<p>dalībnieku] kopīgām interesēm.</p> <p>Tomēr likumā nav precīzi definēti jēdzieni „kopīgas intereses” un „sociāla lietderība”.</p>	<p>sociālu un izglītojošu aktivitāšu nodrošināšana šīm problēmgrupām.</p>
Struktūra					
<p>Dalībnieku kategorijas</p>	<p>1) Sociāli neaizsargātas personas (jāsastāda vismaz 30% no kooperatīva darbinieku kopskaita) ir dalībnieki B tipa kooperatīvā, ja personas stāvoklis to atļauj.</p> <p>2) Statūti var paredzēt brīvprātīgo dalībnieku kategoriju</p>	<p>1) Pilntiesīgie dalībnieki (<i>effective members</i>):</p> <p>– kooperatīva pakalpojumu lietotāji (pakalpojumus var saņemt gan sava, gan savas ģimenes labuma gūšanai)</p> <p>– kooperatīva darbinieki</p>	<p>1) Dalībnieki ir kooperatīva darbinieki</p> <p>2) Dažos reģionos – preču vai pakalpojumu labuma guvēji un saņēmēji</p> <p>3) Valsts iestādes</p> <p>4) Brīvprātīgie dalībnieki (atkarīgs no statūtos noteiktās kārtības un pašvaldību</p>	<p>Jābūt pārstāvētām vismaz 3 dalībnieku kategorijām:</p> <p>1) darbinieki</p> <p>2) preču/ pakalpojumu saņēmēji – labuma guvēji</p> <p>3) trešo kategoriju nosaka saskaņā ar kooperatīva īstenojamo projektu, mērķi.</p>	<p>1) Darbinieki – bezdarbnieki un/vai personas ar invaliditāti; citi dalībnieki (ne vairāk kā 20%), ja tie veic pienākumus, ko esošie darbinieki nevar veikt prasmju trūkuma dēļ.</p> <p>2) Nevalstiskās organizācijas</p>

	3) Kooperatīva darbinieki	2) Goda dalībnieki: personas, kas brīvprātīgi iesaistās kooperatīva darbībā, ražojot preces vai pakalpojumus, sekmē kooperatīva sociālā mērķa attīstību.	noteikumiem) 5) Sociāli neaizsargāto personu vecāki, skolotāji.		Brīvprātīgie var tikt nodarbināti kooperatīvā, taču tie nevar kļūt par kooperatīva dalībniekiem.
Minimālais (vai maksimālais, ja tāds ir noteikts) dalībnieku skaits, lai nodibinātu sociālo uzņēmumu	– 9 dalībnieki – 3 dalībnieki, ja dalībnieki ir fiziskas personas, un sociālā uzņēmuma juridiskais statuss ir Sabiedrība ar ierobežotu atbildību	– 5 dalībnieki pirmā līmeņa kooperatīvam – 2 dalībnieki jebkuram augstāka līmeņa kooperatīvam	– 3 dalībnieki pirmā līmeņa kooperatīvam – 2 dalībnieki otrā līmeņa kooperatīvam	Likums nenosaka minimālo dalībnieku skaitu katrā kategorijā. Tā kā minimālais kategoriju skaits ir 3 un katrā kategorijā ir vismaz 1 dalībnieks, minimālais dalībnieku skaits, lai dibinātu sociālo uzņēmumu, ir 3.	– vismaz 5 dalībnieki. – vismaz 50 dalībnieki, tomēr, ja kooperatīvs sākotnēji ir ticis veidots kā atbalsta kooperatīvs neredzīgajiem, dalībnieku skaits nav ierobežots.
Minimālais pamatkapitāls	Nav noteikts	2 500 eiro	3000 eiro	Ja SIA, tad 1 eiro; Ja AS, tad 18 500 eiro	Nav noteikts
Reģistrācijas procedūra	– reģistrācija kooperatīvu reģistrā, kas atrodas Ekonomikas attīstības ministrijas pārraudzībā – reģistrācija valsts uzņēmumu reģistrā – reģistrācija	– reģistrācija komercreģistrā – pēc reģistrācijas kooperatīvam jānosūta dibināšanas dokumentu kopijas kooperatīvu uzraudzības iestādei (<i>Instituto Antonio</i>	Reģistrācija Valsts reģistrā	Jāsaņem atļauja no departamenta, kurā kooperatīvs tiks reģistrēts, prefektūras	Reģistrācija Valsts reģistrā

	reģionālajos sociālo kooperatīvu reģistros (atkarīgs no reģionālajiem noteikumiem)	<i>Sergio do Sector Cooperativo</i>), kas uzrauga, vai kooperatīva juridiskais statuss tiek izmantots atbilstoši pieņemtām tā darbības normām un principiem – ja kooperatīvs vēlas, lai uz to tiek attiecinātas tādas pašas tiesības kā IPSS (Sociālās solidaritātes asociācija), tam jāpieprasa reģistrācija Sociālā nodrošinājuma pakalpojumu sniedzēju reģistrā			
Pārvaldība					
Pārvaldības orgāni	Trīs iespējas: 1) tradicionālais modelis – biedru sapulce, valde, kontroles padome (ja nepieciešams) un audita institūcija 2) duālistisks modelis – biedru sapulce, vadības komiteja, uzraudzības padome	Valde [saskaņā ar statūtiem iespējams nodibināt ģenerālpadomi – konsultatīvu institūtu, kurā var apvienoties arī goda dalībnieku kategorijas pārstāvji]	Padome	Ja SIA: Viens vai vairāki vadītāji, kurus pieceļ dalībnieku kopsapulcē Ja AS: valde un uzraudzības komiteja	Uzraudzības komiteja, ja kooperatīva dalībnieku skaits pārsniedz 15

	3) monistisks modelis – biedru sapulce un valde (kuras ietvaros tiek izveidota vadības uzraudzības komiteja)				
Balsstiesības, balsošanas kārtība	Katram dalībniekam viena balss	Katram pilntiesīgajam dalībniekam (<i>effective members</i>) pieder viena balss. Goda dalībniekiem ir tiesības uz informāciju, taču nav tiesību vēlēties un tikt ievēlētiem valdē.	Katram dalībniekam pieder viena balss. Brīvprātīgajiem dalībniekiem, ja tādi ir, ir tiesības uz informāciju, taču ne balsstiesības, izņemot gadījumus, kad valdē jāievēl brīvprātīgo dalībnieku pārstāvis. Citi balsošanas ierobežojumi starp dalībnieku kategorijām nav paredzēti.	Katram dalībniekam pieder viena balss, tomēr statūtos var noteikt kārtību, kurā vienai dalībnieku kolēģijai (vairāku dalībnieku apvienība) pieder no 10% līdz 50% balsu.	Katram dalībniekam pieder viena balss

Uzraudzība					
Iekšējais – ārējais audits; darbības progresa un/vai finanšu pārskats.	Ārējais audits	– Iekšējais audits, kuru veic kooperatīva uzraudzības padome – Ziņojumi: 1) kooperatīvam <i>INSCOOP</i> jāiesniedz gada vadības ziņojums un finanšu pārskats par katru kalendāra gadu; 2) ja iegūts IPSS (Sociālās solidaritātes asociācija) statuss, kooperatīvam iepriekš minētie ziņojumi katru gadu jānosūta arī Sociālā Nodrošinājuma pakalpojumu reģistram.	– Iekšējais audits, kuru veic iekšējā pārbaudes vienība. – Kooperatīvam jānosūta reģistram gada pārvaldes un finanšu ziņojums, tajā iekļaujot grāmatvedības bilanci un ienākumu pārskatu	Ārējais audits jāveic reizi piecos gados, to regulē 1984. gada 23. novembra dekrēts	Ārējais audits veicams reizi trīs gados. To veic auditori no Kooperatīvu auditu savienībām vai Nacionālās kooperatīvu padomes
Sociālā bilance	Nav obligāta	– Obligāta kooperatīviem, kuros strādā vairāk nekā 100 darbinieki – jāiesniedz Darba ministrijā un INSCOOP – sociālās solidaritātes kooperatīvu uzraudzības institūcijai. – Šis noteikums nav attiecināms uz	Nav obligāta	Likumā nav paredzēts, taču iepriekš minētais kooperatīva audits iekļauj arī sociālo aspektu pārbaudi.	Nav obligāta

		kooperatīviem, kuru darbinieku skaits ir no 10 līdz 100.			
Pārpalikuma sadale dalībniekiem	Ir atļauta daļēja peļņas izmaksa likumā noteiktajās robežās.	Pārpalikuma izmaksa dalībniekiem nav atļauta – 100% no pārpalikuma nonāk uzkrājumos.	Pārpalikuma izmaksa dalībniekiem nav atļauta – 100% no pārpalikuma nonāk uzkrājumos.	Atļauta, taču pakļauta šādiem noteikumiem: – sadalītā pārpalikuma daudzums nedrīkst pārsniegt finanšu gada kopējo bilances pārpalikumu pēc subsīdiju, ziedojumu un citu valsts sniegto finansiālo atbalsta mehānismu atskaitīšanas.	Nav atļauta pārpalikuma sadale dalībniekam
Kur nonāk kooperatīva līdzekļi likvidēšanas gadījumā	Noteikts kooperatīvu likumā.	Tiek piešķirta citam sociālās solidaritātes kooperatīvam, ja iespējams, tajā pašā pašvaldībā.	Noteikts kooperatīvu likumā.	Piešķir struktūrai ar līdzīgu sociālo mērķi: citai sabiedrības interešu kooperatīvai sabiedrībai; kooperatīvam, biedrībai, asociācijai vai valsts	Līdz 20% no līdzekļiem var tikt izmaksāti dalībniekiem, pārējie līdzekļi tiek iemaksāti nodarbinātības fondā (valsts fonds, kas

				iestādei u. c.	paredzēts nodarbinātības veicināšanai).
Priekšrocības	<p>– Pārpalikuma daļa, kas jāieskaita obligātajā rezerves fondā, netiek aplikta ar nodokļiem.</p> <p>– dažos reģionos reģionālais nodoklis tiek samazināts vai nav jāmaksā vispār.</p> <p>– par ¼ daļu samazināts kadastra un hipotēka nodoklis</p>	<p>– Nav jāmaksā uzņēmuma ienākuma nodoklis (ja atzīts kā sabiedriskā labuma kooperatīvs un/ vai pielāgots Sabiedriskā Labuma Organizācijas formai)</p> <p>– nav jāmaksā mantojuma un ziedojuma nodoklis</p> <p>– atbrīvojums no vietējā nodokļa (<i>local tax</i>)</p> <p>– valsts finansiāls un tehnisks atbalsts</p>	<p>Tādas pašas kā cita veida īpaši atbalstāmajiem kooperatīviem.</p> <p>Kooperatīvi var tikt uzskatīti kā bezpeļņas vienības, asociācijas vai fondi.</p>	Tādas pašas kā citiem īpaši atbalstāmajiem kooperatīviem.	Nav reģistrācijas izmaksas.

2. Sociālie uzņēmumi un tiem līdzīgas struktūras				
	Beļģija	Somija	Lielbritānija	Itālija
	Uzņēmums ar sociālu mērķi (1995)	Sociālais uzņēmums (2004)	Sabiedrības interešu kompānija (CIC)	Sociālais uzņēmums (2005/2006)
Normatīvie akti	Uzņēmumu likums (1999. gada 7. maijs) 661.–669. pants	Likums nr. 1351/2003 par sociālajiem uzņēmumiem.	Uzņēmumu (Audita, Izmeklēšanas un Kopienas) likums, 2004. gads Sabiedrības interešu	Likums nr. 118, 2005. gada 13. jūnijs; Dekrēts nr. 155, 2006. gada 24. marts.

			kompānijas regulējums, 2005. gads	
Juridiskā forma	Var piemērot dažādas juridiskās formas: – akciju sabiedrība – kooperatīva sabiedrība ar ierobežotu atbildību – privāta sabiedrība ar ierobežotu atbildību	Var būt šādas formas: – kompānija – kooperatīvs – asociācija – fonds – sociālais uzņēmums – atvērta kompānija – kompānija ar pilnas atbildības partneri	Īpaša kompāniju kategorija, ko regulē Uzņēmumu likums (1985). Jebkura juridiskā forma, tajā skaitā kooperatīvi.	– asociācija – fonds – kooperatīvs – firma
Definīcija	Uzņēmums, kura mērķis nav peļņas nešana uzņēmuma dalībniekiem vai daļu turētājiem. Statūtiem jāatbilst likumā noteiktiem kritērijiem.	Sociālais uzņēmums nodrošina nodarbinātības iespējas invalīdiem un personām, kas ilgstoši ir nenodarbinātas. Sociālā uzņēmuma statusu var iegūt tikai uzņēmumi, kuru mērķauditorija ir invalīdi un ilgstoši bezdarbnieki.	Uzņēmums, kas radīts personām, kuras vēlas nodarboties ar uzņēmējdarbību sabiedrības interesēs.	Privātas organizācijas, kas veic stabilas ekonomikas aktivitātes, lai ražotu preces un pakalpojumus vērstus uz sabiedrības interešu īstenošanu.

Sociālais aspekts	Sociālais mērķis, tā būtība nav definēta, taču izriet no svarīgiem elementiem, ko paredz likums un kam jābūt atklātam statūtos.	Sociālā kvalitāte tiek noteikta pēc mērķauditorijas. Sociālais aspekts nosaka, ka invalīdiem un ilgstošiem bezdarbniekiem jā sastāda vismaz 30% no kopējā darbinieku skaita.	Sociālā dimensija balstās uz pakalpojumu sniegšanu atbilstoši sabiedrības vajadzībām; tā kalpo kā papildinājums valsts nodrošinātajiem sociālās jomas pakalpojumiem (veselības aprūpe, izglītība utt.).	Sociālā mērķa aspekts balstās uz: – Preču un pakalpojumu ražošanu sociālajā un veselības, izglītības, dabas aizsardzības, sociālā tūrisma, kultūras sfērā – Personu ar zemu kvalifikāciju un invalīdu integrāciju darba tirgū.
Uzbūve				
Dalībnieki, daļu īpašnieki, ieinteresētās puses	– atkarīgs no izvēlētās juridiskās formas – regulējums ļauj darbiniekiem, kas strādā uzņēmumā vismaz gadu, kļūt par uzņēmuma dalībnieku (neattiecas uz personām, kurām nav piemērojamas pilnas pilsoņa tiesības)	Dalībnieki, īpašnieki, ieinteresētās puses un līdzīgas kategorijas atšķiras no uzņēmuma juridiskās formas. Uzņēmumiem, kas vēlas iegūt sociālā uzņēmuma statusu, it jāreģistrējas tirdzniecības uzņēmumu reģistrā, kas atrodas Tirdzniecības ministrijas pārraudzībā.	Daļu īpašniekiem ir pienākums konsultēties ar ieinteresētajām pusēm un veikt pārskata ziņojumu. Jebkurš var kļūt par dalībnieku.	Pagaidām nav noteikts, bet likums ir gaidāms.

Minimālais dalībnieku vai akcionāru skaits, lai nodibinātu sociālo uzņēmumu.	Atkarīgs no izvēlētās juridiskās formas. Ja kooperatīvs, 3 dalībnieki (fiziskas vai juridiskas personas).	Atkarīgs no izvēlētās juridiskās formas	Privātam uzņēmumam – 1; Jebkura cita veida uzņēmumam – 2	2 personas
Kapitāla struktūra	Atkarīgs no izvēlētās juridiskās formas. Ja kooperatīvs, minimālais pamatkapitāls ir 6200 eiro	Atkarīgs no izvēlētās juridiskās formas	Var būt kompānija, kuru ierobežo daļas (<i>company limited by shares</i>) vai kompānija, kuru ierobežo garantijas (<i>company limited by guarantee</i>). Ja kompānija sastāv no daļām, nav noteikts veids, kādā daļas jāpārskaita, tomēr ir noteikts, ka vienai personai nevar piederēt vairāk nekā 25% daļu.	Minimālais pamatkapitāls nav noteikts

Reģistrācija	<p>– Nepieciešams notariāls akts, kas apstiprina uzņēmuma struktūras likumību.</p> <p>– Reģistrācija komercreģistrā</p>		<p>Sabiedrības interešu uzņēmumu Regulatora apstiprinājums, ka uzņēmuma mērķis kalpo kopienas vai plašākas sabiedrības daļas interesēs.</p> <p>Uzņēmumam jāapstiprina, ka pakalpojumi būs brīvi pieejami, to saņēmēji nebūs šaura, slēgta personu grupa.</p>	<p>Dibināts ar publisku aktu, kas atspoguļo uzņēmuma sociālo raksturu, tā atbilstību likumam, īpaši:</p> <ul style="list-style-type: none"> – sociālo mērķi – bezpeļņas raksturu
Pārvalde				
Pārvaldes orgāni	Nepiemīt īpaši pārvaldes nosacījumi. Pārvaldes institūcijas atkarīgas no izvēlētās juridiskās formas.	Nepiemīt īpaši pārvaldes nosacījumi. Pārvaldes institūcijas atkarīgas no izvēlētās juridiskās formas.	<p>Valdes locekļus iecel kapitāldaļu turētāji.</p> <p>Tāpat kā privātā uzņēmumā vai labdarības organizācijā katru Sabiedrības interešu kompāniju kontrolē tās valde un dalībnieki, daļu īpašnieki. Precīza pārvaldes struktūras noteikšana ir paša uzņēmuma kompetencē, atkarībā no īpašām vajadzībām, situācijas.</p>	<p>Pārvaldes sistēma atkarīga no izvēlētās juridiskās formas.</p> <p>Likums paredz:</p> <ul style="list-style-type: none"> – labuma guvēju un darbinieku iesaisti – valsts iestādes vai peļņas orientēti uzņēmumi nevar pārvaldīt sociālo uzņēmumu vai izvirzīt, iecelt vairākumu valdes locekļu. <p>Ja juridiskā forma ir asociācija, valdes vairākumam nevar izvirzīt vai iecelt personas, kas nav</p>

				asociācijas dalībnieks (izņemot baznīcas vienības)
Balsttiesības, iespējamie balsu ierobežojumi.	Vienai personai nevar piederēt vairāk nekā 1/10 daļa no kopējā balsu skaita, kas saistīts ar piederošajām uzņēmuma daļām; šī attiecība ir 1/20 gadījumā, ja dalībnieks vai daļu turētājs ir arī darbinieks.	Atkarīgs no izvēlētās juridiskās formas	Akciju vai daļu īpašnieku tiesības noteiktas 1985. gada Uzņēmumu likumā	Atkarīga no uzņēmuma juridiskās formas.
Uzraudzība				
Iekšējais audits, ārējais audits vai atskaites	Reizi gadā vadītājam jāizstrādā atskaite, kurā atspoguļo, kā uzņēmums ir īstenojis tā mērķus.		Uzņēmumu likums paredz ziņojumu iesniegšanu uzņēmuma daļu īpašniekiem. Uzņēmums iesniedz gada pārskatu par ieinteresēto pušu iesaistīšanos, kopienas interešu realizēšanu un valdes atalgojumu Sabiedrības interešu kompāniju Regulatoram.	Veic viens vai vairāki uzraudzības komitejas dalībnieki.
Sociālā bilance	Likumā nav noteikts	Nav obligāta	Nav obligāta, bet reizi gadā uzņēmumam ir jāiesniedz ziņojums par to, kā uzņēmums ir apmierinājis sabiedrības intereses, vajadzības.	Obligāta

Sankcijas	Pēc vismaz viena dalībnieka, trešās puses vai tiesneša pieprasījuma tiesa var paziņot likvidāciju – uzņēmumam, kura statūti neatbilst likumā noteiktajām normām – uzņēmumam, kura darbība neatbilst tā statūtos pieņemtajiem nosacījumiem.	Uzņēmums zaudē sociālā uzņēmuma statusu, ja vismaz 30% no nodarbinātajiem nepārstāv kādu sociāli neaizsargātu grupu – invalīdus vai personas, kas ilgstoši ir bezdarbnieki.	Nav strikta regulējuma, tomēr jebkurā gadījumā Regulators var izskatīt dalībnieku sūdzības un pieņemt saistošus lēmumus, ja uzņēmums nestrādā sabiedrības interesēs vai peļņu/īpašumus sadala, neievērojot noteikumus. Lēmums var tikt pieņemts pat par uzņēmuma izbeigšanu.	Uzņēmums zaudē sociālā uzņēmuma statusu, ja tas ir pārkāpis dekrētā noteiktās normas vai pārkāpis normas, kas regulē darbinieku tiesības.
Pārpalikuma/peļņas sadale dalībniekiem/akcionāriem/kapitāldaļu īpašniekiem	Pārpalikums, peļņa jānovirza sociālajam mērķim, kas noteikts statūtos. Sadale starp dalībniekiem vai daļu īpašniekiem ir pieļaujama, taču ierobežota.	Nav noteikts. Atkarīgs no izvēlētās juridiskās formas.	– Peļņa jāiegulda uzņēmumā. – Dividenžu un aizņēmumu procentu likmju izmaksāšana ir ierobežota.	– Jebkura veida peļņas sadale – tieša vai netieša – ir aizliegta. Tāpat ir aizliegts veidot fondus vai uzkrājumus valdes locekļu, dalībnieku, darbinieku vai sadarbības partneru labā.
Kur nonāk kooperatīva līdzekļi likvidēšanas gadījumā	Pēc visu parādu nomaksas un uzņēmuma daļu atmaksas pāri palikušie līdzekļi tiek novirzīti uzņēmumam ar līdzīgu sociālo mērķi.	Nav noteikts	Likumā noteiktā „līdzekļu bloķēšana” aizliedz līdzekļu sadali uzņēmuma dalībniekiem.	Pāri palikušie līdzekļi tiek novirzīti bezpeļņas un sociālā labuma organizācijām, asociācijām, komitejām, fondiem vai baznīcu organizācijām.
Juridiskās un finanšu priekšrocības	Dažādas, piemēram: – ja uzņēmuma statūti izslēdz iespēju izmaksāt dividendes, uzņēmums var	Pieejams valsts atbalsts; Viegļāka piekļuve nodarbinātības atbalstam, turklāt tas tiek piešķirts uz	Pašlaik uzņēmumiem, kam nav labdarības statuss, ir grūti pierādīt, ka līdzekļi tiek veltīti sabiedrības labumam. Pagaidām	Trūkst priekšrocību

	<p>tikt atbrīvots no uzņēmuma ienākuma nodokļa – atbrīvošana no darba devēja nodokļa, ja tiek nodarbinātas personas ar zemu kvalifikācijas līmeni.</p>	<p>ilgāku laika posmu (salīdzinot ar tradicionāliem uzņēmumiem). Pieņemot darbā invalīdus vai ilgstošus bezdarbniekus, sociālais uzņēmums kā kompensāciju par nodarbināto potenciālu pilnvērtīgu darba spēju trūkumu saņem subsīdijas.</p>	<p>labdarības statusa iegūšana ir vienkāršākais veids, kā pierādīt, ka līdzekļi tiek izlietoti sabiedrības labumam.</p>	
--	--	--	---	--

Autori

Agnese Lešinska ir „Sabiedriskā politikas centra PROVIDUS” pētniece, kas aktīvi iesaistījās „Biedrību un nodibinājuma likuma” un „Sabiedriskā labuma organizāciju likuma” tapšanas procesā. A. Lešinska turpina darbu pie abu likumu pilnveides, gan piedaloties darba grupās ministrijās, gan Saeimas atbildīgajās komisijās. Kā uzskata pētniece, sociālā uzņēmējdarbība ir veiksmīgs instruments sociālo problēmu risināšanai un efektīvi valsts atbalsta mehānismi veicinās šīs uzņēmējdarbības izplatību Latvijā.

Rasma Pīpiķe, biedrības „Latvijas Pilsoniskā alianse” (eLPA) direktore, darbojas NVO sektorā jau vairāk nekā 15 gadu un savā darbā tiecas veidot labvēlīgu vidi biedrību un nodibinājumu darbībai Latvijā. eLPA jau astoņus gadus, kopš tās dibināšanas ir panākusi būtiskas izmaiņas un uzlabojumus pilsoniskās sabiedrības jomā, veicinot sabiedrības līdzdalības norises Latvijā. Tomēr R. Pīpiķe uzskata, ka darbs ir nebeidzams, jo izmaiņas, kas negatīvi ietekmē NVO darbības vidi, var būt viena nepareiza lēmuma sekas. Turpretī, lai notiktu progresīvas un labvēlīgas izmaiņas, nereti nepieciešami gadi, lai tās pieņemtu un izmantotu. Līdzīgi ir arī sociālās uzņēmējdarbības jomā. Sākotnēji pētniecības darbā iesaistījāmies, lai nodrošinātu, ka negodīgi uzņēmēji „nepiesārņotu” biedrību un nodibinājumu darbības vidi, bet tagad redzams, ka, tieši otrādi labdarības, organizācijām ir jāiet un „jāpiesārņo” uzņēmējdarbības vide ar sociālās jomas izaicinājumiem un jārisina tie ar uzņēmējdarbības metodēm.

Gatis Litvins ir Sabiedriskās politikas centra „PROVIDUS” pētnieks un Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorants. G. Litvins ir vairāku zinātnisku publikāciju un grāmatu autors un līdzautors. Sociālo uzņēmējdarbību viņš vērtē kā līdz šim neizmantotu iespēju, jo tā ir lieliska iespēja Latvijas kā sociāli atbildīgas valsts attīstībai un sociāli aktīvas un atbildīgas sabiedrības veidošanai.

Inta Šimanska, biedrības „Latvijas Pilsoniskā alianse” (eLPA) politikas koordinatore, ikdienā gatavo atzinumus un apkopo viedokļus par normatīvajos aktos rosinātajām izmaiņām, kas ietekmē biedrību un nodibinājumu darbību Latvijā. I. Šimanska ir vairāku pētījumu līdzautore un nodrošinājusi dažādu jomu NVO izglītošanu par sabiedrības līdzdalības mehānismiem. Pētījumā I. Šimanska skaidrojusi atšķirību starp korporatīvi sociālo atbildību un sociālo uzņēmējdarbību, kā arī piedāvā aplūkot sociālās uzņēmējdarbības izklāstu no Eiropas Komisijas skatījuma.

Oskars Kupics ir sabiedriskās politikas centra „PROVIDUS” pētnieks pētījuma projektā. Ieguvis bakalaura grādu biznesa vadībā Rīgas Stradiņa universitātē, kā arī profesionālā maģistra grādu jurisprudencē Latvijas Universitātē. Akadēmiskās zināšanas praktizējis, strādājot par grāmatvedi un nodokļu konsultantu starptautiskā uzņēmumā „Ernst & Young Baltic”. Sociālā uzņēmējdarbība, viņaprāt, ir likumsakarīgs nākamais solis mūsdienu ekonomikas attīstībā, kas sekmētu arvien vairāk tādu uzņēmumu rašanos, kuru primārais mērķis nav tikai maksimāla peļņa, bet gan sabiedrībai noderīgas misijas pildīšana.

Katrīne Buševica ir „Sabiedriskā politikas centra PROVIDUS” stažiere, studē tiesības un diplomātiju Rīgas Juridiskajā augstskolā. Viņa norāda: „Pētījumā par sociālo uzņēmējdarbību piedalījos, jo uzskatu, ka Latvijā ir jāievieš tiesiskais regulējums, kas veicina sociālās uzņēmējdarbības attīstību. Sociālā uzņēmējdarbība cilvēkos modina radošumu un pašāvēību pašam uz sevi, kas dod brīvību pašiem veiksmīgi risināt aktuālas sociāla rakstura problēmas, kuras ne vienmēr var atrisināt valsts.”